

Inhoud

1 LEADER-GEBIED	
1.1 Afbakening van het LEADER-gebied	5
1.2 Bevolking	5
1.3 Coherentie van het gebied	6
1.4 Ruraal karakter	7
2 DE PLAATSELIJKE GROEP	
2.1 Samenstelling	9
2.2 Juridische structuur	11
2.3 Werking	12
2.4 Selectieprocedure en –criteria	14
2.5 Monitoring en evaluatie	16
2.6 Continuïteit.....	17
2.6.1 Strategische communicatie	17
2.6.2 Communicatiedoelgroepen.....	17
2.6.3 Communicatiedoelen	18
2.7 Financieel plan.....	20
2.8 Financieel beheer	23
3 ONTWIKKELINGSPROGRAMMA	
3.1 Beschrijving en analyse van het gebied Haspengouw.....	25
3.1.1 Geografie en geologie.....	25
3.1.2 Demografie.....	28
3.1.3 Economische analyse	34
3.1.4 Omgevings- en sociale analyse.....	48
3.1.5 SWOT.....	99
3.2 Overzicht van het reeds gevoerde beleid m.b.t. plattelandontwikkeling in de regio	103
3.2.1 Europese programma's	103
3.2.2 Provinciaal beleid	113
3.3 Doelstellingen.....	119
3.4 Maatregelen.....	123
3.4.1 Thema 1: Leefbare dorpen	123
3.4.2 Thema 2: Bodem- en waterbeheer	126
3.4.3 Thema 3: Landbouw- en natuureducatie.....	132

3.5 Samenwerking	135
3.6 Doelgroepen	136
3.7 Duurzaam karakter	136
3.8 Innovativiteit	137
3.9 Overdraagbaarheid.....	137
3.10 Complementariteit	137
3.11 Gelijke Kansen	140
3.12 Kritische succesfactoren.....	140
3.13 Traject.....	142
BIJLAGE.....	145

Lijst van tabellen, grafieken en kaarten

TABELLEN

Tabel 1: Bevolkingsdichtheid (2014) en bebouwingspercentage (2011) van het Leader-gebied Haspengouw.....	5
Tabel 2: Leden Plaatselijke Groep Haspengouw	10
Tabel 3: Indicatief financieringsplan	20
Tabel 4: Indicatief plan werkingskosten.....	22
Tabel 5 : Verdeling van de Limburgse bevolking over de 5 Limburgse streken– bevolkingsdichtheid (2014)	28
Tabel 6 : Vergrijzing in het Leader-gebied Haspengouw (december 2013).....	28
Tabel 7: Evolutie van de vergrijzing in 2020 en 2030 (in procent).....	29
Tabel 8: Groene druk (in %).....	31
Tabel 9: Niet-Belgen - top 10 nationaliteit (2012).....	33
Tabel 10: Evolutie van de werkgelegenheidsgraad 2003-2012.....	35
Tabel 11: Werkloosheidsgraad per gemeente (juli 2014)	36
Tabel 12: Niet-werkende werkzoekenden naar geslacht (juli 2014).....	37
Tabel 13: Niet-werkende werkzoekende per gemeente naar scholingsgraad (juli 2014)	37
Tabel 14: Niet-werkende werkzoekende per gemeente naar werkloosheidsduur (juli 2014)	38
Tabel 15: Fordwerknemers naar woonplaats (2011)	39
Tabel 16: Aantal landbouwbedrijven per gemeente.....	41
Tabel 17: Leegstand in het Leader-gebied Haspengouw	46
Tabel 18: Aantal kindplaatsen voorschoolse opvang per 100 kinderen (0-2 jaar).....	54
Tabel 19: Aantal kindplaatsen buitenschoolse opvang per 100 kinderen (3-11 jaar).....	55
Tabel 20: Aantal bedrijven met een landbouwproductie	56
Tabel 21: Aantal parochiekerken per gemeente	57
Tabel 22: Kijkboerderijen in het Leader-gebied Haspengouw	72
Tabel 23: Overzicht bestaande beheerovereenkomsten van VLM. Toestand 2013	73
Tabel 24: Overzicht ABG's in Haspengouw	74
Tabel 25: Kind bij een alleenstaande ouder (0-17 j) (in %) (2010-2013).....	83
Tabel 26: Aandeel geboortes (in %) in kansarme gezinnen (2009-2012).....	84
Tabel 27: Lage inkomensgroepen 2013 (% van 18-64j).....	85
Tabel 28: Maatwerkafdelingen in Leader-gebied Haspengouw	91
Tabel 29: Maatwerkbedrijven in Leader-gebied Haspengouw (2014).....	92

Tabel 30: Lokale diensteneconomie-initiatieven in het Leader-gebied Haspengouw (erkend VTE's 2013).....	93
Tabel 31: Arbeidszorg in het Leader-gebied Haspengouw.....	94
Tabel 32: Aantal m lokale weg per inwoner.....	96
Tabel 33: Afstand (in km) tot dichtstbijzijnde centrumstad.....	96
Tabel 34: Overzicht Provinciaal Plattelandsontwikkelingsplan.....	122
Tabel 35: thema's en doelstellingen INTERREG V A Grensregio Vlaanderen-Nederland (2014-2020).....	139

KAARTEN

Kaart 1: Bodemkaart	27
Kaart 2: Gewenste ruimtelijk-agrarische structuur.....	28
Kaart 3: Percentage oppervlakte in landbouwgebruik.....	40
Kaart 4: Landbouwexploitaties met akkerbouw + Kaart 5: Landbouwexploitaties met fruitteelt.....	41
Kaart 6: Percentage landbouwers tov actieve bevolking.....	42
Kaart 7: Gemiddeld aantal woningen (z-scores)	53
Kaart 8: Aandeel woningen voor 1946 (z-scores).....	53
Kaart 9: De voerstreek, vochtig en droog Haspengouw op kaart	62
Kaart 10: Potentiële erosiegevoeligheid	68

GRAFIEKEN

Grafiek 1: Limburgse bevolkingspiramide 2014	30
Grafiek 2: Bevolkingsprognose 2013-2030 (aantal inwoners per Leedergemeente).....	31
Grafiek 3: BBP per provincie en arrondissement tegen lopende prijzen, in miljoenen euro (2012)	34
Grafiek 4: BBP per capita tegen lopende prijzen (2012)	35
Grafiek 5: Sectoraandeel van de jobs in loondienst op 31/12/2011	43
Grafiek 6: Sectoraandeel van de zelfstandigen, excl. Bijberoepen, op 31/12/2011.....	44
Grafiek 7: Patentaanvragen per provincie	45

1 LEADER-gebied

1.1 Afbakening van het LEADER-gebied

De voorliggende lokale ontwikkelingsstrategie wordt uitgevoerd in Zuid- en West-Limburg. Het Leader-gebied strekt zich uit over het grondgebied van 16 fusiegemeenten: Alken, Bilzen, Borgloon, Gingelom, Halen, Heers, Herk-de Stad, Herstappe, Hoeselt, Kortesseem, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Tongeren, Voeren en Wellen. De respectievelijke data van deze deelnemende gemeenten – bevolkingsdichtheid 2014 en bebouwingspercentage 2011 – staan opgelijst in tabel 1.

Tabel 1: Bevolkingsdichtheid (2014) en bebouwingspercentage (2011) van het Leader-gebied Haspengouw

	Aantal inwoners	Km ²	Bevolkingsdichtheid	Bebouwingspercentage
Alken	11 398	28,14	405	24,93%
Bilzen	31 460	75,90	415	22,82%
Borgloon	10 561	51,12	207	13,08%
Gingelom	8 291	56,49	147	10,75%
Halen	9 480	36,29	261	17,46%
Heers	7 160	53,07	135	9,03%
Herk-de-Stad	12 390	42,83	289	19,76%
Herstappe	85	1,35	63	8,03%
Hoeselt	9 627	30,02	321	22,02%
Kortesseem	8 393	33,90	248	15,17%
Nieuwerkerken	6 748	22,46	300	18,47%
Riemst	16 478	57,88	285	16,15%
Sint-Truiden	39 840	106,90	373	22,27%
Tongeren	30 655	87,56	350	18,92%
Voeren	4 120	50,63	81	8,22%
Wellen	7 415	26,72	277	17,03%
Totaal	214 101	761,27	281	17,23%

Bron: ADSEI

Een kaart met de situering van het voorgestelde LEADER-gebied binnen het Vlaamse Gewest en een detailkaart van het voorgestelde LEADER-gebied, schaal 1:100.000, zijn in bijlage opgenomen.

1.2 Bevolking

Het voorliggende Leader-gebied telt 214 101 inwoners. De som van de bevolking van de twee Plaatselijke Groepen – Haspengouw en Kempen en Maasland - in de provincie Limburg bedraagt 450 234 inwoners. Deze som overschrijdt niet het maximumplafond van 540 000 inwoners in Leader-gebieden per provincie.

Om het relatief dichtbevolkte Haspengouw een logische en coherente samenhang te laten vertonen in het voorliggende Leader-gebied, en omwille van afspraken binnen de B-commissie Vlaams en provinciaal plattelandsbeleid, vormt de Plaatselijke Groep een Leader-gebied met een inwonersaantal tot het maximumplafond van 240 000 inwoners.

1.3 Coherentie van het gebied

Op geografisch vlak wordt het gebied in het noorden afgebakend door de overgang naar het Kempens Plateau, in het zuiden door de grens met de provincie Luik, in het westen door de grens met de provincie Vlaams-Brabant en in het oosten door de rijksgrens met Nederland.

Het fysische landschap van het gehele gebied wordt gekenmerkt door een vruchtbare bodem, een zacht glooiend reliëf, rivieren en open ruimtes. Bodem, reliëf en water zijn bepalend geweest voor het huidige landschap waarbij voornamelijk het agrarisch karakter (akker-, fruit- en veeteelt) en het erfgoed- en cultuurlandschap (kastelen, vierkandhoeves...) het beeld van dit gebied bepalen.

Het noordelijk gedeelte van het gebied wordt ook wel 'Vochtig-Haspengouw' genoemd. Dit gedeelte situeert zich ten noorden van de N79 (Sint-Truiden – Borgloon - Tongeren - Maastricht) en vormt een overgangsgebied naar de Kempen. Dit deel is rijk aan rivieren en beken (Demer, Herk, Kleine en Grote Gete). Hier worden vooral fruit en zuivel geproduceerd. Het landschap is er dan ook rijk aan boomgaarden en weilanden. Door het fijnmazig net van deze beekvalleien met hun overstromingsgebieden is hier weinig kernvorming ontstaan, maar hebben zich wel vele linten ontwikkeld. De verspreide bebouwing langs deze lange linten, te samen met de hagen en houtkanten rond akkers en weiden geven deze streek een typisch rasterlandschap.

Het zuidelijk gedeelte van het gebied oftewel 'Droog-Haspengouw' bevindt zich ten zuiden van de lijn Sint-Truiden, Borgloon en Tongeren. Tot deze deelruimte behoren de gemeenten Sint-Truiden, Borgloon, Bilzen, Hoeselt, Gingelom, Heers, Tongeren en Riemst. Het maakt deel uit van de leemstreek en is een belangrijk akkerbouwgebied met veel graanakkers en suikerbietenvelden. Er zijn nauwelijks rivieren, tenzij de Jeker. Dit deel wordt gekenmerkt door open ruimtes, compacte dorpsstructuren, vierkantshoeves en kastelen. Er is eveneens lintbebouwing, maar de kernstructuur blijft goed zichtbaar.

In de Voerstreek, grenzend aan Droog-Haspengouw en tevens het uiterste oostelijke deel van het gebied, hebben landbouw en natuurontwikkeling een belangrijke hoofdfunctie. Ook hier vormen rivier- en beekvalleien zoals de Voer, Berwijn en Gulp natuurlijke en landschappelijke dragers. Daarnaast wordt dit deel gekenmerkt door bossen, holle wegen, weiden, kerkdorpjes, kastelen en hoeves.

In het uiterst westelijke deel van het gebied, grenzend aan Vochtig-Haspengouw, in het stroomgebied van de Demer en de Herk, wordt het landschap eveneens ingenomen door verspreide bebouwing in linten met grote open binnengebieden. De verlinting komt er bijna voor in een rasterstructuur, zonder kerngerichte groei. Herk-de-stad en Zelem zijn hier de belangrijkste kernen. Het gebied is vochtig tot moerassig en erg gevoelig voor overstromingen.

Op het bestuurlijk vlak is het Leader-gebied coherent. Deze bestuurlijke coherentie sluit ten eerste aan op de geografische en geologische kenmerken van het gebied. De landbouwfocus die gelegd wordt in deze lokale ontwikkelingsstrategie knoopt aan op de typologie van Haspengouw als landbouwstreek. Ten tweede bouwt het huidige gebied verder op de afbakening en de reeds ontwikkelde samenwerking van de Plaatselijke Groep Haspengouw in PDPOII (2007-2013). Ten derde

vallen alle deelnemende gemeenten onder dezelfde provincie en onder dezelfde kieskring. Op het niveau van arrondissementen kunnen de deelnemende gemeenten opgesplitst worden in twee. Gingelom, Sint-Truiden, Nieuwerkerken, Herk-de-Stad en Halen behoren tot het arrondissement Hasselt. Alken, Wellen, Borgloon, Heers, Tongeren, Riemst, Voeren, Bilzen, Herstappe en Kortesseem behoren tot het arrondissement Tongeren. Ten vierde vindt de gebiedsafbakening aansluiting op functionele en organische samenwerkingsverbanden zoals bijvoorbeeld het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, Bosgroep Zuid-Limburg en het Regionaal Economisch en Sociaal OverlegComité (RESOC). De afbakening correleert in hoge mate met de werkingsgebieden van deze verenigingen, doch niet perfect aangezien deze verenigingen volledig sectoraal georganiseerd zijn. In het RESOC Limburg zetelen de meeste Limburgse lokale besturen, gericht op sociaal-economisch overleg. Het RESOC organiseert ook de vijf Limburgse streektafels, waarbinnen alle lokale besturen zetelen. In de desbetreffende streektafel worden subregionale thema's besproken. Het feit dat de deelnemende gemeenten in dezelfde sociale en economische overlegcomités zetelen bewijst dat het voorliggend Leader-gebied bestuurlijk coherent is en dat het wordt geconfronteerd met soortgelijke sociale en economische uitdagingen. Daarnaast uit dit ook dat deelnemende gemeenten samenwerken aan een visie om tot duurzame oplossingen te komen. Ten laatste is het voorliggende document goedgekeurd door de stuurgroep d.d. 2014-12-11 die belast was met de opmaak van de lokale ontwikkelingsstrategie. Deze goedkeuring door de stuurgroep wordt bevestigd door de engagementsverklaring van alle deelnemende lokale besturen en actoren. Bovenstaande punten bewijzen dat het Leader-gebied vanuit economisch en sociaal oogpunt 1 geheel vormt.

Aangezien de noden van het gebied de leidraad vormen van de ontwikkelingsstrategie en de ontwikkelingsstrategie bijgevolg op maat van het gebied gemaakt is, is het onmogelijk de levensvatbaarheid van het gebied in vraag te stellen.

Het gebied beschikt over een adequate kritische massa in termen van menselijke, financiële en economische hulpbronnen. Ondanks de vergrijzende bevolking zijn alle leeftijdsklassen goed vertegenwoordigd in het gebied. Vlaanderen, ook Haspengouw, blijft een van de rijkste regio's van Europa. Daarnaast mag ook de strategische ligging van deze regio in Europa niet vergeten worden. De aanwezigheid van goed opgeleide mensen, een hoge arbeidsproductiviteit, een kwalitatieve infrastructuur en een rijk hinterland geeft de regio vlotte toegang tot kapitaalmarkten. Hiernaast heeft de regio toegang tot en traditie in Europese programma's. Bovendien worden de huidige sociaal-economische uitdagingen die zich stellen aangepakt door SALK. Herstappe, Tongeren, Sint-Truiden, Bilzen en Borgloon zijn voortaan ook opgenomen in de regionale steunkaart, waardoor bedrijven in deze gemeenten beroep kunnen doen op extra overheidssteun. Ook de aanwezigheid van een kwalitatief hoogstaande landbouwsector bewijst dat alle sectoren kunnen beroep doen op de aanwezige menselijke, financiële en economische hulpbronnen.

1.4 Ruraal karakter

Het rurale karakter van het voorliggende Leader-gebied wordt vastgesteld op basis van de criteria 'bebouwde oppervlakte' (<15,00%) of 'bevolkingsdichtheid' (<350 inwoners per vierkante kilometer). Tabel 1 geeft de score van de deelnemende lokale besturen op deze criteria weer, alsook de score van het voorliggende Leader-gebied. Het voorliggende Leader-gebied heeft een bebouwingspercentage van 17,23% en een bevolkingsdichtheid van 281 inwoners per vierkante kilometer. Aangezien het aantal inwoners per vierkante kilometer – 281 - lager is dan het maximum

van 350 inwoners per vierkante kilometer voldoet het voorliggende Leader-gebied aan de ruraliteitscriteria.

2 Plaatselijke Groep

2.1 Samenstelling

De Plaatselijke Groep Haspengouw is samengesteld uit een geheel van partners waarin de sociaal-economische sectoren van het gebied evenwichtig en representatief vertegenwoordigd zijn. De lokale besturen die afgebakend zijn binnen het Leadergebied zijn allen vertegenwoordigd. Pibo Campus beheert en exploiteert de proefvelden, plantages en campusinfrastructuur bij het Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs. Het verricht wetenschappelijk onderzoek inzake teeltechnieken en bestudeert de bedrijfseconomische aspecten van teelten en bedrijfsreconversies. Daarnaast voert de vzw ook promotie voor deze nieuwe teelten en technieken. Deze activiteiten worden uitgevoerd in het kader van de streekgebonden land- en tuinbouwsectoren. Dit maakt Pibo Campus tot een sterk kenniscentrum binnen de Plaatselijke Groep.

Unizo is een grote ondernemersorganisatie van Vlaanderen en Brussel en neemt de verdediging en belangenbehartiging op zich van ondernemers, zelfstandigen en vrije beroepen in een breed spectrum van sectoren en in alle lagen van besluitvorming. Deze organisatie is ook een kenniscentrum voor ondernemen, waarbij haar advies en expertise over rendabel ondernemen in dunbevolkte regio's een meerwaarde is. De 6 Limburgse werkgevers- en sectororganisaties hebben zich verenigd in een breed gedragen Ondernemersplatform. Zowel in visie als in strategie onderschrijven ze het SALK-plan om het economisch weefsel in Limburg te versterken.

De Landbouwkamer is de officiële vertegenwoordiging van de land- en tuinbouwsector in Limburg en is een neutraal adviesorgaan aan overheden. In de provincie Limburg geeft ze ook subsidies aan kleine land- en tuinbouwverenigingen. De gebundelde kennis en het draagvlak is onontbeerlijk in een gebiedsgericht plattelandsontwikkelingsprogramma met een agrarische link. Groene Kring richt zich tot jongeren tussen 16 en 35 jaar met een hart voor land- en tuinbouw. Daarmee is ze de grootste overkoepelende jongerenorganisatie in de Vlaamse land- en tuinbouwsector. Zonder jongeren is er geen toekomst. Daarom is het van belang om de land- en tuinbouwer van morgen te betrekken bij de beslissingen van vandaag. Het Proefcentrum voor Fruitteelt is hét onderzoekscentrum voor de streekgebonden sector van fruitteelt. Dit maakt hun een PG-lid met zowel een academische als een praktische insteek. De bodemkundige dienst van België is een brede en onafhankelijke onderzoeks- en adviesinstelling voor de agrarische sector. Haar jarenlange expertise en ervaring is een troef voor de Plaatselijke Groep.

Sociale economie helpt mensen die het moeilijk hebben een job te vinden in het reguliere arbeidscircuit. Zo krijgen deze mensen ook taken met een agrarische link. Voedselproductie, landschaps- en natuurbeheer en onderhoud worden ook uitgevoerd door sociale economieteams. De Winning en De Wroeter vzw hebben zelf teams en gebiedsgerichte expertise in huis. Dit maakt hun tot waardevolle leden van de Plaatselijke Groep.

Voor milieu zetelt het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren. Regionale Landschappen zijn samenwerkingsverbanden, erkend door de Vlaamse Overheid en Provincie, waarin naast de Vlaamse Overheid, de provincie, gemeenten, natuurverenigingen, toeristische organisaties, landbouworganisaties en wildbeheereenheden participeren. De samenwerking met een brede waaier 'plattelandsactoren' en de gebiedsgerichte activiteiten in natuurbehoud, landschapszorg,

duurzame recreatie en landschapstoerisme maakt het regionaal landschap tot een sterke partner binnen de Plaatselijke Groep. Nationale Boomgaardenstichting zet zich in voor het nationaal en lokaal fruitpatrimonium. Dit doet ze onder andere door de verwerving, het behoud en het beheer van boomgaarden, door sensibilisering voor de instandhouding van boomgaarden en door pomologisch onderzoek. De ideale partner dus voor de Plaatselijke Groep Haspengouw, de fruitstreek van België.

Rimo vzw legt zich vanuit welzijn toe op de domeinen armoede, wonen en leefbaarheid. Stebo vzw zet vanuit welzijn in op samenlevingsopbouw, buurtontwikkeling, wonen, werken, ondernemen, educatie en energiebeheer. Hun kennis van welzijnsgerelateerde plattelandproblemen en hun jarenlange ervaring in het gebied zijn ongeëvenaard in deze Plaatselijke Groep. 'Ons' staat voor een netwerk van organisaties en verenigingen die een brede waaier dienstverlening aan vrouwen aanbiedt. Daarnaast zet het netwerk zich in voor de bevordering van het welzijn van de vrouw. De organisaties en verenigingen binnen Ons hebben een sterke traditie op en een warm hart voor het platteland. Hierdoor mag zij niet ontbreken binnen de Plaatselijke Groep.

Landelijke Gilden is een sociaal-culturele vereniging van en voor plattelandsbewoners die ijvert voor een leefbaar platteland. Ook deze vereniging vindt haar traditionele wortels op het platteland en kennen het bijhorend verenigingsleven door en door. Hierdoor mogen ook zij niet ontbreken in de Plaatselijke Groep. Een educatieve benadering inzake landbouw en natuur vinden we terug bij Plattelandsklassen vzw die deze expertise inbrengt in de Plaatselijke Groep. Kasteel Mariagaarde is een stilteplek en een centrum voor plattelandsklassen met bovenlokale uitstraling. Een goede partner dus voor de Plaatselijke Groep.

Agrobeheercentrum Eco² is de koepel voor gebiedsgerichte samenwerkingsverbanden van land- en tuinbouwers rond natuur- en landschapsbeheer en het kenniscentrum agrarisch landschaps- en natuurbeheer. De gebiedsgerichte kennis en werking van deze organisatie sluiten aan bij het gebiedsgerichte uitgangspunt van de Plaatselijke Groep. LiSRO – voluit het Limburgs Steunpunt voor Rurale Ontwikkeling – maakt van landbouwers landschapsbouwers. Het steunpunt werkt op het kruispunt tussen landbouwverbreding en landschapsintegratie. Zo zijn haar leden actief in onder meer het onderhoud van waterbekkens, bermen, houtkanten en holle wegen. Daarnaast zet het ook in op landschapsintegratie. Deze speler kan dus niet ontbreken in de Plaatselijke Groep.

Toerisme Limburg wil met publieke en private actoren het toerisme in Limburg blijven promoten. Aangezien het platteland in Haspengouw met haar typerende landschappen, kastelen en bloesems een belangrijk aantrekkingsfactor voor toeristen is, is de aanwezigheid van Toerisme Limburg in de Plaatselijke Groep van belang.

Tabel 2: Leden Plaatselijke Groep Haspengouw

Publieke sector		Private sector	
<i>Eerstverantwoordelijke</i>	Provincie Limburg	<i>Economie (2)</i>	Unizo
<i>Lokale besturen</i>	Halen		Ondernemersplatform
	Herk-de-Stad	<i>Land- en tuinbouw (4)</i>	Landbouwkamer
	Nieuwerkerken		Groene Kring
	Sint-Truiden		PcFruit

	Gingelom		Bodemkundige Dienst van België
	Alken	<i>Sociale economie (2)</i>	De Winning
	Wellen		De Wroeter Arbeidscentrum
	Borgloon	<i>Milieu (2)</i>	RLHV
	Heers		Nationale Boomgaardenstichting
	Kortesseem	<i>Sociale leefbaarheid (3)</i>	Rimo
	Tongeren		Stebo
	Herstappe		Ons
	Hoeselt	<i>Plattelandsbeleving (3)</i>	Landelijke Gilden
	Bilzen		Plattelandsklassen
	Riemst		Kasteel Mariagaarde
	Voeren	<i>Intermediaire Dienstverlening (3)</i>	Agrobeheercentrum Eco ²
<i>Landbouw- en tuinbouw</i>	Pibo Campus		LiSRO
			Toerisme Limburg

De namen en adressen van de vertegenwoordigers zullen opgenomen worden na de engagementsverklaring van alle leden.

De Plaatselijke Groep bouwt voort op de Plaatselijke Groep uit de programmaperiode PDPOII 2007-2014, echter wel aangepast naar de nieuwe afbakening en de inhoud van de lokale ontwikkelingsstrategie.

De samenstelling van de Plaatselijke Groep is geen statisch gegeven. Leden van de Plaatselijke Groep kunnen ervoor kiezen hun engagement in de Plaatselijke Groep op te zeggen. Daarnaast kunnen niet-leden uit de private sector een aanvraag indienen om tot de Plaatselijke Groep toe te treden. De Plaatselijke Groep zal vervolgens deze aanvraag bespreken en hierover een beslissing treffen. Natuurlijke personen kunnen niet toetreden tot de Plaatselijke Groep .

2.2 Juridische structuur

De Provincie Limburg, Directie Ruimte, Afdeling Economie en Internationale Samenwerking, Universiteitslaan 1, 3500 HASSELT neemt de rol van administratief en financieel eerstverantwoordelijke op voor de Plaatselijke Groep Haspengouw .

De Plaatselijke Groep Haspengouw opteert voor de vorm van een interlokale vereniging. De interlokale vereniging is juridisch een samenwerkingsverband zonder rechtspersoonlijkheid en zonder beheersoverdracht en heeft de uitvoering van voorliggend ontwikkelingsplan.

Conform het decreet intergemeentelijke samenwerking d.d. 2001-07-06, zal een samenwerkingsovereenkomst afgesloten tussen de betrokken partners en lokale besturen. Deze zal binnen de zes maanden na selectie van de voorliggende lokale ontwikkelingsstrategie gefinaliseerd worden.

Het decreet geeft alle partners de mogelijkheid om een inbreng te doen in deze interlokale vereniging . Langs deze weg zal de Provincie Limburg, Directie Ruimte, Afdeling Economie en

Internationale Samenwerking, Universiteitslaan 1, 3500 HASSELT de rol van administratieve en financiële eerstverantwoordelijke worden opgenomen.

De bovengenoemde administratief en financieel eerstverantwoordelijke heeft ruime ervaring en expertise in het beheer van Europese programma's. Tijdens PDPOII was ze reeds eerstverantwoordelijke voor de Limburgse Leadergroepen: de Plaatselijke Groep Leader Haspengouw en de Plaatselijke Groep Leader Kempen en Maasland. Daarnaast heeft de eerstverantwoordelijke ook ervaring op gedaan in andere programma's zoals Doelstelling 2, Euregio Maas-Rijn en Grensregio Vlaanderen-Nederland. Bovendien huisvest de Provincie Limburg, Directie Ruimte, Afdeling Economie en Internationale Samenwerking, Dienst Landbouw & Plattelandsbeleid ook het plattelandsloket. Dit zorgt voor een optimale coördinatie tussen de voorliggende Leadergroep en het plattelandsloket. Het plattelandsloket is immers het provinciaal aanspreekpunt bij de provincie Limburg m.b.t. plattelandsontwikkeling. Daarnaast fungeert het als een kennis- en faciliteringscentrum van het provinciaal plattelandsbeleid, waarbij het loket een beroep kan doen op het steunpunt voor plattelandsontwikkeling als klankbord en ondersteuning bij advies over projecten. Het plattelandsloket begeleidt de Plaatselijke Leader-groepen bij de uitwerking van de ontwikkelingsprogramma's voor de aangeduide Leadergebieden en biedt een inhoudelijke en administratieve ondersteuning. Het plattelandsloket is tevens het secretariaat van het provinciaal managementcomité.

Daarnaast heeft bovengenoemde eerstverantwoordelijke alle kennis in huis voor de correcte toepassing van de wet op de overheidsuitgaven. Deze is verplicht in de werking van een interlokale vereniging. Een goede uitvoering van deze wet is van groot belang aangezien deze een van de centrale onderwerpen is bij de diverse Europese audits van goedgekeurde projecten en de eigen werking – en uitgaven - van de Plaatselijke Groep.

Conform het decreet zal voor de algemene coördinatie van de interlokale vereniging een beheerscomité opgericht worden. De Plaatselijke Groep zal samengesteld worden (zie 2.1 Samenstelling) uit minstens één vertegenwoordiger van elke partner en voor de gemeenten aangewezen onder de burgemeester of de schepenen.

2.3 Werking

Er zal een samenwerkingsovereenkomst worden afgesloten tussen de leden van de Interlokale vereniging. Conform het decreet zal er een onderscheid gemaakt worden tussen enerzijds een Beheerscomité, voortaan Plaatselijke Groep genoemd, en anderzijds een Adviserend Comité, voortaan Leadercomité genoemd.

De Plaatselijke Groep heeft onder meer de volgende taken:

- Lanceren van oproepen voor Leaderprojecten na goedkeuring van de ontwikkelingsstrategie
- Ontwikkelingsstrategie bekend maken in de streek
- De ingediende projecten in behandeling nemen
- Opvolgen voortgang ontwikkelingsstrategie
- Beslissen over wijzigingen in de ontwikkelingsstrategie
- Opmaken en goedkeuren van het draaiboek

Voor een werkbare beoordelingsprocedure geeft de Plaatselijke Groep er de voorkeur aan de rol van

besluitvormingsorgaan toe te vertrouwen aan het Leadercomité. De Plaatselijke Groep zal de projectaanvragen in behandeling nemen en een beoordelingsverslag opstellen ten aanzien van het Leadercomité. Het Leadercomité zal optreden als besluitvormingsorgaan van de Plaatselijke Groep. Bij de samenstelling van dit besluitvormingsorgaan is rekening gehouden met het feit dat op het niveau van de besluitvorming de economische en sociale partners en de verenigingen tenminste 50% van het plaatselijke partnerschap uitmaken.

Het Leadercomité van de Plaatselijke Groep zal als volgt samengesteld worden:

Publieke sector (6 leden)

- 3 vertegenwoordigers van de gemeenten
- 3 vertegenwoordiger van de Provincie Limburg

Private sector (7 leden)

- 1 vertegenwoordiger sector Economie
- 1 vertegenwoordiger sector Land- en tuinbouw
- 1 vertegenwoordiger sector Sociale Economie
- 1 vertegenwoordiger sector Milieu
- 1 vertegenwoordiger sector Sociale leefbaarheid
- 1 vertegenwoordiger sector Plattelandsbeleving
- 1 vertegenwoordiger sector Intermediaire dienstverlening

Toegevoegde leden met adviserende stem (1 lid)

- 1 ambtenaar van het provinciaal plattelandsloket

De uitwerking van de bevoegdheden en de verdeling ervan tussen de beide comités wordt opgenomen in de samenwerkingsovereenkomst. De volledige uitwerking en verdeling zal opgenomen worden in het huishoudelijk reglement. De volledige uitwerking van de procedures – o.a. projectoproepen, selectieprocedure, projectwijzigingen, werking PG en werking secretariaat – zal beschreven worden in het draaiboek.

De Provincie Limburg, Directie Ruimte, Afdeling Economie en Internationale Samenwerking stelt voor de ondersteuning van de uitvoering van de lokale ontwikkelingsstrategie 1 VTE coördinator ter beschikking. De coördinator:

- is het permanente aanspreekpunt voor de leden van de PG, de projectpromotoren en voor de inwoners uit het LEADER-gebied;
- ondersteunt de werking van de PG inhoudelijk en administratief;
- bereidt de vergaderingen en beslissingen voor van de PG, verzorgt het secretariaat en staat in voor een accurate verslaggeving;
- verzorgt de communicatie over LEADER naar de inwoners van de streek;
- adviseert mensen en organisaties met ideeën en/of projectvoorstellen;
- helpt in het tot stand komen van een gedragen ontwikkelingsvisie;
- volgt de Vlaamse en Europese ontwikkelingen m.b.t. het plattelandsbeleid op de voet;
- heeft een dynamiseringstaak in het gebied en de PG en zal de kans krijgen de nodige opleiding te volgen om zich optimaal van deze taak te kwijten.

Controletaken in opdracht van Europa behoren niet tot het takenpakket van de coördinator, met uitzondering van de administratieve controles en taken die door de beheersdienst worden gedelegeerd.

Het personeelslid worden door de Provincie Limburg, Directie Ruimte, Afdeling Economie en Internationale Samenwerking, ter uitvoering van de rol van administratieve en financiële eerstverantwoordelijke, in de interlokale vereniging ingebracht.

Voor de coördinatie van de Plaatselijke Groep Haspengouw : De heer Koen Dirix, niveau A.

De coördinator zal minstens één dag in het Leadergebied werken, om o.a. de dynamiseringstaak te vervullen. Het Leadersecretariaat zal gehuisvest worden in het Leadergebied.

Het adres van het Leadersecretariaat zal eveneens vermeld worden in de samenwerkingsovereenkomst tussen de partners van de Plaatselijke Groep en in het huishoudelijk reglement van de interlokale vereniging .

De dagen dat de coördinator niet actief is in het Leadergebied, vervult hij zijn taken in het Provinciehuis, Universiteitslaan 1, 3500 HASSELT.

De kosten voor werking van de PG, zowel personeels- als operationele kosten, zullen maximaal 20%, 512 269,58 euro, van het totale budget – 2 561 347,91 euro - voor de hele periode bedragen.

Minimaal 10,00% van de werkingsmiddelen, 51 226,95 euro, zal gebruikt worden voor opleiding en het verwerven van vakkundigheid voor de PG-leden en de coördinator zelf en daarnaast voor dynamisering. Mogelijke vormingsactiviteiten hierbij zijn allerhande inspiratiedagen, projectbezoeken en excursies, panels, studiedagen, debatten, workshops...

2.4 Selectieprocedure en –criteria

De Plaatselijke Groep denkt na over een projectprocedure in twee fases.

De procedure kan opgesplitst worden in twee fasen.

Fase 1: indienen van een projectconcept

Projectconcepten kunnen ingediend worden bij het secretariaat indien de Plaatselijke Groep een projectoproep heeft gelanceerd. De potentiële promotor meldt zich – telefonisch of per afspraak - aan bij het Leadersecretariaat indien hij een projectconcept wil indienen. Hierop werkt de potentiële promotor een beknopt inhoudelijk projectconcept (max. 3 A4) uit.

Het sjabloon projectconcept kan op aanvraag bekomen worden bij het Leadersecretariaat of is terug te vinden op platteland.limburg.be. Dit projectconcept bestaat minimaal uit de volgende elementen: naam van het project, de doelstelling van het project, de reeds bekende en potentiële partners en/of co-promotoren, een duidelijke beschrijving van de geplande activiteiten, het tijdschema en een globaal financieel plan. De coördinator toetst dit aanvraagconcept op ontvankelijkheid.

Is deze eerste ontvankelijkheidsevaluatie negatief dan wordt dit door de coördinator schriftelijk meegedeeld aan de potentiële promotor. Projectconcepten met een negatieve ontvankelijkheids-

evaluatie worden door de coördinator ter kennisgeving voorgelegd aan de Plaatselijke Groep op de eerstvolgende PG-vergadering. De potentiële promotor kan zijn projectconcept bijsturen en bij de volgende oproep opnieuw indienen bij het Leadersecretariaat. Hierna wordt het opnieuw op ontvankelijkheid getoetst.

Is deze ontvankelijkheidsevaluatie positief, dan wordt het projectconcept door de coördinator voorgelegd aan de Plaatselijke Groep. Deze bespreekt de concepten en beslist of de promotor het projectconcept verder mag uitwerken in een definitieve projectaanvraag. Zij kan hierbij voorwaarden opleggen en bijkomende vragen stellen.

Er zal een standaard projectaanvraagformulier opgemaakt worden. De promotor dient het projectaanvraagformulier vervolgens in te dienen bij de volgende of lopende oproepronde. Een positieve toetsing in deze fase vormt echter geen garantie dat de eigenlijke projectaanvraag ook definitief zal goedgekeurd worden.

Is de beslissing van de PG negatief, dan koppelt de PG vervolgens hierover terug aan de potentiële promotor. Deze beslissing van de PG stelt een einde aan de procedure voor het projectconcept.

Om het vergaderritme van de Plaatselijke Groep haalbaar te houden en om een snelle terugkoppeling naar de promotor te waarborgen, kan in elke fase van de beoordeling van de projectconcepten een schriftelijke procedure worden ingesteld.

Fase 2: Indienen van de eigenlijke projectaanvraag

Pas nadat de potentiële promotor de toestemming heeft gekregen van de PG om zijn projectconcept uit te werken in een definitieve projectaanvraag, kan hij zijn project indienen via het daarvoor voorziene projectaanvraagformulier. Een exemplaar van de projectaanvraag kan op aanvraag bekomen worden bij het Leadersecretariaat of is terug te vinden op platteland.limburg.be. Een projectaanvraagformulier dat wordt ingediend door een potentiële promotor zonder dat de procedure zoals omschreven in fase 1 gevolgd werd, wordt door het secretariaat onontvankelijk verklaard en ter kennisgeving op de volgende PG gebracht. Enkel projectaanvragen waarvan het projectconcept de in fase 1 beschreven procedure heeft doorlopen, zullen door de PG in behandeling worden genomen.

De coördinator toetst de projectaanvraagformulieren op ontvankelijkheid.

Is deze ontvankelijkheidsevaluatie negatief dan wordt dit door de coördinator schriftelijk meegedeeld aan de potentiële promotor. Projectaanvraagformulieren met een negatieve ontvankelijkheidsevaluatie worden door de coördinator ter kennisgeving voorgelegd aan de Plaatselijke Groep op de eerstvolgende PG-vergadering. De potentiële promotor kan zijn projectaanvraag bijsturen en bij de volgende oproep opnieuw indienen bij het Leadersecretariaat. Hierna wordt het opnieuw op ontvankelijkheid getoetst.

De ontvankelijke projectaanvraagformulieren worden voorgelegd aan de Technische Werkgroep. De Technische Werkgroep zal worden samengesteld uit interne provinciale diensten. De Technische Werkgroep bespreekt de aanvraagformulieren en formuleert vervolgens haar advies. Ze kan een positief advies innemen, een negatief advies innemen, maar ook vragen stellen aan de promotor. De

promotor dient deze vragen ten laatste tien werkdagen voor de vergadering van de Plaatselijke Groep schriftelijk te beantwoorden.

Alvorens de ingediende projectaanvraagformulieren ter beoordeling worden voorgelegd aan de PG-leden, wordt het advies van de Technische Werkgroep ter kennisgeving aan de deputatie voorgelegd.

Het verslag van de TW wordt samengevat en voorgelegd aan de Plaatselijke Groep. De PG bespreekt het advies van de Technische Werkgroep. De PG kan van het advies van de Technische Werkgroep afwijken mits ze haar beslissing motiveert. Vervolgens stelt de PG een beoordelingsverslag t.a.v. het Leadercomité op.

-Beslissing Leadercomité

Het Leadercomité bespreekt elke projectaanvraag op basis van het beoordelingsverslag van de PG. Het Leadercomité neemt vervolgens een besluit per project. Het Leadercomité is als besluitvormingsorgaan van de PG belast met de selectie van projecten, de toekenning van Leadersubsidies en het formuleren van de specifieke, projectgebonden aanbevelingen en/of voorwaarden die de initiatiefnemer daarbij in acht dient te nemen.

De inhoudelijke beoordelingscriteria die zijn vastgesteld in het Provinciaal Plattelandsbeleidsplan worden meegenomen in de uitwerking van de selectieprocedure en –criteria. Deze zijn: 'Uitvoering van een doelstelling of actie uit het PPOP', 'Inhoudelijke integratie', 'Inhoudelijke in overeenstemming met het plattelandsbeleid in brede zin', 'link met landbouw en platteland', 'versterking van werkgelegenheid en lokale economie', 'hefboom', 'gebiedsgericht maatwerk', 'innovatief en gedifferentieerd' en 'duurzaam karakter'.

Ook de in het Provinciaal Plattelandsbeleidsplan vastgestelde procesmatige beoordelingscriteria zullen worden meegenomen in de uitwerking van de selectieprocedure en –criteria. Deze zijn: 'structureel samenwerkingsverband', 'lokale verankering creëert meerwaarden', 'duurzaam karakter van de samenwerking', 'haalbaarheid door capaciteit en competenties', 'haalbaarheid door de gebruikte methode' en 'evaluatie en bijsturing'.

De Plaatselijke Groep zal binnen zes maanden na de goedkeuring van de lokale ontwikkelingsstrategie een gedetailleerd draaiboek definitief vastleggen. Hierin wordt de samenstelling van de Plaatselijke Groep en de werking van het secretariaat opgenomen, alsook hoe oproepen plaatsvinden, welke selectieprocedure- en criteria gehanteerd zullen worden en hoe samenwerkingsprojecten opgevolgd en ondersteund zullen worden. De Plaatselijk Groep zal een technische werkgroep oprichten die een adviserende rol opneemt in de beoordelingsprocedure. Deze advisering zal de betrokkenheid erkennen van verschillende administraties en vertegenwoordigers uit het middenveld. Voor de bekrachtiging door de Plaatselijke Groep zal het draaiboek voor nazicht voorgelegd worden aan de beheersdienst.

2.5 Monitoring en evaluatie

Het behoort tot de bevoegdheid van de Plaatselijke Groep om toezicht uit te oefenen op haar eigen werking, op de uitvoering van de goedgekeurde projecten en op de uitvoering van de ontwikkelingsstrategie. De werking van de Plaatselijke Groep en van de technische werkgroep zullen op regelmatige tijdstippen geëvalueerd worden.

De coördinator is de eerstelijns verantwoordelijke voor het toezicht en de evaluatie op de projecten. De coördinator heeft nauw contact met (co)promotoren. Hij/zij begeleidt de promotoren, en kan hun naast de tweejaarlijkse declaraties, ook verzoeken extra informatie en uitleg aan te leveren. Daarnaast kan de coördinator, uit eigen beweging of op vraag van de Plaatselijke Groep, een evaluatieverslag voorleggen aan de vergadering. Dit evaluatieverslag geeft een kritische kijk op eventuele knelpunten en/of een kritische toets op de projectgebonden outputindicatoren die in de projectaanvraag worden beschreven.

Hiernaast kan De Plaatselijke Groep :

- de promotor van een lopend project vragen om een toelichting over de voortuitgang van project, dit zowel schriftelijk als mondeling, op een PG-vergadering als op de projectlocatie;
- de promotor van een afgelopen project vragen om een toelichting met betrekking tot de projectperiode of de continuering van het project tot vijf jaar na het aflopen van de projectperiode te geven, dit zowel schriftelijk als mondeling, op een PG-vergadering als op de projectlocatie.

De coördinator zal drie werkingsjaren na selectie van de lokale ontwikkelingsstrategie, een stand van zaken voorleggen aan de Plaatselijke Groep met betrekking tot het bereiken van de indicatoren van de lokale ontwikkelingsstrategie. Deze indicatoren vindt u terug onder '3.4 Maatregelen'.

Tezamen met deze stand van zaken zal de coördinator in samenspraak met de leden van de Plaatselijke Groep een moment van zelf-evaluatie inlassen. Het bereiken van de doelstellingen, het bekendmaken van de ontwikkelingsstrategie in het Leader-gebied, de werking van het secretariaat en van de Plaatselijke Groep... zullen door de leden op een gestructureerde manier geëvalueerd worden.

De projectresultaten en een overzicht van alle toegekende en lopende projecten kunnen door alle belanghebbenden bij het secretariaat opgevraagd worden. Eventueel zullen ze ook in digitale vorm via publiek kenbaar of toegankelijk gemaakt worden.

2.6 Continuïteit

2.6.1 Strategische communicatie

De communicatie- en publiciteitsinitiatieven die worden gevoerd zijn gestoeld op twee strategische pijlers. Een eerste pijler bevat het promoten van de mogelijkheden en realisaties van het Leaderprogramma 2014-2020, binnen en buiten de streek, met oog voor het streekeigen aspect, imago en belang. Een tweede pijler is gericht op het vergroten van het bewustzijn over en de kennis van het beleid van de subsidiërende overheidsniveaus – Europees, Vlaams en provinciaal - inzake plattelandsontwikkeling.

2.6.2 Communicatiedoelgroepen

De communicatie- en publiciteitsinitiatieven zijn gericht naar:

- Programmasecretariaat, VLM, VRN en andere overkoepelende communicatie-instanties inzake Europees beleid

- Deputatie en provincieraad
- Plattelandsloket en provinciale diensten
- PG-leden, leden van de technische werkgroep
- Promotoren, copromotoren en partners
- Potentiële promotoren
- Het 'grote publiek': jongvolwassenen, gezinnen en senioren

2.6.3 Communicatiedoelen

Het eerste communicatiedoel is gericht op het verhogen van **kennis (KNOWLEDGE)** van de lokale ontwikkelingsstrategie bij alle communicatie doelgroepen.

Meer specifiek wordt erop gericht:

- De doelstellingen van het ontwikkelingsplan bekend te maken;
- De maatregelen van het ontwikkelingsplan te communiceren;
- De hiermee verbonden mogelijkheden van de lokale ontwikkelingsstrategie te promoten;
- De contactgegevens van de secretariaatsmedewerkers vlot ter beschikking te stellen;
- De Europese publiciteitsrichtlijnen precies bekend te maken;
- De uitvoering en de resultaten van de lokale ontwikkelingsstrategie onder de aandacht te brengen.

Het tweede communicatiedoel is gericht op het creëren van een **positieve houding (BRANDING)** bij alle communicatiedoelgroepen.

Meer specifiek wordt er gericht op:

- Het verwerven van een positief imago van de Plaatselijke Groep;
- Het verwerven van een positieve naamsbekendheid en globale bekendheid van de lokale ontwikkelingsstrategie en de Leadermethodiek;
- Het bevorderen van het draagvlak voor en betrokkenheid bij het ontwikkelingsplan zodat passende projecten worden gegenereerd waarlangs de doelstellingen van het ontwikkelingsplan kunnen worden gerealiseerd.

Een derde communicatiedoel is gericht op het stimuleren tot **actie (BEHAVIOUR)** bij PG-leden en potentiële promotoren.

Meer specifiek wordt er gericht op:

- Duidelijke informatie inzake de projectbegeleiding, zodat deze actief ingeroepen wordt.
- Activatie van projectontwikkeling.

Hiernaast zal er ook **programmatische communicatie** door het secretariaat gevoerd worden naar het programmasecretariaat, VLM, VRN, deputatie, provincieraad, het plattelandsloket, provinciale diensten, PG-leden, leden van de technische werkgroep en (potentiële) promotoren.

Meer specifiek wordt er gericht op:

- Een goede interne en externe communicatie ten behoeve van een effectieve en efficiënte uitvoering van het ontwikkelingsplan;
- Het bevorderen van een goede afstemming met het plattelandsloket, Platteland Plus, omgevingskwaliteit en andere secretariaten van Europese programma's.

De Europese Commissie verbindt aan haar subsidieverstrekking specifieke communicatievoorwaarden. Hoofddoel van deze voorwaarden is het bevorderen van de bekendheid van de activiteiten en – financiële - bijdragen van de Europese Unie bij een breder publiek. De voorwaarden hebben betrekking op de promotie van het ontwikkelingsplan in algemene zin, maar hebben tevens betrekking op het communicatiemateriaal en de communicatiemiddelen.

In de communicatie en de informatievoorziening moet in ieder geval de bijdrage aan de Europese Commissie aan het ontwikkelingsplan naar behoren worden aangegeven. Centraal in de communicatievoorwaarden staat dat de projectpromotoren en –uitvoerders zoveel mogelijk uitdragen dat hun project mede tot stand is gekomen dankzij de steun van de Europese Commissie vanuit ELFPO. Aan de projectpromotoren wordt deze voorwaarde bij de toekenning van de steun opgelegd.

2.7 Financieel plan

In tabel 3 en 4 wordt het indicatief financieringsplan en werkingskostenplan weergegeven voor de Plaatselijke Groep Haspengouw voor de periode 2014-2020.

Tabel 3: Indicatief financieringsplan

Doelstelling/ (sub)maatregel	publiek (EU+VI+Prov)		privaat		opmerking
	bedrag (euro)	% (max. 65%)	bedrag (euro)	% (min. 35%)	
Thema: Leefbare dorpen Maatregel 1 Inzetten op sociale inclusie via ontmoetingsmomenten	<i>Indicatief</i> 238 009,79 euro (12,50%)	<i>Indicatief</i> Max. 65,00%	<i>Indicatief</i> 128 159,12 euro	<i>Indicatief</i> Min. 35,00%	<ul style="list-style-type: none"> • Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
Thema: Leefbare dorpen Maatregel 2 Ondersteunen van voorzieningen in kleine dorpskernen	<i>Indicatief</i> 238 009,79 euro (12,50%)	<i>Indicatief</i> Max. 65,00%	<i>Indicatief</i> 128 159,12 euro	<i>Indicatief</i> Min. 35,00%	<ul style="list-style-type: none"> • Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een

					<p>maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro</p> <ul style="list-style-type: none"> • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
<p>Thema: Bodem- en waterbeheer</p> <p>Maatregel 1: Verbeteren van de bodemkwaliteit en –beheer</p>	<p><i>Indicatief</i> 253 877,11 euro (13,33%)</p>	<p><i>Indicatief</i> Max. 65,00%</p>	<p><i>Indicatief</i> 136 703,06 euro</p>	<p><i>Indicatief</i> Min. 35,00%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
<p>Thema: Bodem- en waterbeheer</p> <p>Maatregel 2: Verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit</p>	<p><i>Indicatief</i> 253 877,11 euro (13,33%)</p>	<p><i>Indicatief</i> Max. 65,00%</p>	<p><i>Indicatief</i> 136 703,06 euro</p>	<p><i>Indicatief</i> Min. 35,00%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
<p>Thema: Bodem- en waterbeheer</p> <p>Maatregel 3: Kennisoverdracht ter bevordering van het gebruik van duurzame technieken en processen in het kader van bodem- en waterbeheer</p>	<p><i>Indicatief</i> 253 877,11 euro (13,33%)</p>	<p><i>Indicatief</i> Max. 65,00%</p>	<p><i>Indicatief</i> 136 703,06 euro</p>	<p><i>Indicatief</i> Min. 35,00%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
<p>Thema Landbouw- en natuureducatie</p> <p>Maatregel 1: Verbeteren van het aanbod landbouw- en</p>	<p><i>Indicatief</i> 333 213,71 euro (17,50%)</p>	<p><i>Indicatief</i> Max. 65,00%</p>	<p><i>Indicatief</i> 179 442,77 euro</p>	<p><i>Indicatief</i> Min. 35,00%</p>	<ul style="list-style-type: none"> • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien

natuureducatie					
Thema Landbouw- en natuureducatie Maatregel 2: Het ondersteunen van belevingsvolle en educatieve activiteiten en belevingselementen naar het grote publiek	<i>Indicatief</i> 333 213,71 euro (17,50%)	<i>Indicatief</i> Max. 65,00%	<i>Indicatief</i> 179 442,77 euro	<i>Indicatief</i> Min. 35,00%	<ul style="list-style-type: none"> • Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro • de promotoren dienen zelf minimum 15,00% eigen financiering te voorzien
Totaal	1 904 078,33 euro				

Tabel 4: Indicatief plan werkingskosten

Werkingskosten	bedrag (euro)	%
Totaal (max. 25 % van totale budget)	512 269,58 euro	20,00 %
Aandeel vorming (min. 10 % van werkingskosten)	51 226,95 euro	10,00 %
Aandeel communicatie (richtbedrag)	25 000,00 euro	4,88 %

2.8 Financieel beheer

De provincie Limburg neemt de rol van administratief en financieel eerstverantwoordelijke op zich. Voor het financieel beheer zal de gemeenschappelijke rekening gebruikt worden.

De boekhouding van de Plaatselijke Groep wordt door de Provincie Limburg gevoerd. De boekhoudkundige en financiële procedures dienen conform de regels van het Provinciedecreet te zijn.

3 Ontwikkelingsprogramma

3.1 Beschrijving en analyse van het gebied Haspengouw

3.1.1 Geografie en geologie

Ten noorden valt de grens van het Leader-gebied ongeveer samen met de Demervallei en ten oosten met de Maas. De zuidelijke grens wordt ongeveer gevormd door de Jekervallei en in het Westen vormt de Molenbeek de overgang naar het Brabants Hageland. Het noordelijk deel van het Leader-gebied wordt gevormd door Vochtig-Haspengouw. Geografen spreken van Vochtig-Haspengouw omdat het relatief vlakke reliëf en de ondergrond van klei vaak een (tijdelijk) hoge grondwaterstand veroorzaken. De bodem bestaat hier uit zand-leem of leem die rust op klei.

In het boek “Fascinerende landschappen in Vlaanderen en Wallonië” (Davidsfonds/Leuven) wordt het gebied als volgt omschreven:

De hoogte van Vochtig-Haspengouw in zijn geheel varieert van 30 meter in het noordwesten tot 100 meter in het zuiden. Het noorderlijk deel heeft een vlak, laaggelegen reliëf met natte zandleembodems, het zuidelijk deel een sterk golvend reliëf en een leembodem. Het noorderlijk deel, met een hoogteverloop van 70 tot 100 meter behoort hiertoe. Het sterk versneden landschap vertoont een groen bodemgebruik: weiden, populieraanplantingen en natte broekbosjes op de laaggelegen vochtige dalbodems, boomgaarden met laagstam (appels, peren, krieken) en resten van hoogstam op de steilere hellingen en rond de dorpskernen. Het landschap heeft een eerder gesloten karakter. Akkerbouw beperkt zich tot de sterk versnipperde, drogere plateaudelen, waar we ook de teelt van kleinfruit zoals aardbeien en rode bessen aantreffen. De verklaring van dit intens versneden landschap ligt in de ondergrond. Onder de leemdek mantel liggen zand- en kleilagen van tertiaire ouderdom met een zachte helling neerwaarts in noordelijk richting. Klei laat de insijpelende neerslag niet door: waar een dergelijke kleilaag de oppervlakte snijdt, komen bronnen voor. Het noordelijk deel telt er maar liefst 13, waaronder de bronnen van de Demer in Ketsingen. Omdat het neerslagwater grotendeels oppervlakkig wegvloeit, werd een dicht net van rivieren gevormd: dit verklaart meteen het versneden landschap.

De belangrijkste kleilaag die in de streek aan de oppervlakte komt, is de Klei van Henis, een 6 tot 8 meter dikke, blauwgroene en plastische klei. Die werd tot in de jaren zeventig in een groeve te Henis (ten noorden van Tongeren) en ter plaatse ook verwerkt tot bakstenen en dakpannen. Momenteel is de groeve in gebruik als stortplaats voor inert (onschadelijk) afval. Op hellingen waar het leemdek is afgespoeld, komen de tertiaire lagen aan de oppervlakte. Hier komen de hellingbosjes op voor met een rijke voorjaarsbloei (bosanemoon, speenkruid, muskuskruid, gevlekte aronskelk, ...), zoals het Hasselbos in de noordwesthoek, het Molsterbos en de Galgenberg (historische executieplaats – 14 de eeuw).

Het zuidelijk deel van het Leader-gebied wordt gevormd door Droog-Haspengouw. De bodem van het golvende landschap bestaat hier uit een (soms tot 25 meter) dik leempakket. Die vruchtbare bodem is uiterst geschikt voor akkerbouw, in het bijzonder de teelt van tarwe, gerst suikerbiet en laagstamfruit. De dikke laag leem rust op een kalkrijke laag zand en op mergel of krijt. De goed

doorlatende ondergrond en de minder steile hellingen zorgen voor een goede drainering van de landbouwgronden. In dit gebied, zijn vergeleken met Vochtig-Haspengouw niet zoveel waterlopen te vinden: vandaar de naam 'Droog'-Haspengouw.

In het boek "Fascinerende landschappen in Vlaanderen en Wallonië" (Davidsfonds/Leuven) wordt het gebied als volgt omschreven:

De hoogteligging varieert van 80 meter in het noorden tot 140 meter in het zuiden. Op de meest zuidelijke grens tegen de Maasvallei, wordt het zelfs meer dan 200 meter. Het is een zacht golvend, open landschap waarin de quartaire lössmantel de oude, meer uitgesproken reliëfvormen verdoezelt. Vergeleken met Vochtig-Haspengouw wordt dit gebied gekenmerkt door minder steile hellingen. Het rivierstelsel van de Jeker is minder dicht dan het Demerstelsel. Opvallend is de zuidwestnoordoostelijke oriëntatie van het landschap.

De ondergrond van Haspengouw bestaat uit doorlatende lagen die zacht afhellen in noordoostelijke richting. De oudste zijn krijtlagen uit de Krijtperiode, mariene afzettingen van het Boven-Secundair (70 tot 65 miljoen jaar oud). Ontsluitingen komen voor ten zuiden van Diets-Heur en in de oostflank van de Jekervallei, nabij het Bosveld te Sluizen: daarin werden verschillende kleinere materiaalschuurtjes uitgehouwen. Het witte krijtgesteente wordt onderbroken door opvallende lagen met onregelmatig gevormde, grijze tot zwarte vuursteenknollen. Noordelijker verschijnt boven op het krijt een zandlaag van het Tongeriaan, daterend uit het Boven-Oligoceen (halfweg het tertiaire tijdperk). Dit fijne gele zand dagzoomt te Blaar en ten zuiden van de Galgeberg. Omdat zowel krijt als zand doorlatende gesteenten zijn, sijpelt er in Droog-Haspengouw veel meer water in de grond dan in Vochtig-Haspengouw. Hierdoor is dan weer het rivierennet minder dicht en zijn de insnijdingen minder diep.

Onder het krijt zit op een diepte van meer dan 100 meter een dikke laag klei. Omdat ze ondoorlatend is, zorgt deze laag ervoor dat het poreuze krijt een belangrijk drinkwaterreservoir is. Te Diets-Heur bemerken we het pompstation van de Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening. De geologische kaart leert ons dat in de Jekervallei in het begin van vorige eeuw nog talrijke artesische putten aanwezig waren. Als er voldoende druk was, deden ze het putwater borrelen. In het landschap komen veel droge dalen voor, die herkenbaar zijn aan het systematische U- of V-vormige uitwijken van de hoogtelijnen. Deze dalen werden vooral gevormd in de periglaciale omstandigheden van de ijstijden (met o.a. een bevrorenen dus ondoorlaatbare bodem) en vóór de lössafzetting.

Toen vormde zich een uitgebreid net van rivieren, die tijdens de korte zomer gevoed werden door smeltwater. Ze werden later verder opgevuld door metersdik colluvium, vooral afkomstig van de braakliggende akkers in de winter. Nu voeren deze droge dalen enkel water bij hevige buien. Akkerbouw domineert in deze streek. Kenmerkende teelten zijn gerst, tarwe, suikerbieten, maïs en verder contractteelten als aardappelen, vlas en groenten. De dorpen worden omringd door een gordel van boomgaarden en weilanden. Bosoppervlakken komen in dit vruchtbare gebieden nauwelijks voor.

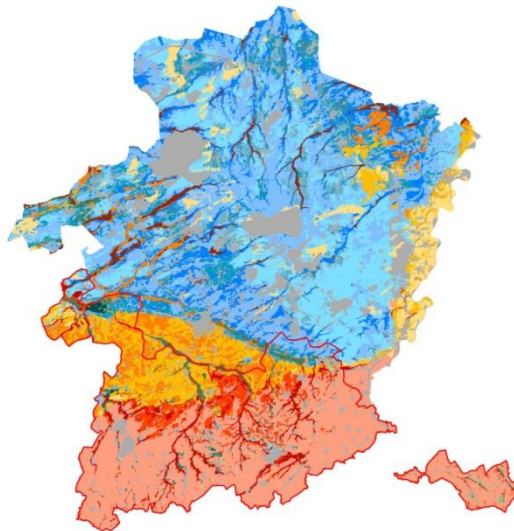
In Zuid-Limburg doen de kernen van Sint-Truiden en Tongeren dienst als structuurondersteunend kleinstedelijk gebied. De kernen van Borgloon en Herk-De-Stad fungeren als structuurondersteunend hoofddorp. De kern van Bilzen is het enige kleinstedelijke gebied in het Leader-gebied. De steden Borgloon en Herk-De-Stad zijn structuurondersteunend. (Bron: ruimtelijk structuurplan provincie Limburg – gecoördineerde versie 2012 – kaart 61)

In het Zuiden van het Leader-gebied vinden we een streek gekenmerkt als een gebied met kerndorpen. Ten Noordwesten hiervan, in de vallei van de Herk en de Demer, vinden we een rastervormig bebouwd landschap. Dit gaat over in gebied met stedelijk karakter, regio Hasselt (niet-Leader-gebied), maar ook in de stad Herk-De-Stad. In het Oosten van het Leader-gebied staat de gemeente Riemst en het Oosten van Bilzen onder externe woondruk. (Bron: ruimtelijk structuurplan provincie Limburg – gecoördineerde versie 2012 – kaart 17)

3.1.1.4 Landbouwstreken

De landbouwbodems in Haspengouw zijn in het algemeen zeer vruchtbaar. Het Zuiden van Haspengouw – kaart 1 - herbergt de meest vruchtbare leembodems van het gebied. In het Noordwesten is eveneens een belangrijk aandeel vruchtbare zandleem waar te nemen. Omwille van de hoge vruchtbaarheid van de bodems heeft de landbouwsector in Haspengouw zich sterk gespecialiseerd in plantaardige productie, met name fruitteelt en akkerbouw. Haspengouw herbergt meer dan de helft van het Vlaamse fruitteeltareaal. Ook typische akkerbouwgewassen zoals granen, suikerbieten, cichorei... worden veelvuldig geteeld.

Kaart 1: bodemkaart



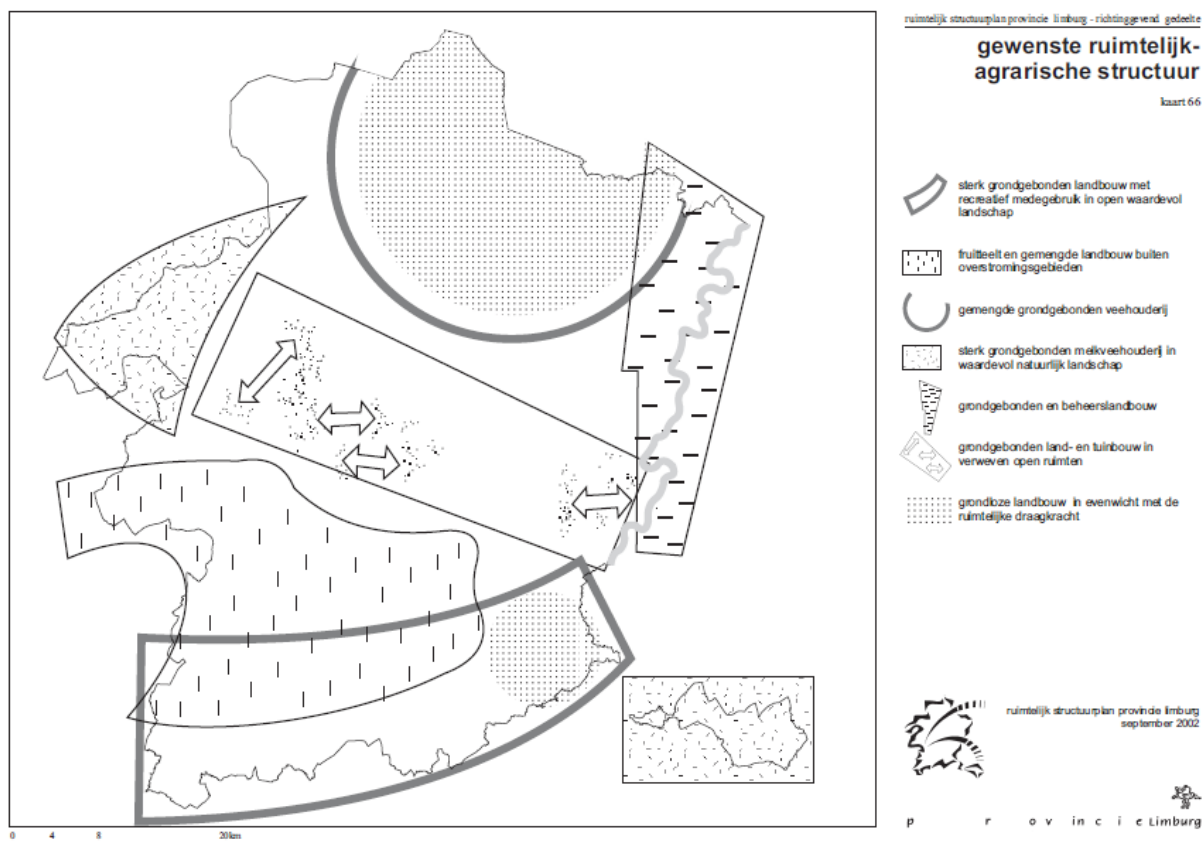
Bron: Provincie Limburg, Dienst Landbouw en Platteland

De provincie Limburg heeft bij de opbouw van het ruimtelijk structuurplan Limburg aandacht besteed aan specifieke uitdagingen van de land- en tuinbouwsector. Onderstaande krijtlijnen werden daarbij uitgezet:

1. Gebieden met grote aaneengesloten landbouwgebieden van provinciaal belang dienen maximaal behouden te blijven. Het aansnijden van landbouwgebruikspercelen voor bebouwing wordt zoveel mogelijk tegengegaan.
2. Bijkomende gebouwen dienen zoveel mogelijk aan te sluiten bij bestaande gebouwen.
3. Zorgzaam omspringen met bodem en water is essentieel voor het behoud van de grote productiepotentie.
4. Versnippering van landbouwgebied dient zoveel mogelijk vermeden te worden.

In kaart 2 wordt de gewenste ruimtelijk-agrarische structuur weergegeven.

Kaart 2: gewenste ruimtelijk-agrarische structuur



Bron : Provincie Limburg, Dienst Ruimtelijke Ordening

3.1.2 Demografie

3.1.2.1 Bevolkingsstructuur

Op 1 januari 2014 – tabel 5 - heeft de provincie Limburg 853 239 inwoners, waarvan 425 231 mannen en 428 008 vrouwen. Het aantal inwoners van België en Vlaanderen klimt op tot respectievelijk 11 099 554 en 6 381 859. Limburg bevat 7,7% van de Belgische en 13,4% van de Vlaamse bevolking.

Tabel 5 : Verdeling van de Limburgse bevolking over de 5 Limburgse streken– bevolkingsdichtheid (2014)

Noord-Limburg	149 295 inw.	17%	245 inw/km ²
Midden-Limburg	237 141 inw.	28%	554 inw/km ²
West-Limburg	157 031 inw.	18%	424 inw/km ²
Maasland	120 258 inw.	14%	363 inw/km ²
Zuid-Limburg	192 231 inw.	23%	282 inw/km ²

Bron: Provincie Limburg, Datacel

Tabel 6 verwijst naar de verdeling van de Limburgse bevolking over de vijf Limburgse streken begin 2014. Midden-Limburg telt het meeste Limburgers, gevolgd door Zuid-Limburg. Het Maasland telt het minst aantal inwoners.

Tabel 6 : Vergrijzing in het Leader-gebied Haspengouw (december 2013)

	Percentage 60+ bevolking	Grijze druk
--	--------------------------	-------------

Halen	25,10	38,70
Herk-de-Stad	23,80	38,80
Nieuwerkerken	25,10	37,40
Sint-Truiden	26,00	34,70
Gingelom	24,30	40,80
Alken	24,50	47,00
Wellen	23,10	44,20
Borgloon	25,90	48,90
Heers	24,60	46,80
Kortesseem	22,30	43,40
Tongeren	26,70	51,90
Herstappe	31,00	44,00
Hoeselt	23,40	45,60
Bilzen	23,40	44,60
Riemst	24,40	48,30
Voeren	25,30	49,00
GEMIDDELDE	24,93	44,01
LIMBURG	24,41	44,7
VLAANDEREN	25,07	47,1
BELGIE	23,75	44,3

Bron: Provincie Limburg Percentage 60+, plattelandskaart, kaart 24a, december 2013
Bron: Grijs druk, ERSV, 01.01.2014

Tabel 6 geeft de vergrijzing in het Leader-gebied Haspengouw weer. De gemeente Herstappe en de Stad Tongeren hebben het meest aantal 60-plussers als aandeel van de eigen bevolking, de gemeente Kortesseem het minste. Gemiddeld is 24,93% van de bevolking in het Leader-gebied 60 jaar of ouder. Hiermee scoort het Leader-gebied Haspengouw lager dan het Vlaamse (25,07%) gemiddelde, maar minder hoger dan het Limburgse (23,9%) en het Vlaamse (24,8%) gemiddelde. (Bron: FOD Economie – Algemene Directie Statistiek en Economische informatie)

De grijze druk laat ons echter een ander beeld zien. De stad Tongeren is nog steeds het meest vergrijsd, maar ook de gemeenten Voeren, Alken, Riemst en de Stad Borgloon scoren een hoog cijfer. In Voeren is het zo dat de groep 60-plussers ei zo na de helft zo groot is als de leeftijdsklasse 20-59. Het Westen van het Leader-gebied – Sint-Truiden, Nieuwerkerken, Halen en Herk-de-Stad – hebben een beduiden lagere grijze druk.

Tabel 7: Evolutie van de vergrijzing in 2020 en 2030 (in procent)

% 60+ tov bevolking	2020	2030
Halen	27,30	31,70
Herk-de-Stad	26,80	30,20
Nieuwerkerken	27,90	31,30
Sint-Truiden	29,20	33,60
Gingelom	26,10	29,00
Alken	29,20	35,10
Wellen	25,70	29,70
Borgloon	28,80	33,80
Heers	25,90	29,10

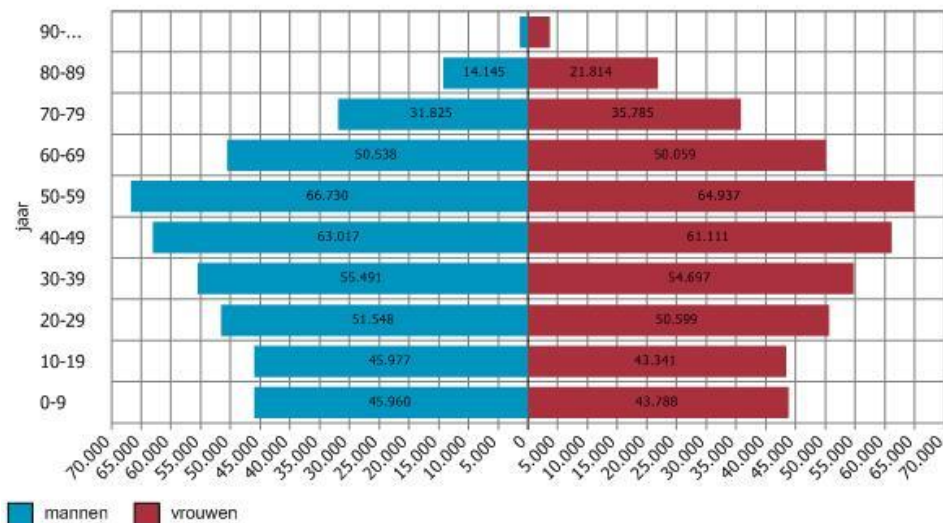
Kortesseem	29,10	34,90
Tongeren	29,30	32,60
Herstappe	x	x
Hoeselt	26,40	30,20
Bilzen	27,00	31,40
Riemst	27,70	30,80
Voeren	31,80	35,40
GEMIDDELDE	27,88	31,92
GEM. VLAANDEREN	27,00	30,4

Bron: Provincie Limburg, Plattelandskaart 2014 24b

Tegen 2020 en 2030 – tabel 7 - zal de vergrijzing in elke gemeente en stad van het Leader-gebied zijn toegenomen. In 2020 is in elke Leadergemeente minstens één vierde van de inwoners ouder dan 60 jaar. De gemeente Voeren bereikt als enige van het Leader-gebied Haspengouw de kaap van de 30,00%. In 2030 zal bijna één op de drie inwoners van het Leader-gebied Haspengouw ouder dan 60 jaar zijn. Hiermee scoort het Leader-gebied hoger dan de prognose voor het Vlaamse gemiddelde voor 2020 en 2030.

Grafiek 1 toont de bevolkingspiramide voor geheel Limburg. Hieruit blijkt dat de groep vijftigers en zestigers het grootst is en de komende jaren alleen nog maar zal toenemen.

Grafiek 1: Limburgse bevolkingspiramide 2014
bevolkingspiramide leeftijdsklassen 10-jaar [aantal]
op 01.01.2014, Limburg



Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie - Dienst Demografie
 Verwerking: provincie Limburg - Directie Mens - Steunpunt Sociale Planning

In Limburg wonen in totaal 181 493 jongeren jonger dan 20 jaar. Zij vormen 22,5% van de Limburgse bevolking. Houthalen-Helchteren is de jongste gemeente, er woont 25.6% van de Limburgse 0- tot 19- jarigen. (Bron: Belgisch Limburg staat op de kaart – LRM in cijfers) Tabel 8 geeft aan dat de groene druk in Gingelom en Alken het hoogst is. In Gingelom vormt de groep 0- tot 19-jarigen vier tiende van de beroepsbevolking. Het is duidelijk dat het Leader-gebied Haspengouw gemiddeld minder zal verjongen dan dit het geval is voor Vlaanderen en België.

Tabel 8: groene druk (in %)

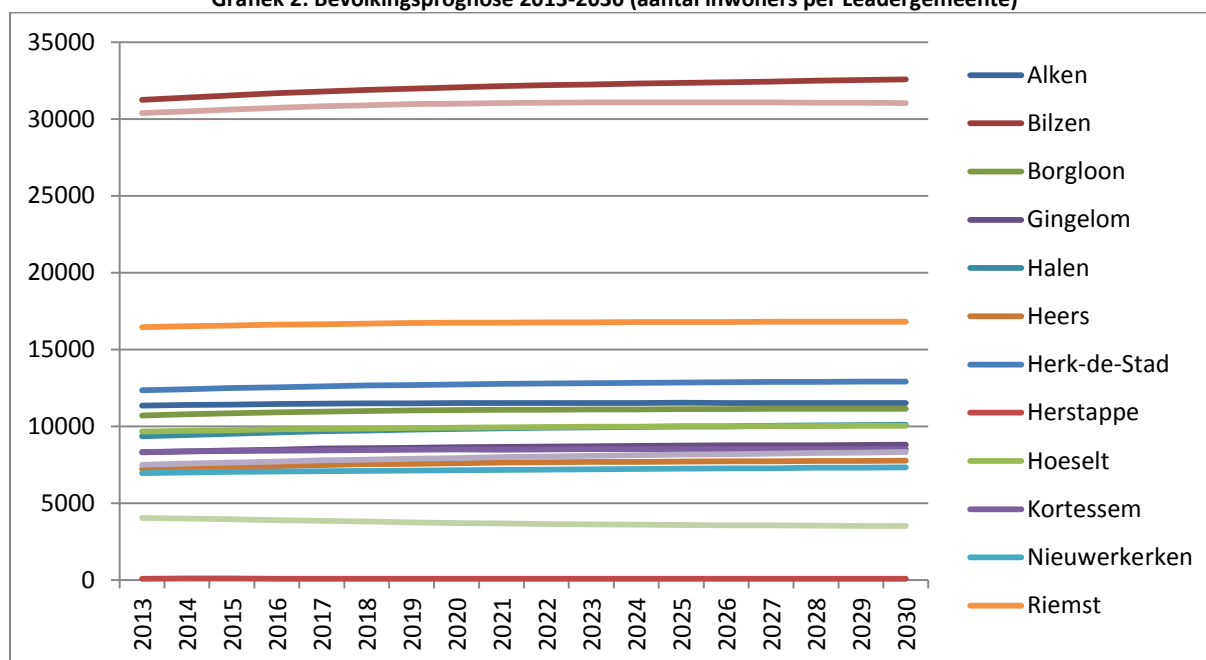
Halen	38,7
Herk-de-Stad	38,8
Alken	39,6
Bilzen	38,6
Borgloon	34,5
Gingelom	40,8
Heers	37,5
Herstappe	26,0
Hoeselt	38,6
Kortesseem	36,1
Nieuwerkerken	37,4
Riemst	37,9
Sint-Truiden	34,7
Tongeren	36,3
Voeren	37,7
Wellen	36,1
GEMIDDELDE	36,8
LIMBURG	38,3
VLAANDEREN	40,7
BELGIE	42,2

Bron: ERSV, 01.01.2014

3.1.2.2 Bevolkingsprognose

Het inwonersaantal in het Leader-gebied Haspengouw zal tussen 2013 en 2030 toenemen van 213 651 inwoners naar 223 251 inwoners. Het inwonersaantal zal toenemen in alle Leadergemeenten behalve in Voeren en Herstappe. Deze trend kan u duidelijk aflezen in grafiek 2.

Grafiek 2: Bevolkingsprognose 2013-2030 (aantal inwoners per Leadergemeente)



Bronnen:	FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie - Dienst Demografie
	Studiedienst van de Vlaamse Regering - Bevolkingsprojecties

Tussen 2010 en 2060 zal de bevolkingstoename het hoogst zijn in het arrondissement Hasselt (+9,00%) en het laagst in het arrondissement Maaseik (+0,10%). Enkel de bevolkingsaanroei in het arrondissement Hasselt zou aanhouden tot 2050. In het arrondissement Maaseik en Tongeren zou het inwonersaantal slechts stijgen tot 2030. De provincie Limburg zal in 2040 zijn toppunt in bevolkingsomvang bereiken. In Vlaanderen en België moet de bevolkingsspiek niet verwacht worden voor 2060. (Bron: Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken, POM-ERSV)

3.1.2.3 Bevolking per nationaliteit

De Nederlandse bevolkingsgroep vertegenwoordigt in het Leader-gebied Haspengouw 52,91% van alle niet-Belgen. Zij worden gevolgd door de Poolse bevolkingsgroep en de Indische bevolkingsgroep met respectievelijk 4.53% en 4.25%. De groep 'Overige landen' vertegenwoordigt daarbij 24.69% van de totale groep niet-Belgen in het Leader-gebied Haspengouw.

Tabel 9: niet-Belgen - top 10 nationaliteit (2012)

	Alken	Bilzen	Borgloon	Gingelom	Halen	Heers	Herk-de-Stad	Herstappe	Hoeselt	Kortessem	Nieuwerkerken	Riemst	Sint-Truiden	Tongeren	Voeren	Wellen	Leader %	Leader	Limburg
Nederlanders	74	1172	91	75	93	70	83	x	112	74	33	2628	268	590	1024	44	52,91	6431	43722
Italianen	x	109	8	10	9	9	9	x	43	23	8	47	48	91	14	8	3,59	436	10053
Turken	x	103	x	x	15	x	6	x	15	x	x	18	19	36	x	x	1,74	212	4507
Marokkanen	12	80	7	x	11	5	9	x	x	x	x	22	53	35	x	x	1,93	234	2225
Duitsers	9	31	7	15	8	x	9	x	16	9	6	109	25	90	33	5	3,06	372	1760
Polen	20	33	34	6	42	23	49	x	13	26	18	48	186	42	x	10	4,53	550	2266
Spanjaarden	8	30	x	x	5	x	x	x	8	x	x	15	16	25	x	6	0,93	113	1573
Grieken	x	10	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	6	14	x	x	0,25	30	935
Russen	13	54	x	7	x	17	9	x	14	5	x	5	83	52	x	x	2,13	259	933
Indiërs	24	x	75	30	x	24	24	x	x	5	19	x	266	39	x	10	4,25	516	786
Overige landen	93	430	152	78	114	83	110	x	68	54	60	207	867	560	65	60	24,69	3001	11341
SOM	253	2052	374	221	297	231	308	0	289	196	144	3099	1837	1574	1136	143		12154	80101
% /Limburg	0,32	2,56	0,47	0,28	0,37	0,29	0,38	0,00	0,36	0,24	0,18	3,87	2,29	1,97	1,42	0,18		15,17	
% /Leader	2,08	16,88	3,08	1,82	2,44	1,90	2,53	0,00	2,38	1,61	1,18	25,50	15,11	12,95	9,35	1,18			

Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie - Dienst Demografie

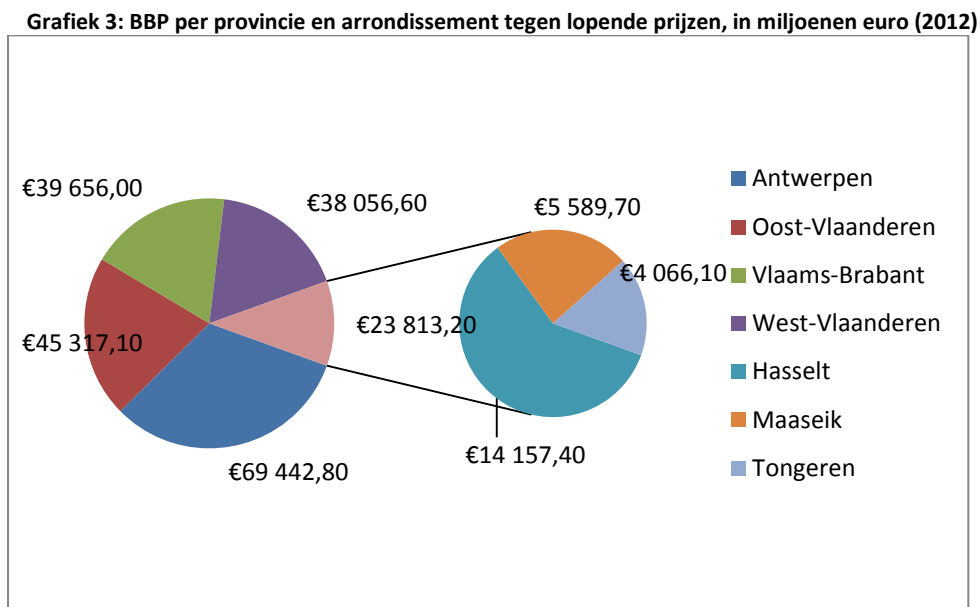
Riemst, Bilzen en Sint-Truiden huisvesten het hoogst aantal niet-Belgen op hun grondgebied. 25.50% van alle niet-Belgen in het Leader-gebied woont in Riemst. Op Limburgs niveau zijn 3.87% van alle niet-Belgen woonachtig op het grondgebied van de gemeente Riemst. Het feit dat Riemst een grensgemeente is verklaart gedeeltelijk de hoge aanwezigheid van inwoners met de Nederlandse – en in mindere mate Duitse - nationaliteit. Wellen en Nieuwerkerken herbergen het minst aantal niet-Belgen van het Leader-gebied.

3.1.3 Economische analyse

3.1.3.1 Bruto Binnenlandsproduct

Grafiek 3 geeft het bruto binnenlandsproduct weer per provincie en per Limburgs arrondissement. De provincie Antwerpen heeft het hoogste BBP, gevolgd door Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. Limburg heeft het laagste BBP.

Het arrondissement Hasselt zet binnen Limburg het sterkste BBP neer. Het verschil met de arrondissementen Maaseik en Tongeren is groot. Dit is deels te verklaren door de aanwezigheid van meer industrie binnen het arrondissement Hasselt, die een hogere toegevoegde waarde creëert dan de aanwezige sectoren in de meer rurale arrondissementen Maaseik en Tongeren.

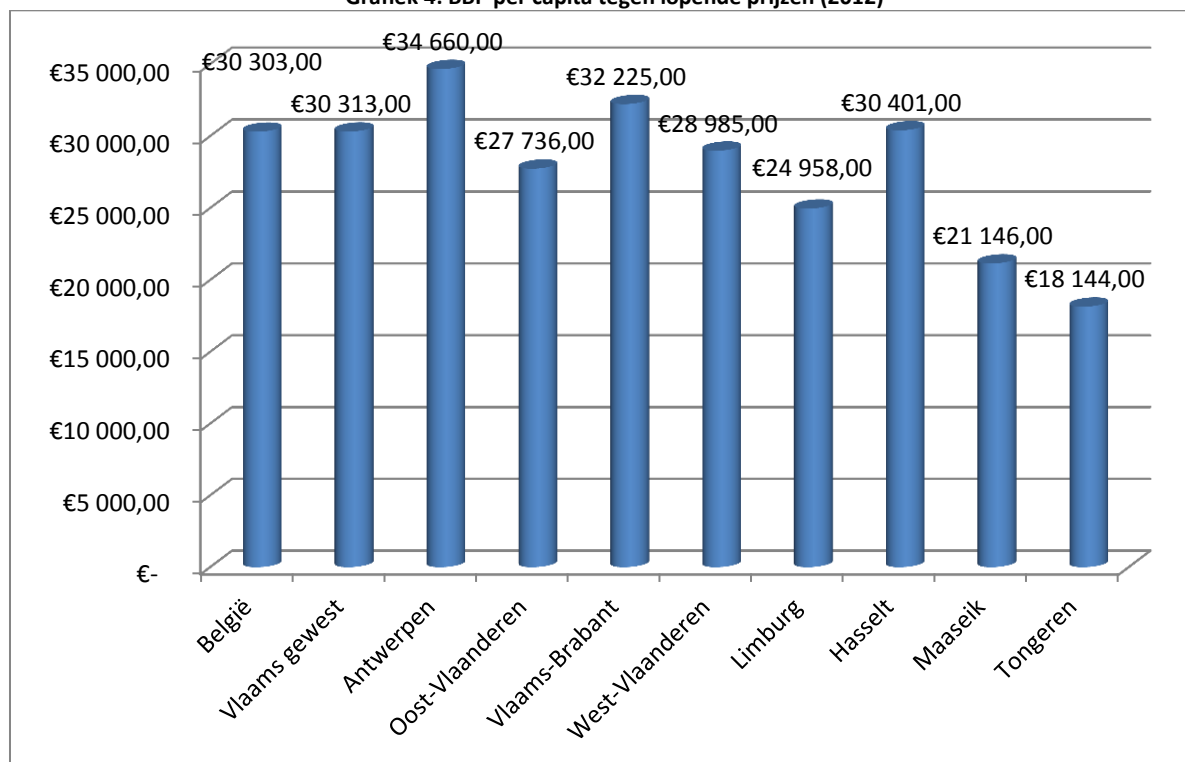


Bron: INR

Het BBP per capita – grafiek 4 - geeft al een iets meer genuanceerd beeld, aangezien het rekening houdt met het inwonersaantal per provincie en arrondissement. Antwerpen heeft nog steeds het hoogste BBP per capita, nu wel gevolgd door Vlaams-Brabant en West-Vlaanderen. Limburg sluit nog steeds de rij, maar het verschil met de andere provincies wordt wel kleiner door het lagere inwonersaantal van de provincie Limburg.

Het arrondissement Hasselt heeft met 30 401,00 euro per capita het hoogste BBP en scoort daarmee hoger dan het Belgisch BBP per capita en het Vlaams BBP per capita. Arrondissement Maaseik en Tongeren volgen op afstand.

Grafiek 4: BBP per capita tegen lopende prijzen (2012)



Bron: INR

3.1.3.2 Arbeidsmarkt

Werkgelegenheid

De werkgelegenheidsgraad in tabel 10 laat een duidelijke stijging zien voor de vrouwelijke populatie. Tussen 2003 en 2012 is de werkgelegenheid van de vrouwen ten opzichte van de bevolking op arbeidsleeftijd er met 7,5% op vooruit gegaan in het Leader-gebied. Deze stijging ligt beduidend hoger dan degene op Belgisch en op Vlaams niveau. Halen en Gingelom laten de grootste groeisprong voor het Leader-gebied optekenen.

De tewerkstelling van mannen op beroepsactieve leeftijd is er in het Leader-gebied met -1,3% op achteruit gegaan. Dit is meer dan op Vlaams niveau, maar minder dan de Belgische trend van -1,8%. Gingelom tekent wel een goed positief cijfer op inzake de werkgelegenheid van mannen met een stijging van 5,3% tussen 2003 en 2012.

Tabel 10: Evolutie van de werkgelegenheidsgraad 2003-2012

Evolutie van de werkgelegenheidsgraad 2003-2012 (jobs/bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar))									
	2003-12-31			2012-12-31			Evolutie 2003-2012		
	M	V	T	M	V	T	M	V	T
Halen	53,4	33,6	43,9	56,2	58,4	57,3	2,8	24,8	13,4
Herk-de-Stad	42,6	37,2	39,9	43,0	40,0	41,5	0,4	2,8	1,6
Alken	71,3	39,9	55,9	75,2	42,7	59,2	3,9	2,8	3,4
Bilzen	39,4	35,5	37,4	40,6	42,3	41,5	1,2	6,9	4,0
Borgloon	49,2	35,5	42,5	47,0	38,3	42,7	-2,1	2,7	0,2
Gingelom	23,2	24,3	23,8	28,6	38,5	33,4	5,3	14,2	9,7
Heers	25,4	23,5	24,5	25,8	28,6	27,2	0,4	5,1	2,7
Herstappe	80,6	22,2	53,4	36,1	34,0	35,2	-44,5	11,7	-18,2

Hoeselt	41,1	28,1	34,7	42,3	48,6	45,4	1,2	20,5	10,7
Kortesseem	34,5	24,4	29,5	35,7	28,0	31,9	1,1	3,6	2,3
Nieuwerkerken	32,8	24,5	28,7	32,4	24,5	28,5	-0,4	0,0	-0,2
Riemst	32,5	24,1	28,4	31,6	25,7	28,7	-0,9	1,6	0,3
Sint-Truiden	80,8	57,0	69,1	77,4	64,2	70,9	-3,4	7,2	1,8
Tongeren	64,4	58,9	61,7	60,1	65,3	62,7	-4,2	6,5	1,1
Voeren	61,2	34,4	48,1	40,9	38,8	39,8	-20,4	4,4	-8,2
Wellen	54,6	34,1	44,7	46,6	36,4	41,6	-8,0	2,3	-3,1
LIMBURG	63,2	46,6	55,1	61,9	54,1	58,1	-1,3	7,5	3,0
VLAANDEREN	69,2	53,1	61,3	69,1	58,9	64,0	-0,1	5,7	2,8
BELGIE	69,7	54,2	62,0	67,9	58,7	63,3	-1,8	4,5	1,3

Bron: RSZ, RSVZ, steunpunt WSE - Verwerking: ERSV-Limburg

Werkloosheid

De gemiddelde werkloosheidsgraad – zoals beschreven in tabel 11 - in het Leader-gebied Haspengouw bedraagt 7,11%. Hiermee scoort het Leader-gebied lager dan het Limburgs en het Vlaamse gemiddelde. Steden Tongeren, Bilzen en Sint-Truiden scoren de hoogste werkloosheidsgraad met respectievelijk 9,45%, 8,7% en 8,42%. De gemeente Herstappe en de gemeente Alken scoren de laagste werkloosheidsgraad van het Leader-gebied, namelijk 4,61% en 5,84%.

Tabel 11: Werkloosheidsgraad per gemeente (juli 2014)

	Man (in %)	Vrouw (in %)	Totaal (in %)
Halen	7,18	6,89	7,05
Herk-de-Stad	6,17	7,13	6,62
Alken	5,07	6,75	5,84
Bilzen	8,27	9,2	8,7
Borgloon	6,42	6,15	6,3
Gingelom	6,1	7,19	6,6
Heers	7,36	8,22	7,75
Herstappe	-	9,84	4,61
Hoeselt	6,78	7,77	7,23
Kortesseem	5,93	7,3	6,56
Nieuwerkerken	5,52	7,47	6,42
Riemst	7,22	7,65	7,42
Sint-Truiden	8,14	8,63	8,42
Tongeren	9,59	9,28	9,45
Voeren	8,4	7,44	7,96
Wellen	7,21	6,43	6,85
GEM. HAS	7,02	7,71	7,11
LIMBURG	8,31	9,55	8,88
VLAANDEREN	8,06	8,52	8,27

Bron: Arvastat, VDAB

Tabel 12 toont de verdeling naar geslacht voor de niet-werkende werkzoekenden in het Leader-gebied. Het Leader-gebied Haspengouw volgt de Vlaamse en Limburgse trend, namelijk een licht hoger percentage mannen dan vrouwen inzake niet-werkende werkzoekenden.

Tabel 12: niet-werkende werkzoekenden naar geslacht (juli 2014)

	Man	Vrouw
Leader HAS (in %)	52,29	47,71
Limburg (in %)	51,06	48,94
Vlaanderen (in %)	52,50	47,50

Bron: Arvastat VDAB

De gemeente Riemst, de stad Sint-Truiden en de gemeente Heers hebben het hoogste aandeel laaggeschoolde niet-werkende werkzoekenden – tabel 13 - met respectievelijk 63,64%, 49,62% en 49,06%. Het Leader-gebied heeft een kleiner percentage laaggeschoolde niet-werkende werkzoekenden dan Limburg en Vlaanderen, het percentage middengediplomden en hogeschoolden ligt dan weer net iets hoger. De gemeente Gingelom heeft met 49,23% het hoogste percentage middengediplomde niet-werkende werkzoekenden. De gemeente Riemst heeft dan weer het laagste percentage middengediplomde niet-werkende werkzoekenden, maar het hoogste percentage hogeschoolde niet-werkende werkzoekenden. (Bron: ERSV – Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken)

Tabel 13: niet-werkende werkzoekende per gemeente naar scholingsgraad (juli 2014)

	Laaggeschoold	Middengediplomd	Hogeschoold
Alken	38,82%	31,99%	29,19%
Bilzen	42,76%	39,18%	18,06%
Borgloon	43,17%	38,20%	18,63%
Gingelom	35,38%	49,23%	15,38%
Halen	37,82%	39,10%	23,08%
Heers	49,06%	39,62%	11,32%
Herk-de-Stad	36,04%	38,83%	25,13%
Herstappe	-	100,00%	-
Hoeselt	37,90%	43,44%	18,66%
Kortesseme	41,67%	34,06%	24,28%
Nieuwerkerken	37,32%	41,15%	21,53%
Riemst	63,64%	5,88%	30,48%
Sint-Truiden	49,62%	34,52%	15,85%
Tongeren	45,59%	38,99%	15,42%
Voeren	28,67%	46,67%	24,67%
Wellen	46,88%	33,20%	19,92%
GEM. LEADER HAS	42,29%	40,88%	20,77%
LIMBURG	43,53%	39,27%	17,20%
VLAANDEREN	43,87%	36,56%	19,57%

Bron: Arvastat, VDAB

In West-Limburg vinden het grootst aantal niet-werkende werkzoekenden – tabel 14 - het snelst opnieuw een job, Zuid-Limburg komt op de derde plaats. In West-Limburg heeft 61,1% van deze groep binnen het jaar een andere betrekking gevonden, voor Zuid-Limburg is dit 59,1%. In Alken en Riemst – Herstappe buiten beschouwing gelaten - vinden we voor het Leader-gebied de grootste groepen niet-werkende werkzoekenden die binnen het jaar opnieuw een job aangeboden krijgen, namelijk 64,60% en 62,37%. In Heers is deze groep het kleinst. Voeren, Heers en Halen hebben de

grootste groep langdurig niet-werkende werkzoekenden. In Voeren doet 30,00% er twee jaar of langer over om een functie te bekommen. (Bron: ERSV – Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken)

Tabel 14: niet-werkende werkzoekende per gemeente naar werkloosheidsduur (juli 2014)

	<1j	1-2j	>2j
Alken	64,60%	12,73%	22,67%
Bilzen	60,06%	17,30%	22,64%
Borgloon	59,63%	16,15%	24,22%
Gingelom	60,38%	16,92%	22,69%
Halen	59,62%	12,82%	27,56%
Heers	53,21%	17,74%	29,06%
Herk-de-Stad	58,63%	14,72%	26,65%
Herstappe	100,00%	-	-
Hoeselt	60,64%	15,16%	24,20%
Kortesseem	61,96%	17,75%	20,29%
Nieuwerkerken	57,42%	15,31%	27,27%
Riemst	62,37%	16,38%	21,25%
Sint-Truiden	57,83%	18,05%	24,12%
Tongeren	58,34%	17,05%	24,61%
Voeren	55,33%	14,67%	30,00%
Wellen	59,38%	14,84%	25,78%
GEM. LEADER HAS	62%	16%	25%
LIMBURG	58,96%	17,67%	23,37%
VLAANDEREN	57,70%	17,57%	24,73%

Bron: Arvastat, VDAB

Verwacht wordt dat de werkloosheidcijfers niet zullen dalen. In tabel 15 staan de Fordwerknemers uit het Leader-gebied Haspengouw opgelijst naar woonplaats. In totaal staan er zo'n 1 141 jobs in het gebied op de tocht. Hierbij zijn de werknemers bij de toeleveranciers en de negatieve secundaire effecten nog niet in beschouwing genomen.

Zuid-Oost Limburg zal het hardst getroffen worden. Bilzen alleen al huisvest 34,44% (of 393 werknemers) van alle Fordwerknemers in Leader-gebied. Tongeren, Riemst en Hoeselt zijn samen goed voor nog eens 34,44% (of 393 werknemers). Relatief gezien zal de stad Bilzen ook de zwaarste klap krijgen van de hele provincie Limburg, aangezien de Ford-werknemers hier 2,85% van de actieve beroepsbevolking uitmaken.

Het effect van de instroom van een nieuwe groep niet-werkende werkzoekenden met ervaring op de arbeidsmarkt mag niet onderschat worden. De concurrentie voor een job wordt zo steeds harder, waardoor de huidige niet-werkende werkzoekenden die laaggeschoold zijn of weinig ervaring hebben het steeds moeilijker zullen hebben om een job te bemachtigen.

Tabel 15: Fordwerknemers naar woonplaats (2011)

	Fordwerknemers 2011	% tov totaal
Alken	31	2,72%
Bilzen	393	34,44%
Borgloon	46	4,03%
Gingelom	16	1,40%
Heers	51	4,47%
Herk-de-Stad	52	4,56%
Hoeselt	106	9,29%
Kortesseem	41	3,59%
Nieuwerkerken	18	1,58%
Riemst	113	9,90%
Sint-Truiden	72	6,31%
Tongeren	174	15,25%
Voeren	6	0,53%
Wellen	22	1,93%
	1 141	100,00%

Bron: ERSV

De sluiting van Ford toont aan dat de Limburgse arbeidsmarkt mee fluctueert op de conjunctuur van de wereldmarkt. Mondialisering en concurrentie vanuit landen met lagere lonen wegen op het tewerkstellingspotentieel.

Deze gevoeligheid is zeker niet exclusief voorbehouden aan de automobielenindustrie. Ook in de primaire sector zien we dat sectoren afhankelijk zijn van de openheid van bepaalde afzetmarkten. Schaalvergroting, mondialisering en geopolitieke beslissingen zijn factoren die kunnen wegen op de afzetmogelijkheden van de hele agrobusinessindustrie. Er is dus niet alleen een impact op de teelt van landbouwproducten, maar op de gehele tewerkstelling en winstgevendheid van de keten.

3.1.3.3 Sectoren

Primaire sector

Areaal

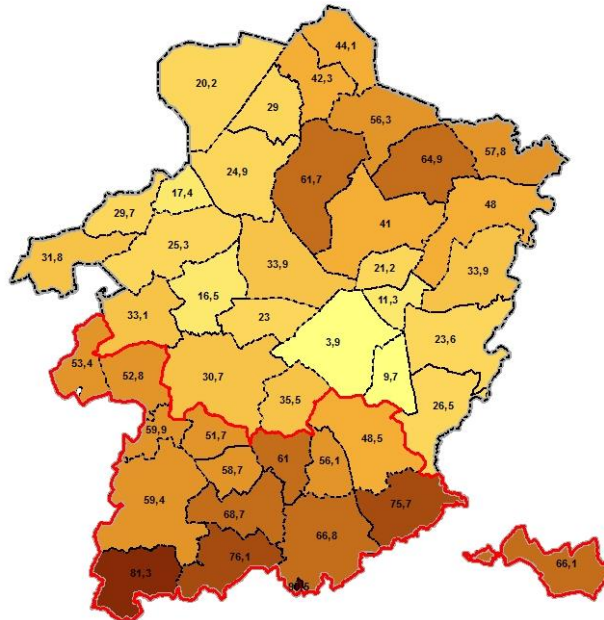
De regio wordt gekenmerkt door een glooiend landschap van zeer vruchtbare gronden. De aanwezigheid van deze vruchtbare bodem maakt dat landbouw reeds eeuwenlang in de streek een belangrijke economische rol speelt. Deze vruchtbare bodem zorgde voor rijke oogsten, dit resulteerde in het feit dat landbouwers over het algemeen zeer welgestelde burgers waren en dit is ook nu nog in de streek zichtbaar door te talrijk aanwezige vierkantshoeves.

Limburgs Haspengouw kan opgedeeld worden in 2 gebieden met elk hun eigen specificiteit. In het Noordwesten van het Leader-gebied situeert zich vochtig Haspengouw dat voornamelijk gekenmerkt wordt door een sterke aanwezigheid van de fruitteelt. In het Zuidoosten van het Leader-gebied spreken we van droog Haspengouw, dit gebied wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van akkerbouwteelten. De veeteelt is in het gebied minder sterk aanwezig in vergelijking met Noord-Limburg. De landbouw in Haspengouw heeft zich door de hoge vruchtbaarheid van de grond de afgelopen eeuw sterk gespecialiseerd in de plantaardige sector.

Ook anno 2014 is de landbouwsector in dit gebied nog sterk vertegenwoordigd. Uit de perceelsregistratie van 2012 blijkt dat 49 048 hectare van gebied in agrarisch gebruik is. Het totale

gebied heeft een oppervlakte van 76 313 hectare. Omgerekend is dit 65,00% van de oppervlakte. Ter vergelijking in de provincie Limburg is 'slechts' 39% van de oppervlakte in agrarisch gebruik. Uit kaart 3 blijkt wel dat er binnen het gebied verschillen zijn.

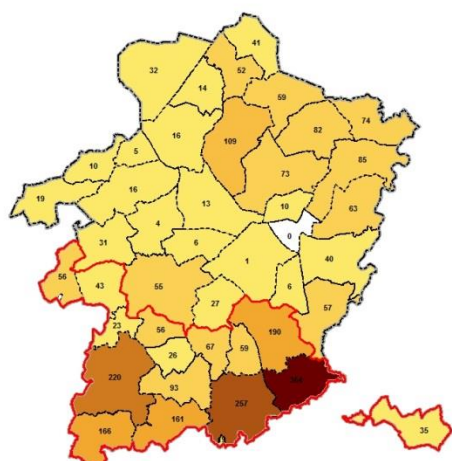
Kaart 3: percentage oppervlakte in landbouwgebruik



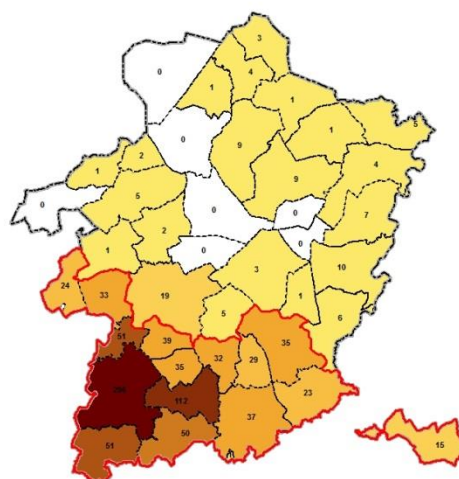
Bron: Vlaamse Overheid – Agentschap voor Landbouw en Visserij

Uit kaart 4 en 5 kan het aantal landbouwexploitaties met akkerbouw en rechts het aantal exploitaties met fruitteelt afgelezen worden. De scheiding wordt, zoals eerder reeds aangehaald, veroorzaakt door het verschil in ondergrond. 96,00% van de Limburgse boomgaarden bevindt zich binnen de perimeter van Leader-gebied Haspengouw. Voor akkerbouw is de concentratie binnen het Leader-gebied minder uitgesproken aangezien er nog een belangrijk areaal akkerbouw zich situeert in het noordoosten van de provincie.

Kaart 4: landbouwexploitaties met akkerbouw



Kaart 5: landbouwexploitaties met fruitteelt



Bron: Vlaamse Overheid – Agentschap voor Landbouw en Visserij

Werkgelegenheid

Binnen de perimeter van het Leader-gebied Haspengouw bevinden zich 1562 landbouwbedrijven, dit is 51,7% van het totaal aantal Limburgse land- en tuinbouwbedrijven. Tabel 16 geeft het aantal bedrijven weer per gemeente.

Tabel 16: aantal landbouwbedrijven per gemeente

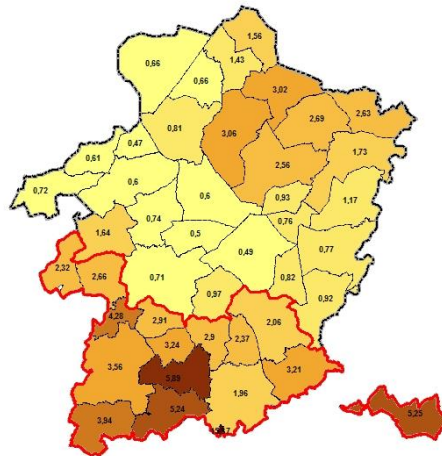
GINGELOM	88
HALEN	60
HERK-DE-STAD	75
NIEUWERKERKEN	61
SINT-TRUIDEN	247
ALKEN	66
BILZEN	139
BORGLOON	109
HEERS	105
HERSTAPPE	9
HOESELT	61
KORTESSEM	68
RIEMST	185
TONGEREN	159
WELLEN	55
VOEREN	75
TOTAAL	1 562

Bron: Provincie Limburg, Dienst Landbouw en Platteland

Op deze bedrijven zijn 3 627 Voltijds Arbeids Equivalenten (VAK) tewerkgesteld. De tewerkstelling in de landbouw ligt hoger dan het Vlaams gemiddelde. Gemiddeld werkt in Vlaanderen 2,00% in de primaire sector (landbouw, bosbouw en visserij).

(Bron: https://www.vdab.be/trends/sectorrapporten/primaire_sector.pdf)

Kaart 6: percentage landbouwers tov actieve bevolking



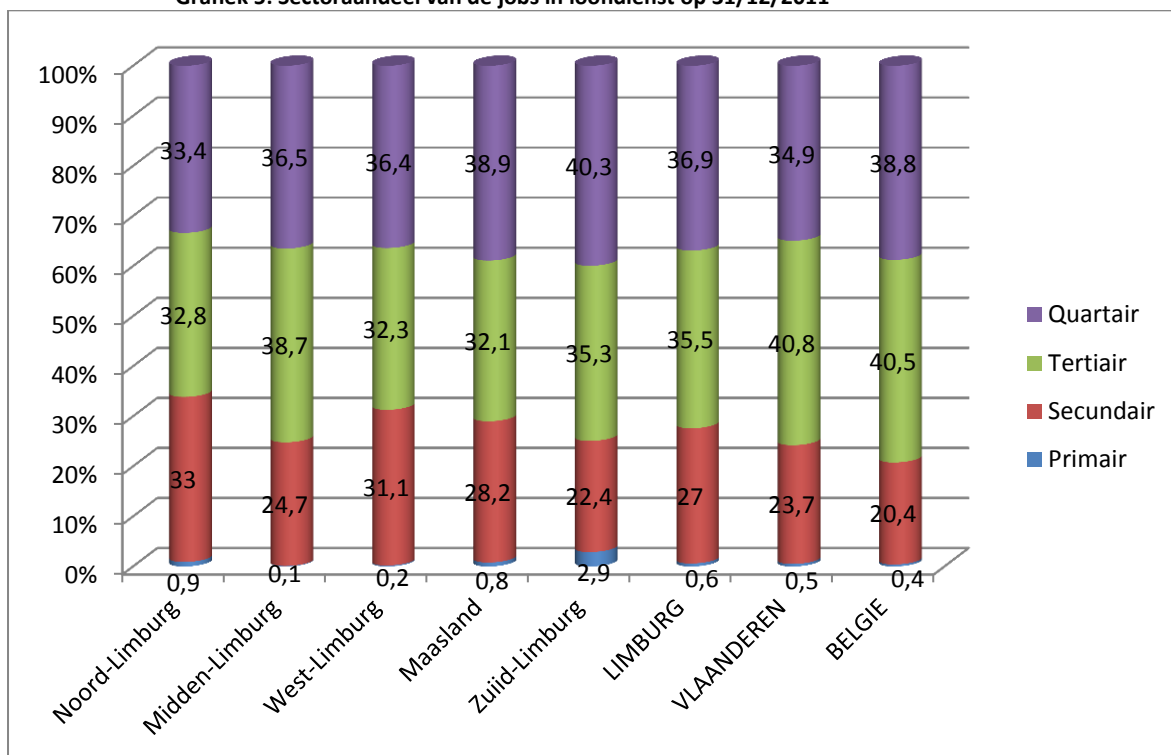
Bron: Vlaamse Overheid – Agentschap voor Landbouw en Visserij

Het agrobusinesscomplex in Limburg omvatte in 2013 4 377 bedrijven. Deze bedrijven stellen naar schatting 20 500 mensen tewerk. Ongeveer 7 790 mensen hiervan zijn tewerkgesteld in de primaire sector, het andere deel is werkzaam in verwerking, handel en transport. (Bron: provincie Limburg, 'De Limburgse Land- en tuinbouw in kaart')

Secundaire, tertiaire en quataire sector

De secundaire sector bevat industrie en nijverheid, de tertiaire sector bevat de commerciële dienstverlening en de quataire sector de niet-commerciële dienstverlening. Opvallend in Zuid-Limburg is het 'hoge' aandeel van jobs in loondienst – grafiek 5 - in de primaire sector, namelijk 2,9%. De andere regio's hebben hier een beduidend lager aandeel. Het hoogst aantal jobs in loondienst in de secundaire sector vinden we terug in Noord-Limburg. Midden-Limburg scoort dan weer hoger in de tertiaire sector, en het Maasland en Zuid-Limburg in de quataire sector.

Grafiek 5: Sectoraandeel van de jobs in loondienst op 31/12/2011

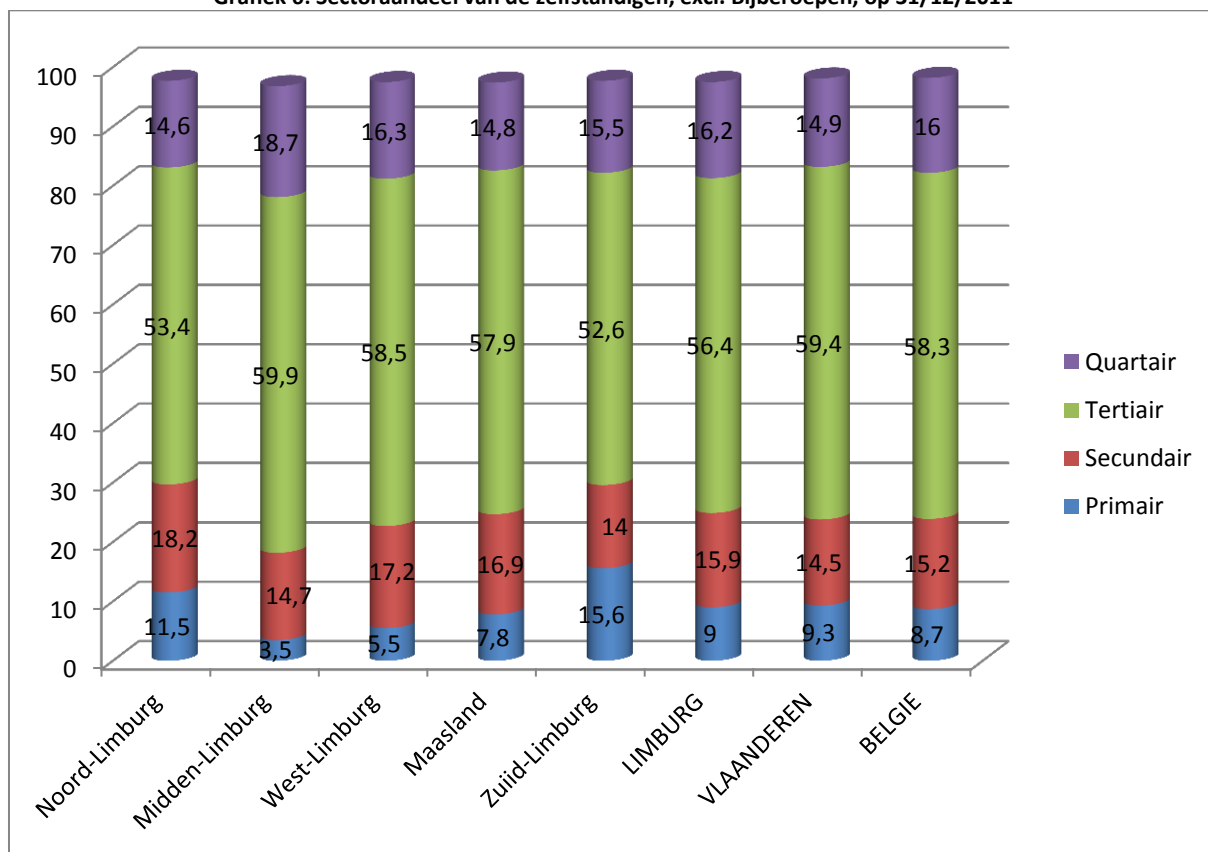


Bron: RSZ - Verwerking: ERSV-Limburg

KMO's, bedrijven met minder dan 50 werknemers, vormen een belangrijke werkgever voor Limburg. In 2011 voorzagen de Limburgse KMO's 44,9% van alle jobs in loondienst. Voor West-Limburg, het Maasland en Zuid-Limburg lagen deze percentages zelfs nog hoger. (Bron: ERSV – Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken)

Grafiek 6 geeft het sectoraandeel weer van de zelfstandigen. Het leeuwendeel van de ondernemers bevindt zich zowel in Limburg als in Vlaanderen in de tertiaire sector. In Zuid-Limburg vinden we meer ondernemers terug in de primaire sector dan in de secundaire, in de andere regio's vinden we de minste ondernemers in de primaire sector. In Midden-Limburg vinden we het hoogst aantal ondernemers in de quartaire sector terug.

Grafiek 6: Sectoraandeel van de zelfstandigen, excl. Bijberoepen, op 31/12/2011

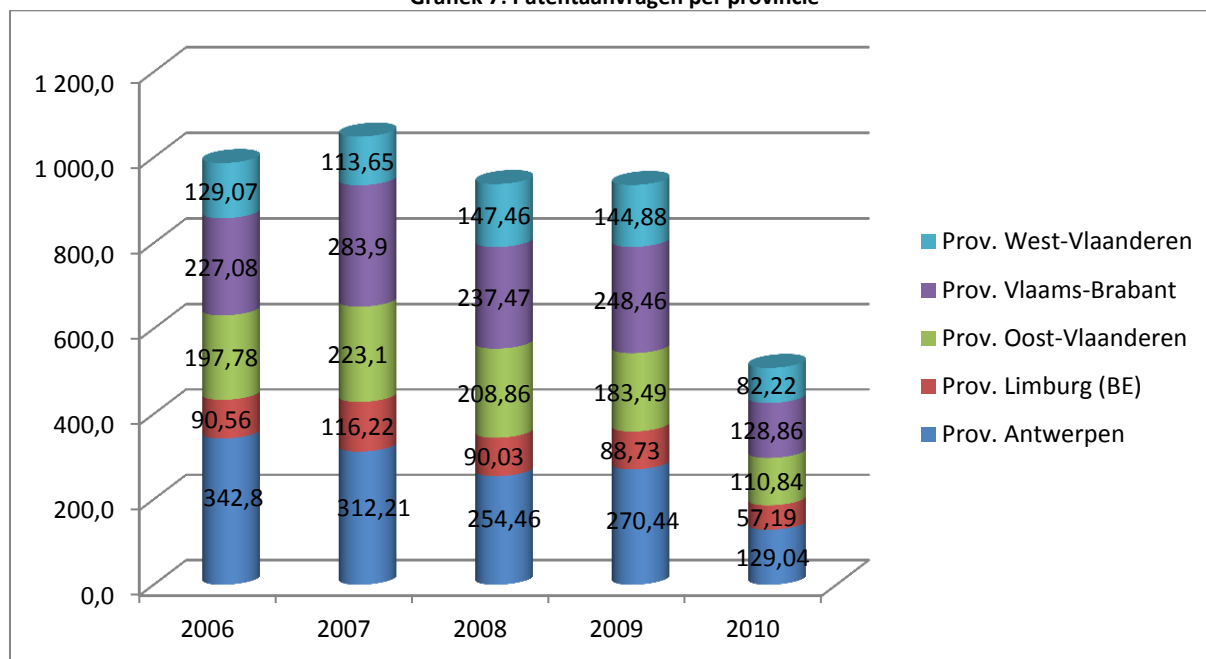


Bron: RSZ -Verwerking: ERSV-Limburg

Innovatievermogen

Het aantal patentaanvragen is een indicatie van het innovatievermogen van een regio of provincie. De provincie Antwerpen neemt het meest aantal patentaanvragen voor zijn rekening tussen 2006 en 2010, gevolgd door de provincie Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen. Limburg sluit de rij af. De impact van de financieel-economische crisis in 2010 is duidelijk zichtbaar op het aantal aangevraagde patenten.

Grafiek 7: Patentaanvragen per provincie



Bron: Eurostat (2010 provisional)

Retail & Leegstand

Limburg telt 17 569 handelspanden¹, samen goed voor 1 951 119 m² winkelvloeroppervlakte (WVO²). Hiervan staan er 2007 handelspanden leeg, dit is 11%. Ten opzichte van de rest van Vlaanderen geeft dit volgend resultaat:

Provincie	Totaal VKP	Leegstand VKP	% leegstand
Antwerpen	33459	3165	9,46
Limburg	17569	2007	11,42
Oost-Vlaanderen	28428	1973	6,94
Vlaams Brabant	17173	1287	7,49
West-Vlaanderen	30410	2337	7,68

¹ Handelspanden zijn alle commerciële, publieksgerichte panden voor detailhandel, dienstverlening en horeca en alle leegstaande commerciële panden.

² Winkelvloeroppervlakte (WVO): Dit is de (in pandige) voor het publiek zichtbare en toegankelijke vloeroppervlakte inclusief die van de etalage, vitrine, toonbank- en kassarimte (plus de loopruimte voor het personeel daarachter), schappen, paskamers, ruimten voor winkelwagentjes en lege dozen evenals de vloeroppervlakte van entresols (met voor klanten voldoende hoogte). Onder het WVO vallen (dus) niet de uitsluitend voor het personeel bedoelde ruimten en niet de ruimten betrekking hebbend op bedrijfskantoor, portiek, ambacht, reparatie, opslag, magazijn, sanitair en distributieruimten ten behoeve van de verwerking van bestellingen evenals van de door personeel bediende diepvries- en koelcellen.

Het WVO is enkel voor handelspanden en leegstand aangegeven. Dat is niet het geval voor bijvoorbeeld horeca, kappers, financiële instellingen, interimkantoren, etc

Op provinciaal niveau is het aantal winkelvloeroppervlakte op amper 5 jaar tijd gestegen van 1,5 miljoen m² naar meer dan 1,9 miljoen m² winkelvloeroppervlakte. Deze uitbreiding situeert zich voornamelijk in de centrale en in de zogenaamde verspreide winkelgebieden.

De stijging van het aanbod in Limburg ligt 10% boven het Vlaams gemiddelde per 1000 inwoners. Dit extra aanbod is voor een belangrijk deel niet geabsorbeerd door de markt, waardoor de leegstand op 5 jaar tijd gestegen van 6,5% naar 11,4%.

Redenen van leegstand zijn:

- Het groeiend onevenwicht tussen aanbod en koopkracht
- De grote stijging van het aantal m² Winkelvloeroppervlakte
- De toename van de filialisering: de toenemende aanwezigheid van winkelketens ten opzichte van niet-winkelketens
- Geen opvolging / overname bij stopzetting van de zaak
- Verschuiving van trends: bv. e-commerce, run- en funshoppen

Niet alle leegstand is echter problematisch: een leegstandspercentage tot 5% is doorgaans het gevolg van wisselingen van winkeliers. Leegstandspercentages daarboven duidt op meer structurele leegstand.

In Limburg is er echter een groot aandeel structurele leegstand.

Haspengouw

Haspengouw telt 4 561 handelspanden. Dit is 25,00 % van het totale aanbod in Limburg.

Tabel 17 toont dat de leegstand in Haspengouw is gelijk aan het gemiddelde voor Limburg.

Tabel 17: Leegstand in het Leader-gebied Haspengouw

	Totaal VKP	Leegstand VKP	% leegstand
Haspengouw	4561	519	11,38
Limburg	17 569	2007	11,42

Bron: Kennisnetwerk Detailhandel, Locatus Verkenner

Er moet oordeelkundig worden omgegaan met het aansnijden van nieuwe ruimte voor retailzaken die geen economische meerwaarde bieden en die geen onderscheidende aantrekkingskracht voor de consument creëren. Dit betekent echter niet dat in onze provincie geen nieuw aanbod kan worden gerealiseerd. Integendeel. Vernieuwend en aanvullend aanbod is absoluut nodig om het hoog niveau van de koopbinding in stand te houden en om de koopattractie nog te verbeteren. De voorwaarde is echter wel dat dit aanbod onderscheidend en vooral complementair dient te zijn aan de reeds bestaande detailhandel. Tevens dient te worden gezorgd voor een sterke verweving met de centrale handelsgebieden.

Meer dan ooit dient ook rekening te worden gehouden met het profiel en de verzorgingsfunctie van de stad of gemeente. Het is evident dat het retailprofiel van Hasselt en Genk sterk verschilt van de kleinere stedelijke kernen van onze provincie die op hun beurt een andere verzorgingsfunctie hebben dan de Limburgse plattelandsgemeenten.

Via het Kennisnetwerk Detailhandel Vlaanderen wil de provincie Limburg de Limburgse gemeenten ondersteunen én stimuleren bij het voeren van hun detailhandelsbeleid. Dit kennisnetwerk is een onderzoeks- en begeleidingstraject op initiatief van de vijf Vlaamse provincies in samenwerking met

Agentschap Ondernemen. Het is een open platform waarin alle stakeholders van detailhandel vanuit hun rol op beleids- en/of ondernemersniveau informatie, initiatieven en ontwikkelingen kunnen uitwisselen.

Midden 2014 legt het Kennisnetwerk Detailhandel de laatste hand aan een interprovinciale studie detailhandel in Vlaanderen.

Toerisme

Het STAP in Limburg schuift een duidelijke ambitie naar voor: “Komen tot meer en beter toerisme in Limburg en zo ook tot meer welzijn en welvaart voor de Limburgse bevolking.” Er wordt verder gebouwd op Limburg als een toeristisch innoverende groene bestemming. Centraal staat het streven naar samenwerking tussen alle partijen die werken rond het toerisme in Limburg. Op die manier wordt de basis versterkt voor een creatief, duurzaam, positief, gezond, groen en toeristisch ondernemerschap.

Nog sterker dan in het voorgaande strategisch toeristisch actieplan wordt ingezet op een sterk ondernemerschap en het promoten van Limburg als een toeristische bestemming.

Limburg wordt dan ook gepositioneerd als de eerste keuze voor een dichtbijvakantie. Een groene, landelijke regio waar de Limburgers de toeristen welkom heten en uitnodigen om actief op ontdekking te gaan. Limburg, een garantie voor rustgevend genieten en een authentiek vakantiegevoel. Het groene imago van Limburg en haar landelijkheid onderstreept het belang van een kwalitatief landschap. Toerisme en landschap delen in Limburg een gemeenschappelijk belang.

Het concept dat wordt gehanteerd om dit imago naar buiten te brengen is dat van Limburg als stadspark in het hart van Europa, een groene long nabij euregionale toppers als Aken, Luik en Maastricht. Doelgroepen zijn dan ook gezinnen met kinderen, koppels, nieuwe vormen van reisgezelschappen zoals vriendengroepen en eenoudergezinnen.

Om invulling te geven aan het stadspark Limburg wordt er gekozen voor het versterken van marketingthema's op Limburgs niveau. Al zijn binnen deze marketingthema's regionale accenten te onderscheiden:

- Landschapsbeleving (Kempen, Maasland, Haspengouw, geheel Limburg):
Investeren in bijzondere zicht- en belevingspunten, nieuwe belevingsvolle producten, groen onthaal, vermarkting groen Limburg, innovatieve logies in het groen.
- Fietsparadijs (Kempen, Maasland, Haspengouw, geheel Limburg):
Investeren in innovatieve fietsproducten, samenwerking met ondernemers, bestemmingspromotie.
- Actief genieten met accent op wandelen (Kempen, Maasland, Haspengouw, geheel Limburg):
 - o Investeren in verbeteren van de kwaliteit van de routes, afstemmen van de wandelproducten, promotie van wandelproducten, afstemmen op de ondernemers, het ontwikkelen van innovatieve producten.
 - o Naast wandelen ook watertoerisme (Maasland) en paardrijvakanties in het groen (Kempen en Maasland) met focus op investeren in behoud, beheer, kwaliteit en promotie van de routes.

- Rijk Limburgs verleden (Kempen, Maasland, Haspengouw, geheel Limburg):
 - o Investeren in overkoepelende visie en toeristische ontsluiting van het erfgoed.
- Gezinsvakanties (Kempen, Maasland, Haspengouw, geheel Limburg):
 - o Investeren in kindvriendelijk onthaal, ontsluiting van het landschap via routes voor kinderen, attracties en activiteiten op kindermaat.
- Goede buitenleven (plattelandstoerisme in Kempen, Maasland, Haspengouw):
 - o Investeren in routes, plattelandslogies, plattelandsactiviteiten, fruit en oogst, spreiding in tijd en ruimte, uitbreiding van de markt in Nederland en Duitsland.

Vier van deze zes marketingthema's zijn gebaseerd op de kwaliteit van het landschap en de beleving ervan. Een goed onderhoud en beheer zijn dus essentieel voor de versterking van de toeristische waarde van het product.

3.1.4 Omgevings- en sociale analyse

3.1.4.1 Vrijwilligers en verenigingen

De woonomgeving bestaat uiteraard niet alleen uit stenen en landschappen. De relaties die mensen aangaan in hun woonomgeving spelen een even belangrijke rol. Leven in een dorp is ook samenleven in een gemeenschap. De kwaliteit van dit samenleven bepaalt in grote mate hoe bewoners hun leefomgeving ervaren en beoordelen. Leven in een gemeenschap veronderstelt in de eerste plaats dat mensen elkaar ontmoeten. Ontmoeting ontstaat waar mensen initiatief nemen: burens, straatcomités, verenigingen.

Verenigingen nemen een centrale plaats in in het dorps- en stadsleven. Verenigingen brengen mensen met elkaar in contact. Zij zorgen voor cohesie en kansen voor mensen en cultuur. Dit doen zij vanuit twee invalshoeken. Enerzijds brengen zij mensen en personen samen met dezelfde passie en interesse. Het werken en bouwen aan een gezamenlijk project versterkt mensen en de verenigingen waarvan zij deel van uitmaken. Anderzijds zetten verenigingen – door activiteiten - hun deuren ook open naar de omgeving waarvan zij deel uitmaakt: de lokale gemeenschap.

Deze activiteiten van en voor de gemeenschap zijn plaatsen en momenten van ontmoeting, van gemeenschapsgevoel. 34,8% van alle Vlamingen is al passief lid geweest van een vereniging, 42,0% actief. Door het activeren van mensen en het samenbrengen van de gemeenschap zorgen verenigingen voor een leefbaar dorp. Zonder deze activatie, zonder gemeenschapsgevoel vallen dorpen en wijken in slaap. (Bron: Socius – Toekomstverkenning: de blik van sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025)

Vrijwilligerswerk bestaat uit activiteiten die in min of meer georganiseerd verband worden uitgevoerd. Het lijkt erop dat er steeds meer initiatieven in 'min'(der) georganiseerd verband ontstaan, initiatieven die uit spontane acties of specifieke behoeften ontstaan en dan succesvol blijken te zijn. Toch staat het verenigingsleven sterk in Haspengouw, doch niet overal. Zo is onder meer opvolging vaak een probleem.

Vrijwilligerswerk prikkelt en activeert mensen. Belangrijk is dat men groeit in vrijwilligerswerk. Dat men door dit werk een beter zicht krijgt op wat men weet en kan, en wat men zou kunnen. Mensen krijgen het gevoel van betekenis te zijn, geloven weer in zichzelf, krijgen meer greep op het eigen leven, meer zelfwaarde, meer zin om dingen te veranderen en uit te proberen.

Het vrijwilligerswerk heeft een aantal troeven:

- Opbouw van sociale contacten en loskomen uit het isolement;
- Uitbreiden van vriendenkring;
- Zinnvolle bezigheid en tijdsstructurering;
- Kansen op bijleren en beter zicht krijgen op eigen mogelijkheden;
- Uitwisselen van persoonlijke informatie en zinvol advies en tips krijgen;
- Zelfontplooiing en meer zelfvertrouwen;
- Erkenning en waardering krijgen;
- Bron van zingeving, van engagement bij gemeenschappelijk project, zinnvolle bijdrage kunnen leveren aan samenleving;
- Ervaring dat men erbij hoort en meetelt;
- Ervaringen van actorschap, van invloed;
- Zorg dragen voor anderen, ervaring van kunnen en mogen geven;
- Problemen – psychisch, financieel of sociaal – even kunnen loslaten en achterlaten.

Vrijwilligers vormen de pilaren van het verenigingsleven. Mensen engageren zich in (traditionele) verenigingen en deze verenigingen fungeren als doorgeefluik naar de buitenwereld.

De rol van vrijwilligers is hierbij van groot belang. Hoe ze zich verenigen, zal van invloed zijn op hoe verenigingen er in de toekomst zullen uitzien. Vandaag zijn er al een aantal ingrijpende evoluties bezig die impact hebben of zullen hebben op het verenigen van mensen. Het netwerken van mensen zal waarschijnlijk in de toekomst veel veranderlijker zijn dan in het verleden. Dit veronderstelt dus verantwoordelijkheid bij organisaties die deze netwerken ondersteunen.

Vrijwilligerswerk gaat er niet op achteruit in de samenleving, maar in het vrijwilligerswerk is er een toename van verschillende stijlen. Die stijlen verschillen ten opzichte van elkaar op basis van de cultuur van vrijwilligers, hun motivatie, de duur van het engagement, de verhouding tot de organisaties, de keuze van het soort activiteiten ...

Als de openheid van deze verenigingen echter klein is, zal het culturele verschil tussen de leden van de vereniging en de buitenwereld groot blijven. Een soort wereldvreemdheid doet zich dan voor. Een veelgehoorde klacht in dorpen is dan ook dat de jonge inwoners het moeilijk vinden om aan te sluiten. Initiatieven naar nieuwkomers zijn dan ook meer dan welkom.

De overheid kan twee mogelijke functies vervullen in het kader van het vrijwilligerswerk, enerzijds de rol van organisator, anderzijds de rol van ondersteuner.

De voorbije jaren treedt de overheid (op verschillende bestuursniveaus) steeds vaker op als organisator van het vrijwilligerswerk, en dit in verschillende sectoren. Vanzelfsprekend wordt die beleidsaandacht alleen maar toegejuicht en is er op het eerste zicht niets mis mee dat lokale besturen de meerwaarde van het vrijwilligerswerk ontdekken en er zelf gretig gebruik van maken⁷³. Toch is er voorzichtigheid geboden:

- lokale besturen hebben vaak meer middelen om een uitgebreide omkadering voor vrijwilligers te voorzien (inclusief kostenvergoedingen), wat soms als onjuiste concurrentie gepercipieerd kan worden;
- overheden opteren soms voor de inzet van vrijwilligers uit financiële redenen: vrijwilligers zijn kostefficiënter dan inzet van betaalde medewerkers;
- bepaalde overheidsregels kunnen botsen met bepalingen uit de vrijwilligerswet, wat vrijwilligers in een moeilijk parket kan brengen

Essentieel is en blijft dat de overheid, dus ook de lokale overheid, aandacht heeft voor het lokale vrijwilligersinitiatief, het zogenaamde ‘privaat initiatief’ van organisaties en verenigingen. Zij hebben vaak een aloude traditie in het verenigen van mensen, het vrijwillig engagement en samenwerking, vaak met schaarse middelen. De overheid dient dit soort initiatieven en activiteiten te ondersteunen, ervoor te zorgen dat hun werking niet gehinderd wordt door een teveel aan regels en administratieve voorwaarden. Lokale gemeenschappen hebben er belang bij dat het vrijwilligerswerk op hun grondgebied floreert; de meerwaarde van het vrijwilligerswerk voor de sociale cohesie is al langer bewezen. Daarom is het essentieel dat hier ook een subsidiariteitsprincipe gehanteerd wordt. Wat door de verenigingen en organisaties opgenomen wordt, mag niet overgenomen worden door de lokale overheid.

De overheid doet tegenwoordig trouwens steeds meer en meer beroep op vrijwilligers voor allerlei taken, ook zorgtaken. Hierdoor komen de vrijwilligers binnen hun eigen vereniging onder druk te staan. Vrijwilligers willen geen loon, maar wel dank en waardering: ‘Geen centen, wel complimenten’. Waardering en erkenning krijgen voor het vrijwilligerswerk is essentieel.

3.1.4.2 Wonen

Ontmoeten op het platteland

Wonen en leven op het platteland onderscheidt zich van het leven in de stad. De kleinschaligheid roept soms te spontaan nostalgische beelden op van gezelligheid, ontspanning, rust in een sfeer van ‘iedereen kent iedereen’. Maar ook op het platteland dringt de globalisering zich op en staat het gemeenschapsleven onder druk door o.a. grootschaligheid en verlies aan lokale voorzieningen. Geenszins moet het leven in dorpen geromantiseerd, laat staan geïdealiseerd worden.

De samenstelling van de bewoners (en daarmee ook de ruimtelijke ordening) is de laatste decennia flink gewijzigd. De interesse om op het platteland te wonen, betekent soms ook een bewust keuze voor maatschappelijk isolement in een groene, veilige en rustige cocon. Daarnaast heeft de diversiteit van nationaliteiten in Haspengouw ook impact op het gemeenschapsleven en het ontmoeten.

Het manifeste agrarische karakter van de regio trekt veel seizoenarbeiders aan. Sinds eind jaren ‘80 herbergt Zuid-Limburg een grote gemeenschap aan Sikhs. Plukkers (en andere overgrensarbeiders) hebben doorgaans een tijdelijk verblijf – (maximaal ca. 65 dagen) - en zijn niet afgestemd op integratie. De nieuwkomers (zie tabel 9) in de dorpen organiseren zich om er te wonen. Integratie verloopt daarbij niet even vlot.

Het inzetten op ontmoetingskansen om elkaar beter te leren kennen en vooroordelen te ontmythen, is een noodzakelijke uitdaging om de maatschappelijke samenhang en het bijhorend gevoel van

veiligheid te versterken. Via onderwijs en school, maar mogelijk met buurtfeesten en het verenigingsleven zijn er mogelijkheden om het samen-leven te stimuleren.

Wat hier geldt voor nieuwkomers, betreft evengoed ook Belgen die uit andere Limburgse of Vlaamse regio's in Haspengouw komen wonen. De demografische kloof kan hierbij natuurlijk ook parten spelen (nieuwe/jongere bevolking van elders versus vergrijzing van traditionele families en familiegemeenschappen die met hun Haspengouwse grond 'vergroeid' zijn). Diversiteit is een begrip met nog meer gezichten. Behalve ouderen, rekenen we ook personen met een beperking, armen versus rijken, nieuwe Belgen... tot dit themabegrip

Maar het is waardevol dát en hoe mensen zich in alle verscheidenheid met hun dorp kunnen identificeren. Een dorp combineert theoretisch drie componenten: gebouwen, bewoners en voorzieningen. Om de leefbaarheid en de duurzaamheid te bevorderen is het aangewezen op deze aspecten te werken, zonder de samenhang te verliezen.

In kleine dorpen in Haspengouw verdwijnen steeds vaker voorzieningen zoals winkel en café. Rationalisering (kostenbeheersing) en schaalvergroting (centralisatie) zorgen ervoor dat de voorzieningen op het platteland verminderen. Zowel de openbare (scholen, telefoon, post, openbaar vervoer...) als private (vakbonden, mutualiteiten, dokters...) en commerciële (buurtwinkels, horeca, cultuur...) verdwijnen. Vooral voor de minder mobiele en vervoersafhankelijke bevolkingsgroepen (vrouwen zonder inkomen, jongeren, senioren, personen met een beperking...) zijn de afnemende voorzieningen op het platteland een probleem.

Sommige dorpen in Haspengouw zijn slaapdorpen geworden. De bezigheid van hun inwoners is niet lokaal verankerd maar bevindt zich meestal in economische knooppunten of in stedelijke gebieden waardoor pendelen endemisch wordt en er tijdens de dag nog weinig beweging is in de dorpen

Netwerken op het platteland ontstaan niet uit het ijlé. Er moeten mogelijkheden zijn om mensen fysiek te ontmoeten en samen activiteiten op te zetten. De aanwezigheid van een goede ontmoetingsruimte is noodzakelijk voor de leefbaarheid van een dorpsgemeenschap. De 'zaal' is een hefboom voor de plaatselijke werking. Vergaderingen, feesten, sociaal-culturele evenementen, jeugdbijeenkomsten, repetities... moeten ook buiten het commerciële circuit kunnen plaatsvinden. Zonder goede voorzieningen is het immers moeilijk verenigingen en activiteiten te doen bloeien. Door lokale activiteiten te organiseren met de bewoners, sociale zowel als economische, kan het dorpsleven ondersteunen. Ook dit vraagt structurele ingrepen en dus tijd. De bestaande infrastructuur is, gezien de historiek, langzaam aan vervanging en opwaardering toe, zeker wat energieverbruik betreft. De huidige verantwoordelijken, voornamelijk vrijwilligers, deinzen terug voor de investeringen. Veel dorpen dreigen dus hun "zaal" te verliezen.

Procesmatig kunnen dorpsgemeenschappen in Haspengouw gesteund worden om duurzame oplossingen te zoeken. Een mogelijk perspectief is de gebouwen multifunctioneel in te richten waarbij sociale, publieke (bv. postpunt) en commerciële behoeften worden gecombineerd. Afhankelijk van de ligging tot bijvoorbeeld de school of een zorginstelling is een gemeenschappelijk gebruik van lokalen ook aan te bevelen. Dorpshuizen en buurthuizen vormen een voorbeeld. Leegstaande dorpschooltjes kunnen eventueel een nieuwe bestemming bekomen. De jongeren vormen een bijzondere belangengroep: voor hen is het belangrijk dat ze elkaar kunnen blijven ontmoeten in de lokaliteit van een kleine gemeenschap, zij vormen immers het toekomstig bindweefsel van een dorp. Het sociale of welzijnsaspect is voor mensen van groot belang om te

blijven wonen waar ze wonen. Een ontmoetingsplek is een basisvoorziening die de leefbaarheid en het welzijn versterkt, zodat mensen – oud en jong - langer en met meer plezier in het dorp blijven wonen. Wat daarvoor nodig is wordt, zoals hierboven al aangegeven, het beste door het dorp zelf benoemd. Er is geen blauwdruk of norm voor een voorzieningenaanbod voor dorpen. Wel belangrijk is dat het initiatief en/of samenwerking van onderuit komt. De participatie van dorpsbewoners maakt of het een succes wordt of niet.

Wonen op het platteland

Tot in de helft van de vorige eeuw was het platteland van land- en tuinbouwers. De dorpen leefden hun eigen leven en voorzagen bijna volledig in hun eigen behoeften van wonen, werken, onderwijs en ontspanning. Het grootste deel van het leven speelde zich af binnen de grenzen van het dorp. Vandaag zijn dorpen veranderd. Veel dorpen hebben een gedaantewisseling ondergaan. Het aantal landbouwers is sterk afgenomen en de woondruk neemt alsmaar toe. Vlaanderen voorziet een extra behoefte aan 330.000 woningen (of meer) binnen tien jaar bovenop de 2,7 miljoen bestaande woningen. Ongeveer 40% zal op het platteland gerealiseerd worden. In de toekomst groeien de dorpen omdat er vraag naar bouwgrond is vanuit de groei van de bevolking en de welvaart. Helaas tonen berekeningen ook aan dat de bouwgrondreserve nog voor méér dan 30 % in linten ligt. De uitwaaiende lintbebouwing vernietigt weidse gezichten. In veel streken hinderen de bebouwde linten nu al de plattelandsbeleving naast andere economische minwaarden: aanleg nutsvoorzieningen, onveilige verkeerssituaties, ecologische versnippering.

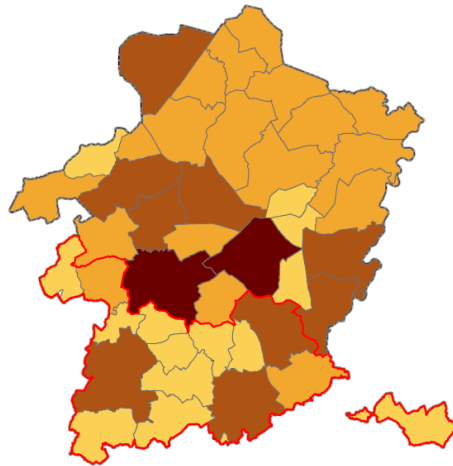
De kwaliteit van de dorpsontwikkeling in Haspengouw dient bewaakt te worden. De stedenbouwkundige component vormt de basis voor een leefbaar en duurzaam dorp. Naast dorpskernversterking moeten er ook goede manieren om uit te breiden worden gezocht. Het verder 'verlinten' van de bouwzone is op termijn onhoudbaar. De publieke ruimte moet de ruggengraat vormen voor de leefbaarheid van het dorp. Hier 'ontmoeten' mensen elkaar.

Tegen 2021 moeten nieuwbouwwoningen bijna volledig energieneutraal zijn. Voor bestaande woningen is er geen regel. Het spreekt voor zich dat aan deze woningen heel wat werk is. Onderhoud en aanpassingen zijn nodig om ze voor de toekomst te bewaren.

Het woonpatrimonium in Haspengouw moet een opwaardering krijgen naar de huidige (toekomstige) energienormen en moet méér levensloopbestendig worden. Woningrenovatie is een van de grote uitdagingen voor de toekomst, niet alleen omwille van het hoge energieverbruik, maar ook omwille van de blijvende behoefte aan woongelegenheden. Zeker in Haspengouw is dat het geval, waar de woningen gemiddeld ouder zijn dan in de rest van Limburg en het woningcomfort in de Haspengouwse dorpen soms problematisch is. Collectieve oplossingen hebben voordelen en moeten sterker gepromoot en ondersteund worden. Ook woonvormen als samenhuizen of cohousing dragen bij aan deze doelstelling. Ze verminderen immers het ruimtegebruik.

Wat betreft het aantal woningen kan gezegd worden dat er in Haspengouw gemiddeld minder woningen staan. Kaart 7 toont dat enkel in de grotere stedelijke kernen van het Leader-gebied er meer woningen zijn terug te vinden dan het Limburgse gemiddelde. Het gaat dan specifiek om Bilzen, Tongeren en Sint-Truiden.

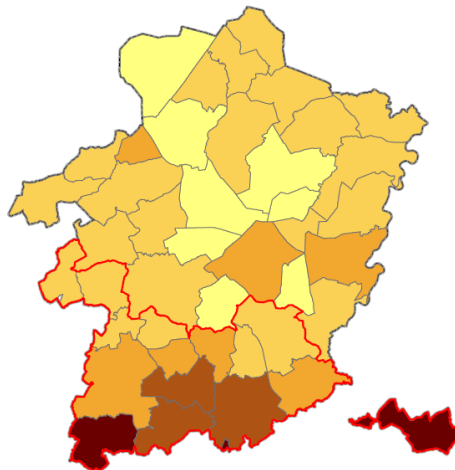
Kaart 7: gemiddeld aantal woningen (z-scores)



Bron: Provincie Limburg – Steunpunt Sociale Planning

Op kaart 8 is het percentage woningen gebouwd voor 1946 te zien. Het valt enorm op dat er in het Leader-gebied meer van deze oudere woningen voorkomen. In Gingelom, Herstappe en Voeren is het aandeel van woningen voor 1946 het grootst.

Kaart 8: aandeel woningen voor 1946 (z-scores)



Bron: Provincie Limburg – Steunpunt Sociale Planning

Waar grotere gebouwen in dorpen voorkomen die hun functie verloren zijn (kerken, instellingen, industriële panden...) moet nagegaan worden of ze eventueel in aanmerking komen voor ombouw. Zij kunnen dienen als antwoord op de toenemende vraag naar woningen voor meerdere gezinnen, voor de lokalisatie van nieuwe (economische) activiteiten (kinderopvang, ouderenzorg, recreatiebedrijf...) of voor de jeugdwerking. Vooral variatie in gebruik en dit op een originele en creatieve manier is een belangrijke hefboom.

Het gemiddeld aantal kindplaatsen voorschoolse opvang (per 100 kinderen) bedraagt 32,4. Hiermee scoort het Leader-gebied Haspengouw lager dan het Limburgs en Vlaams gemiddelde. Dit is vooral te wijten aan het feit dat enkele gemeenten lager scoren. Heers, Voeren en Hoeselt hebben een beduidend lager aantal voorschoolse kinderopvangplaatsen, hetgeen duidelijk weergegeven wordt in tabel 18. Alken en Sint-Truiden hebben het hoogst aantal voorschoolse kinderopvangplaatsen.

Tabel 18: Aantal kindplaatsen voorschoolse opvang per 100 kinderen (0-2 jaar)

	2009	2010	2011	2012	2013
Alken	31,7	32,2	30,9	32,9	44,7
Bilzen	25,5	28,7	29,4	28,5	25,3
Borgloon	31,2	30,5	38,8	37,5	41,2
Gingelom	25,2	28,1	33,1	30,5	33,3
Halen	20,8	24,5	21,7	26,1	25,3
Heers	21,2	26,1	25	26,7	20
Herk-de-Stad	25,1	28,2	26	25,4	26,4
Herstappe	-	-	-	-	-
Hoeselt	21,2	20	25,8	21,4	24,3
Kortesseem	33,1	35	35,2	34,5	39,7
Nieuwerkerken	22,9	28	26,5	37,1	35,7
Riemst	33,9	32,5	32,2	35	36,7
Sint-Truiden	38,2	37,6	41,6	42,7	42,7
Tongeren	26,6	32,2	33	32	34,7
Voeren	23	17,8	16,5	24,6	20,1
Wellen	27,3	28,7	29,5	31,4	36
Provincie Limburg	28,9	30,1	31,2	31,8	32,7
Gewest Vlaams Gewest	35,7	36,9	37,6	38,5	39,3

	Z-scores
	veel lager
	lager
	gemiddeld
	hoger
	veel hoger

Bron:	Kind & Gezin
--------------	-------------------------

Tabel 19 geeft het aantal kindplaatsen buitenschoolse opvang per Leadergemeente weer. In totaal voorziet het Leader-gebied voor 9,49 op 100 kinderen buitenschoolse opvang. Daarmee doet het nipt beter dan de provincie Limburg (8,9) en het Vlaams Gewest (5,5). Gingelom, Sint-Truiden en Voeren hebben weinig buitenschoolse kinderopvangplaatsen in vergelijking met andere Leadergemeenten.

Tabel 19: Aantal kindplaatsen buitenschoolse opvang per 100 kinderen (3-11 jaar)

	2009	2010	2011	2012	2013
Alken	16,4	16,6	19,4	20	19,7
Bilzen	6,6	6,6	11,5	12,4	15,5
Borgloon	7,3	9,1	9,1	9	9,3
Gingelom	0	0	0	0	0
Halen	13,7	16,6	16,2	15,2	15,3
Heers	6	6,1	5,8	8,6	8,7
Herk-de-Stad	17,7	17,5	17	16,7	16,5
Herstappe	-	-	-	-	-
Hoeselt	3,5	3,6	3,4	3,4	6,5
Kortesseem	9,5	9,5	9,6	9,6	9,3
Nieuwerkerken	14,4	14,3	14,6	13,7	14
Riemst	0	0	0	0	0
Sint-Truiden	3,6	3,6	4,3	5,9	4,3
Tongeren	8,4	8,6	8,4	9,7	9,5
Voeren	5,5	5,5	5,8	6	6,3
Wellen	7,4	7,4	7,4	7,3	7,4
Provincie Limburg	7,8	8	8,5	9,2	8,9
Gewest Vlaams Gewest	5,2	5,3	5,4	5,5	5,5

	Z-scores
	veel lager
	lager
	gemiddeld
	hoger
	veel hoger

Bron:	Kind & Gezin
--------------	-------------------------

In bepaalde gemeenten is het aanbod aan kinderopvang weinig ontwikkeld. De redenen hiervoor liggen vaak in het verleden. In gebieden waar weinig werk is (was) blijven vrouwen nog vaak thuis. Hierdoor is de vraag minder groot en is er dus ook niet veel geïnvesteerd in kinderopvang. Ook de rurale mentaliteit speelde een rol: de informele opvang bij ouders, grootouders en tantes is daar nog meer aanwezig. Daarnaast is ook de aanwezigheid van de mentaliteit voor 'zelfstandig ondernemen' in bepaalde gebieden veel minder aanwezig. Hierdoor nemen vrouwen/mannen ook minder initiatief om als zelfstandige onthaalouder te starten of met een kinderkribbe te starten.

Sommige gemeenten en OCMW's hebben geïnvesteerd in kinderopvang en erkenningen aangevraagd en gekregen. Andere gemeenten plaatsten andere beleidsaccenten en werden geconfronteerd met een kleinere vraag. Omwille van de veeleisende vereisten is het niet altijd eenvoudig nieuwe erkenningen te krijgen. (Bron: Landelijke Kinderopvang)

3.1.4.3 Patrimonium

Agrarisch patrimonium

Leegstand onderdrukt de leefbaarheid van een dorp. Het is immers een teken van afwezigheid, van niet meer zijn. Het geeft aan dat er mogelijkheid tot wonen, ontmoeten of tot economische activiteit niet meer benut wordt.

In de landbouwsector zijn de laatste decennia twee trends waar te nemen: het aantal landbouwers daalt, en de schaalgrootte van de bestaande bedrijven stijgt (uit economische leefbaarheid). Bedrijven op zoek naar schaalvergroting nemen gronden en vaste activa over van de ondernemers die ermee stoppen. Bedrijfsgebouwen horen daar echter niet altijd bij, waardoor zij leeg komen te staan en in onbruik komen. In tabel 20 staat het aantal bedrijven met een landbouwproductie opgelijst. Er is een duidelijk dalende trend waarneembaar. Nuance hierbij is wel dat dit de totale cijfers zijn en dat er geen uitsplitsing naar leegstaande bedrijven in kleine kernen.

Tabel 20: aantal bedrijven met een landbouwproductie

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
GINGELOM	124	118	112	110	96	88
HALEN	81	78	75	64	62	60
HERK-DE-STAD	107	106	93	87	82	75
NIEUWERKERKEN	83	77	76	73	66	61
SINT-TRUIDEN	450	407	369	340	252	247
ALKEN	104	102	96	91	72	66
BILZEN	191	183	172	167	143	139
BORGLOON	160	153	149	141	115	109
HEERS	137	129	125	124	105	105
HERSTAPPE	10	10	10	10	10	9
HOESELT	89	84	76	68	61	61
KORTESSEM	92	90	81	81	70	68
RIEMST	238	232	219	211	190	185
TONGEREN	181	174	171	162	167	159
WELLEN	66	66	63	56	57	55
VOEREN	85	83	80	78	73	75
LEADER HAS	2 198	2 092	1 967	1 863	1 621	1 562
LIMBURG	4 061	3 879	3 666	3 510	3 083	3 020

Bron: Provincie Limburg, Dienst Landbouw en Platteland

Zonevreemde leegstaande bedrijfsgebouwen met een voormalige agrarische economische functie kunnen daarom mogelijkheden bieden naar andere functies toe waaraan gebrek is binnen de dorpskernen zoals kinderopvang, ontmoetingsruimtes, woon- en werkprojecten... Zo wordt leegstand tegengaan en wordt er op creatieve wijze gewerkt aan het aanbod van basisvoorzieningen in de kernen.

Kerkelijk patrimonium

De dorpsgemeenschappen in Limburg komen in het algemeen voort uit een landbouwgemeenschap, waarin het christelijke geloof een centrale plaats innam. In het Zuiden van de provincie kan dit zelfs letterlijk genomen worden, de parochiekerk is vaak immers het centrum het dorp. De kerk was in het dorp dan ook één van de centrale ontmoetingsplaatsen voor de gemeenschap.

Na de tweede wereldoorlog is stilaan de secularisatie van de maatschappij op gang gekomen, wat ook vandaag nog resulteert in een achteruitgang van de kerkgang. Door de achteruitgang van de kerkgang en de alsmar oprukkende vergrijzing bij de actieve kerkgaande parochianen dreigen parochiekerken hun functie als gebeds- en geloofshuis en ontmoetingshuis stilaan te verliezen.

Hieronder bestaat de mogelijkheid dat sommige kerken op middellange termijn stilaan in ongebruik geraken.

Tabel 21 geeft het aantal parochiekerken per gemeente weer van het Leader-gebied. In totaal telt het Leader-gebied 158 parochiekerken. Sint-Truiden, Tongeren en Bilzen tellen de meeste met respectievelijk 25, 24 en 10 parochiekerken.

Tabel 21: Aantal parochiekerken per gemeente

Alken	3	Alken, Hemelsveld, Terkoest
Bilzen	16	Beverst, Bilzen, Eigenbilzen, Rosmeer, Hees, Mopertingen, Hoelbeek, Grote-Spouwen, Kleine-Spouwen, Martenslinde, Munsterbilzen, Schoonbeek, Eik, Merem, Rijkhoven, Waltwilder
Borgloon	13	Bommershoven, Borgloon, Broekom, Gors-Op-Leeuw, Groot-Loon, Haren, Hendrieken-Voort, Hoepertingen, Jesseren, Kerniel, Kuttelkoven, Rijkel
Gingelom	12	Boekhout, Borlo, Buvingen, Gingelom, Jeuk, Klein-Vorsen, Kortijs, Mielen-boven-Aalst, Montenaken, Muizen, Niel-bij-Sint-Truiden, Vorsen
Halen	4	Halen, Loksbergen, Kortenaken, Zelem, Zelk
Heers	12	Batsheers, Gutschoven, Heers, Opheers, Mettekoven, Vechmaal, Veulen, Rukkelingen-Loon, Mechelen-Bovelingen, Klein-Gelmen, Horpmaal, Heks
Herk-de-Stad	5	Schulen, Berbroek, Schakkebroek, Herk-de-Stad, Donk
Herstappe	1	Herstappe
Hoeselt	7	Alt-Hoeselt, Hoeselt, Romershoven, Onze-Lieve-Vrouw, Schalkhoven, Sint-Huibrechts-Hern, Werm
Kortesseem	6	Kortesseem, Vliermaal, Vliermaalroot, Guigoven, Zammelen, Wintershoven
Nieuwerkerken	4	Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken, Wijer
Riemst	14	Millen, Genoelselderen, Riemst, Zichen-Zussen-Bolder (2), Vroenhoven, Membruggen, Herderen, Lafelt, Vlijtingen, Val-Meer (2), Kanne (2)
Sint-Truiden	25	Aalst, Bevingen, Brustem, Engelmanshoven, Gelinden, Gorseem, Groot-Gelmen, Guvelingen, Kerkom-bij-Sint-Truiden, Kortenbos, Meveren, Ordingen, Runkelen, Schurhoven, Sint-Truiden (8), Velm, Wilderen, Zepperen
Tongeren	24	Berg, Ketsingen, Diets-Heur, Henis, Koniksem, Lauw, Mal, Mulken, Neerrepn, Nerem, Overrepn, Piringen, Riskingen, Rutten, 's Herenelderren, Sluizen, Vrerren, Tngeren (6), Widooie
Voeren	7	Moelingen, Teuven, Remersdaal, De Plank, Sint-Martens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren, 's Gravensvoeren
Wellen	5	Berlingen, Herten, Ulbeek, Vrolingen, Wellen
	158	

Bron: kerkeninvlaanderen.be

De Vlaamse overheid heeft daarom per decreet gevraagd om een parochiekerkenplan op te stellen. Dit wordt opgesteld door de centrale kerkbesturen, in overleg met de kerkfabrieken en de gemeenteraad. De parochiekerken zijn – in de regel - in het bezit van de plaatselijke kerkfabriek.

De Vlaamse bisschoppen hebben d.d. 2012-11-8 hieromtrent richtlijnen uitgeschreven. In deze richtlijnen moedigen zij de ‘valorisatie’ van de parochiekerken, kapelanijen en erkende annexe kerken aan. Aangezien het bisdom het toestemming moet geven tot herbestemming van een kerk naar een niet-religieuze functie, is het belangrijk te weten welke andere mogelijkheden vanuit het bisdom naar voren geschoven worden. Deze zijn:

Valorisatie

Valorisatie heeft betrekking op initiatieven die, met respect voor het normale gebruik van de parochiekerk, de betekenis van het kerkgebouw in al zijn aspecten kunnen versterken en bevorderen (religieuze en culturele, historische en kunsthistorische, architecturale en landschappelijke aspecten). Dit kan bijvoorbeeld een occasioneel en passend gebruik van het kerkgebouw voor kunsthistorische rondleidingen, concerten, voordrachten, conferenties of tijdelijke tentoonstellingen zijn.

Medegebruik

Medegebruik is de terbeschikkingstelling van het kerkgebouw voor religieuze activiteiten van andere katholieke of christelijke geloofsgemeenschappen.

Nevenbestemming

Wanneer een parochiekerk nog wel voor religieuze activiteiten gebruikt wordt, maar te groot is voor de plaatselijke geloofsgemeenschap, kan men een nevenbestemming overwegen. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een multifunctioneel gebruik en een gedeeld gebruik.

Multifunctioneel gebruik

Multifunctioneel gebruik is een nevenbestemming in de tijd. Het kerkgebouw kan in dit geval occasioneel, buiten de uren van de religieuze activiteiten, voor andere doeleinden of door andere instanties gebruikt worden.

Gedeeld gebruik

Gedeeld gebruik is een nevenbestemming in de ruimte. Het kerkgebouw wordt architecturaal zodanig heringericht dat er een nieuwe en kleinere liturgische ruimte ontstaat, met daarnaast ruimte voor één of meerdere lokalen die, op een permanente basis, een andere bestemming kunnen krijgen. Een gedeeld gebruik veronderstelt dus dat de liturgische ruimte en de andere ruimten bouwkundig volledig van elkaar gescheiden zijn, zodat een gedeeld gebruik mogelijk wordt, zonder dat de afzonderlijke activiteiten elkaar hinderen of doorkruisen.

Herbestemming

Wanneer een parochiekerk niet meer voor religieuze activiteiten in aanmerking komt, kan zij definitief aan de eredienst onttrokken worden en een nieuwe functie krijgen. Daarvoor moet de voorgeschreven kerkrechtelijke procedure gevolgd worden. Alleen de bisschoppen kan beslissen om een parochiekerk definitief aan de eredienst te onttrekken.

Bron: richtlijnen van de Vlaamse bisschoppen voor het gebruik van de parochiekerken, 8 november 2012

Eind 2014 zullen alle Leedergemeenten een parochiekerkenplan klaar hebben. Eventuele neven- of herbestemmingen kunnen de lokale gemeenschap de mogelijkheid bieden om ontbrekende functies of nieuwe functies opnieuw in te vullen.

In Limburg vonden reeds enkele herbestemmingen plaats. Zo werd de voormalige kerkuïne van Hees (Bilzen) omgebouwd tot een fietskluis, werd de kerk van Sint-Pieter in Rekem (Lanaken) omgevormd

tot een museum en transformeerde het Jakobusgasthuis te Tongeren in een hotel. In Hasselt is het voormalige Clarissenklooster nu een woonzorgcentrum, de Sint-Rochuskerk te Ulbeek (Wellen) is een laatste rustplaats. De begijnhofkerk Sint-Agnes van Sint-Truiden is hervormd naar een museum en de Sint-Jan Berchmanskerk te Genebos werd met behulp van PDPOII-middelen ingerichte als een sociale werkplaats voor Fietsbasis vzw.

3.1.4.4 Landbouw en natuur

Inleiding

Het landschap van het Leader-gebied is een vrij aaneengesloten open en landschappelijk waardevol buitengebied met een hoofdzakelijke agrarische functie. Daarin liggen verspreid enkele kleinstedelijke historische waardevolle kernen met een voornamelijk dienstverlenende functie, een patchwork van kleine woonkernen en kleine dorpen en tal van zeer waardevolle cultuurhistorische elementen en groenkernen. Het aspect aaneengesloten openheid is karakteristiek voor het gebied. Bovendien is dit open karakter nog vrij uniek in Vlaanderen. Het relatief ongeschonden natuurlijk en landschappelijk milieu draagt enorm bij tot de woon- en leefkwaliteit van de streek.

Het Leader-gebied heeft een typische streekidentiteit die gekenmerkt wordt door een glooiend landbouwlandschap met vruchtbare leemgronden, kleine landschapselementen en dooraderd met holle wegen en beekvalleien. Deze vruchtbare bodem vertaalt zich ook in de rijkdom van vroegere landeigenaars en landbouwers via historische kastelen en grote vierkanthoeven. Het landschap en de natuur geven ieder seizoen een unieke invulling: in het voorjaar de bloesem, in het najaar het fruit en gedurende de zomer sieren de bloemrijke hooilanden en wegbermen het landschap en worden de talrijke kastelen en hun parken in de kijker gezet.

Drie landschappelijke eenheden

Het Leader-gebied kenmerkt zich door een uniek en bijzonder gevarieerd landschap. Het kan opgedeeld worden in drie landschappelijke eenheden: Droog Haspengouw, Vochtig Haspengouw en de Voerstreek.

Haspengouw wordt opgedeeld in Droog en Vochtig Haspengouw.

Droog Haspengouw ligt ten zuiden van de lijn Sint-Truiden, Borgloon, Tongeren. Het is een open plateaulandschap met uitgestrekte graanakkers, suikerbietvelden en koepelbosjes op de toppen van de heuvels. Een ideale biotoop voor tal van akkerfauna en florasoorten. De dikke krijtlagen onder de vruchtbare leemgronden zorgen ervoor dat het regenwater snel in de ondergrond verdwijnt waardoor hier nauwelijks rivieren zijn. Wel liggen hier de bronnen van de Demer, de Herk en de Mombeek. Daarnaast zit er ook mergel in de ondergrond die zorgt voor de typische mergelgroeves waar heel wat vleermuizen een overwinteringsplaats vinden.

In Droog Haspengouw tref je rondom de kleine kerkdorpen hoogstamgordels aan met daar rond akkerbouw op grote schaal. Dit open landbouwgebied wordt doorweven met zeer waardevolle holle wegen, graften en wegbermen.

Ten noorden van de lijn Sint-Truiden, Borgloon, Tongeren ligt **Vochtig Haspengouw**. Onder de leemlaag bevindt zich een dikke kleilaag die nauwelijks water doorlaat. Vochtig Haspengouw is dan ook rijk aan rivieren en beken. Hier stromen o.a. de Demer, de Herk en de Mombeek. Grootschalige landbouw is niet overal mogelijk omdat het terrein door waterlopen en kleine landschapselementen

(meidoornhagen, hoogstamboomgaarden, poelen...) wordt doorbroken. Hierdoor behoudt Vochtig Haspengouw zijn kleinschalige en afwisselende karakter, de ideale biotoop voor onder andere de steenuil, eikelmuis, hazelmuis, das, kamsalamander ...

Opvallend is de verwevenheid met het cultuurhistorisch patrimonium. Vochtig Haspengouw telt veel kastelen met bijhorende parken, bossen en hoogstamboomgaarden. De fruitteelt domineert het landschap door laagstamplantages en de dorpskernen zijn vaak omzoomd door hoogstamboomgaarden met meidoornhagen. In de beekvalleien vinden we nog relictten van kleinschalig geperceleerde hooilandstructuren en waardevolle valleibosjes.

Aansluitend op Droog-Haspengouw in oostelijke richting komen we terecht in de **Voerstreek**.

Het landschap van Voeren is een netwerk van vertakte, overwegend droge dalen die het leemplateau bij de Nederlandse grens verbinden met de meer dan 60 meter lager gelegen Voervallei. Dit hoogteverschil en het glooiende landschap geeft prachtige vergezichten. Het hoogste punt van Vlaanderen ligt immers in de Voerstreek.

Voeren heeft een grote verscheidenheid aan landschappen: uitgestrekte plateaus met akkers, hooilanden, steile hellingen met bossen en boomgaarden, verlaten groeven, beekdalen met nog vrij meanderende bergrivieren ... Net zoals droog Haspengouw bevat Voeren vele diepe holle wegen. In sommige holle wegen doet zich ook een zeldzaam verschijnsel voor: een holle weg kan namelijk een watervoerende laag doorsnijden, waardoor dan een bron ontstaat. In de Voerense holle wegen sijpelt kalkrijk bronwater over gesteente, takjes, dode bladeren en mos. Er wordt een dun laagje kalk afgezet. Dat dunne laagje kalk wordt langzaam dikker: dit wordt kalktuf of bronnenkalk genoemd. Wie de hellingen in Voeren bekijkt, merkt dat die vaak trapsgewijs zijn opgebouwd: op de hellingen liggen taluds, evenwijdig met de hoogtelijnen. Die steile stukken zijn vaak begroeid met struiken en bomen en wisselen af met zachter hellende stroken. Bij de ontginning van de bossen op de hellingen zorgden begroeide perceelsranden ervoor dat afspoelende grond van de akkers werd opgevangen. Hellingafwaarts startte de erosie opnieuw. Zo ontstonden deze steilrandjes, die bekend staan als 'graften'.

Landbouwgebieden

De belangrijkste gebruikers van het landschap zijn de land- en tuinbouwers. De landbouw in Haspengouw is vooral gekenmerkt door de fruit – en akkerbouwteelten, grondgebonden sectoren. Het landschap is voor hen dus hun werkplek en heel belangrijk om er een inkomen uit te halen. Mede door hun landbouwgebruik zijn zij in staat op een efficiënte manier het landschap te onderhouden.

Afhankelijk van de sector is er in Haspengouw een variatie in het landschap. In de streek tussen Sint-Truiden en Borgloon vinden we vooral fruitteelten terug, in Droog Haspengouw vooral akkerbouwteelten en in de Voerstreek vooral melkveehouderij. Op de gemengde bedrijven in Haspengouw worden daarnaast nog varkens en vleesveeunderen gekweekt.

Valleigebieden

Een belangrijk aspect binnen het landschap en de natuur van Zuid-Limburg zijn de valleigebieden en de talrijke brongebieden. Het landschap van Haspengouw en Voeren – kaart 9 - wordt centraal versneden door volgende beekvalleien.

- Herkvallei
- Mombeekvallei

- Demervallei
- Jekervallei
- Voer
- Berwijn
- Geul
- Gulp

Kaart 9: De voerstreek, vochtig en droog Haspengouw op kaart



De valleigebieden herbergen meerdere functies hetgeen zich uit in een vrij verscheiden landgebruik. Naast een duidelijk aanwezige landbouwactiviteit heeft de vallei ook een belangrijke ecologische en zacht recreatieve functie. Bovendien is er de waterbergende functie, die steeds meer aan belang wint met betrekking tot de veiligheid van omwonenden.

Zoals in bijna alle Vlaamse valleigebieden ondergingen ook valleien van Zuid-Limburg de laatste decennia een aantal structurele veranderingen. Rechttrekken van beken, droger maken van valleigrond en sneller afvoeren van oppervlaktewater zijn hiervan de meest ingrijpende voorbeelden. De vroegere beemden in de valleien werden in de loop van de twintigste eeuw vaak bebost met Canadapopulieren door particulieren. Zo vond een belangrijke bosuitbreiding in de regio plaats. Heel wat minder intensief beheerde percelen evolueerden ondertussen naar een inheems bos of een bos van Canadapopulier met een inheemse onderetage.

In de huidige tijdsgeest groeit het besef dat het bewaren van het evenwicht tussen de functies landbouw, natuur, recreatie en veiligheid in het buitengebied moet primeren. Om dit evenwicht te bewaren werden reeds meerdere sectorale visies, ruimtelijke afbakeningsprocessen en natuurbeheerplannen opgesteld. De constante in al deze visies is : het versterken van de blauw - groene verbindingfunctie en waterbergingsfunctie van de vallei, met respect voor de aanwezige landbouw en zachte recreatie.

Om deze visies en doelstellingen in de praktijk om te zetten is er nog veel werk aan de winkel. Afstemmen van visies onderling, organiseren van overleg tussen alle bevoegde instanties, concrete selectie van uitvoerprojecten en het sensibiliseren en betrekken van lokale besturen en omwonenden bij dit proces zijn de voornaamste stappen die moeten genomen worden.

Een integrale aanpak rond waterbeheer is dan ook noodzakelijk.

Kleine landschapselementen

Kleine landschapselementen zijn niet weg te denken uit het landschap van Haspengouw en Voeren. Meer nog, ze vormen de groene long van deze streek. Kleine landschapselementen, kort ook KLE genoemd, zijn de kleinere elementen die het landschap haar typische uitzicht geven: hagen en heggen, poelen, hoogstamboomgaarden, loof- en knotbomen, houtkanten en graften...

De meeste kleine landschapselementen zijn in het verleden met een welbepaalde bedoeling aangelegd. Zo diende een poel vaak als drinkplaats voor het vee. Een haag moest de dieren binnenhouden.

Kleine landschapselementen hebben verschillende functies. Zo hebben ze een landschapsbepalende functie. Daarnaast zijn KLE's ook een voedselbron, schuil- en broedplaats voor vele dieren. Ook hebben ze functies die ten goede komen aan de landbouwer inzake erosiebestrijding, waterkwantiteit en -kwaliteit en energieproductie.

Kleine landschapselementen worden vaak niet goed onderhouden. Hierdoor verliezen ze hun economische als ecologische functie. Het onderhoud van deze elementen biedt dan ook tewerkstellingskansen naar landbouwers en sociale economie.

Landschap: heden en toekomst

De intensivering van de landbouw, de toegenomen verstedelijking en ruilverkavelingen oude stijl gingen in de loop der jaren, gewild of ongewild, gepaard met landschappelijke verarming. Dit manifesteerde zich in een duidelijke vermindering van de kleine landschapselementen zoals hagen,

boomgaarden, veedrinkpoelen en de zo typische holle wegen en taluds. Bovendien werd ook de natuurlijke structuur van de beekvalleien sterk aangetast. Door rechttrekking en uitdieping van waterlopen verdwenen meanders en diepte-ondiepte patronen in de bedding. Dit leidde tot een verarming van waterplanten en biodiversiteit langsheen de beken, het zelfzuiverend vermogen van de beken nam af en het risico op overstromingen verhoogde.

Er zijn echter al heel wat initiatieven genomen om de landschaps-ecologische achteruitgang een halt toe te roepen of zelfs te herstellen, zowel op beleidsvlak als door concrete terreinacties.

Onder meer door de werking van het Regionaal Landschap Haspengouw & Voeren, , Bosgroep Zuid-Limburg, de Ruilverkavelingen nieuwe stijl van de VLM, ABC ECO², LISRO en sociale economiebedrijven zijn er de voorbije jaren heel wat aanplantingen van Kleine Landschapselementen en landschapsinrichtingswerken verricht.

De laatste jaren heeft de provincie Limburg, de VMM, het Demerbekense secretariaat, het steunpunt land & water en het Regionaal Landschap sterk samengewerkt rond integraal waterbeheer.

De term 'integraal waterbeleid' slaat op het instellen van een beheer waarbij, naast de afvoer, waterberging, beekstructuurherstel en de kwaliteit van het water, ook gelet wordt op de naaste omgeving (valleigebonden natuur en landschapszorg) en de belangen van de valleien voor beleving en ontspanning. Concreet werden beekherstelprojecten uitgevoerd waardoor het natuurlijke meanderingspatroom hersteld werd en natuurlijke beddingen weer ingenomen werden. Bovendien werd en wordt er sterk gewerkt rond waterzuivering. Het rioolwaterzuiveringsstation in Jesseren is hier een mooi voorbeeld van. Ook het aanleggen van (erosie)bufferstroken op akkers heeft positieve effecten.

De Europese Kaderrichtlijn Water vraagt dat Vlaanderen op termijn de zogenaamde 'goede toestand' van waterkwaliteit en structuur bereikt voor de waterlopen. Het spreekt voor zich dat er daarom in ons Leader-gebied nog heel wat acties zullen moeten volgen inzake valleierherstel en waterlopenbeheer.

Een belangrijke uitdaging die op ons af komt is de verplichte vergroening binnen het agrarische gebied. De onzekerheid waarmee de landbouwsector nu te maken krijgt moeten we kunnen ombuigen door een gerichte ondersteuning, advies en gebiedsgerichte aanpak. Dit waar wenselijk gekoppeld aan een georganiseerd collectief beheer.

Fruitboomgaarden

Een belangrijk landschapselement waar Zuid Limburg befaamd om is, zijn de fruitbomen.

De fruitteelt is in de loop van de jaren '60 (appelen en peren) en '80-'90 (kersen) geëvolueerd van een extensieve hoogstamteelt naar een intensieve laagstamteelt en neemt in Zuid Limburg alleen maar uitbreiding waardoor ook het economisch belang niet te onderschatten is voor de regio. Het Leader-gebied Haspengouw is nog steeds het Vlaamse zwaargewicht van de fruitteeltsector. In totaliteit wordt bijna 60 % van de Vlaamse fruitproductie gerealiseerd in het Leader-gebied. De fruitproductie in het gebied bestaat naast boomgaarden (8 582 ha) uit kleinfruit (111 ha) en aardbeien (445 ha). De Hapsengouwse fruitteelt realiseert jaarlijks een productiewaarde van om en bij de 225 miljoen euro, waarmee de sector voor een derde bijdraagt in de totale productiewaarde van de Limburgse land- en tuinbouw. Binnen het Leader-gebied Haspengouw is dat aandeel uiteraard nog groter. De fruitsector is in het gebied ook een belangrijke werkgever. Bij de 1 562 bedrijven in

Haspengouw zijn naar schatting 4 055 mensen tewerkgesteld. Daarnaast worden in Limburg jaarlijks ruim 31 000 seizoensarbeiders tewerkgesteld, de overgrote meerderheid daarvan situeert zich in de Haspengouwse fruitsector.

Maar ook de functie van hoogstamboomgaarden is sterk geëvolueerd. De laatste decennia is er een duidelijke verschuiving van een productiefunctie naar een landschappelijke, toeristische, ecologische en cultuurhistorische functie. In 2012 waren nog circa 35 ha hoogstamboomgaarden (zoete kers) in professioneel landbouwgebruik. Daarnaast zijn er echter nog tal van historische hoogstamboomgaarden in het Leader-gebied aanwezig die intussen niet meer voor de fruitproductie worden gebruikt.

Hoogstamboomgaarden vertegenwoordigen een belangrijke periode uit de agrarische geschiedenis. De vele historische rassen zijn het resultaat van kruising en selectie door vooral boeren en notabelen, op zoek naar de gewenste vruchten voor lokaal gebruik. In de hoogstamboomgaarden staan vaak oude en zeldzame rassen met een grote variatie in uiterlijk en smaak van de vruchten.

Eeuwenlange kruisingen van rassen leverden een hele brede collectie op van onder meer appel-, peer-, kers-, en pruimvariëteiten. Al deze fruitsoorten hadden zeer specifieke eigenschappen: niet alleen een speciale smaak of geur, maar evengoed (in het bijzonder bij appels) een prima bewaring of resistentie tegen ziektes en plagen.

In Zuid Limburg komen ongeveer meer dan 500 verschillende hoogstamrassen voor. Deze genetische diversiteit is op zich als levend erfgoed al het behouden waard en kan daarnaast van belang zijn als bron voor het ontwikkelen van nieuwe rassen. Daarenboven geven de hoogstambomen in het bloesemseizoen de meest imposante bloei waarvoor toeristen van ver naar Haspengouw komen.

Wat we ook zeker niet mogen vergeten, is dat hoogstamboomgaarden levensnoodzakelijk zijn voor de biodiversiteit van Zuid Limburg. Ze bieden een aantrekkelijke leefomgeving voor heel wat soorten. Denk maar aan de das, de steenuil, de specht, vlinders, vleermuizen ... Ook voor de (wilde) bijen zijn ze levensnoodzakelijk aangezien al de verschillende hoogstamvariëteiten samen er voor zorgen dat er een lange bloeihoogte gegarandeerd wordt wat nodig is voor de nectarvoorziening.

Biodiversiteit

Haspengouw en Voeren huisvesten unieke streekeigen, soms met uitsterven bedreigde fauna en flora. Door de achteruitgang van de landschapskwaliteit zijn ook heel wat typische plant- en diersoorten voor deze landschappen verdwenen, waaronder heel wat akkervogels, akkerflora, typische flora afkomstige van hooilandbeheer...

In het kader van Countdown 2020 (een Europees initiatief) hebben heel wat verenigingen, lokale besturen, overheden, instellingen en in het bijzonder de Provincie Limburg in het kader van het soortenbeleid zich geëngageerd om de achteruitgang van de biodiversiteit een halt toe te roepen.

Zo werden in opdracht van de provincie Limburg door het INBO (Instituut voor Natuur en Bos) Limburgse Soorten geselecteerd die extra bescherming in onze provincie verdienen. Deze Limburgse Soorten zijn diersoorten waarvan minstens 33% van de bezette Vlaamse IFBL- of UTM-hokken in Limburg liggen en die de status 'met uitsterven bedreigd', 'bedreigd' of 'kwetsbaar' op de Vlaamse Rode Lijst hebben. In totaal werden 171 soorten geïdentificeerd waarvan er een groot aantal in Haspengouw en Voeren voorkomen. Elke Limburgse gemeente heeft zo'n diersoort of plantsoort geadopteerd en heeft zich gelijk geëngageerd om acties ter bescherming van die soort uit te voeren.

Naast deze Limburgse Soorten verdient de waardevolle Zuid-Limburgse biodiversiteit in het algemeen aandacht. Tal van lokale besturen (Heers, Bilzen, Tongeren, Sint Truiden, Wellen, Borgloon, Kortesseem, Herk-de-Stad) hebben dit begrepen en sloten recent gemeentelijke biodiversiteitscharters (actieplannen op maat van de gemeenten) af waarmee ze de biodiversiteit in hun gemeente een duwtje in de rug willen geven. Door uitvoer te geven aan deze charters, kunnen we de biodiversiteit lokaal behouden en versterken.

Verschillende gemeenten engageerden zich ook om de biodiversiteit in de bossen te verzekeren via de opmaak van een beheerplan conform de criteria duurzaam bosbeheer voor de eigen bossen (Bilzen, Borgloon) of voor een gezamenlijk plan met particuliere boscijneers (Sint-Truiden, Gingelom, Nieuwerkerken, Tongeren).

Limburg is ook de bijenprovincie bij uitstek. Naar schatting 1 400 imkers zijn in de provincie actief bezig met het kweken van bijen, Limburg is daarmee de absolute koploper in Vlaanderen. Dit cijfer is logisch, gelet op de grote bijdrage die de imkerij in het voorjaar levert bij de bestuiving van de fruitbloesems. De fruitsector is voor 80-90% van de oogst afhankelijk van bestuiving. Voor de fruitsector in Haspengouw wordt de economische waarde hiervan geschat op 180 miljoen euro. Het merendeel van de bestuiving wordt uitgevoerd door honingbijen. Daarnaast zijn ook de wilde bijen van belang. In België gaat het naar schatting om 350 soorten. Deze solitaire bijen zijn een graadmeter voor de biodiversiteit en zijn een belangrijke ondersteuning voor de bestuivende honingbijen. De fruitsector heeft daarom baat bij initiatieven die de aanwezigheid van honingbijen en wilde bijen in en rond boomgaarden kunnen versterken. Hieronder kunnen ook acties worden verstaan die het stuifmeelaanbod voor bijen verhogen en diversifiëren (bv. zaad- of aanplantingsacties).

Samen sterk voor landschap & natuur

Het natuurlijke milieu (bodem, reliëf en hydrografische elementen, natuurgebieden en kleine landschapselementen...) en de daarbij horende biodiversiteit, de milieukwaliteit, de landschappelijke kwaliteit van de regio (o.a. het open ruimtekarakter, cultureel erfgoed, ...) hebben allen invloed op de leefbaarheid en dragen bij tot het algemene beeld (letterlijk en figuurlijk) dat men heeft over de regio. Maar het is niet allemaal rozengeur en maneschijn. Het gebruik van de beperkte open ruimte is in heel Vlaanderen een punt van discussie en dat is in Zuid Limburg niet anders.

Vaak staan standpunten over dat gebruik conflictueus tegenover elkaar: landbouw, natuur, bewoning, toerisme, industrie, erfgoed... om er maar enkele te noemen. Deze potentiële conflictsituaties kunnen echter omgebogen worden tot samenwerkingsverbanden, waarbij 'winwin'-situaties ontstaan voor alle gebruikers van de open ruimte. Acties gericht op landschapsherstel, herwaardering van landschappelijke erfgoedelementen, vernieuwende initiatieven op vlak van natuur- en landschapsbeheer, aandacht voor natuur in de woonomgeving, biodiversiteit in de regio, landbouw- en natuureducatie.... maken allen deel uit van deze landschapszorg.

Om dit te realiseren is in eerste instantie een geïntegreerde aanpak vereist. Deze geïntegreerde aanpak houdt in dat er rekening moet worden gehouden met de verschillende belangengroepen op dit vlak: natuur, landbouw, lokale bevolking, toerisme, erfgoed

Dit is een grote uitdaging maar een absolute voorwaarde om een gedragen landschapszorg te bereiken.

Teneinde natuur- en landschapszorg een duurzaam effect te laten hebben is deze draagvlakverbreding van essentieel belang. Participatie is ontzettend belangrijk bij alles wat met landschapszorg te maken heeft. Het uiteindelijke doel moet zijn dat de appreciatie van het landschap (met al zijn sectoren die er in actief zijn) door de inwoners toeneemt. Dit werkt bovendien identiteitsversterkend.

Ten slotte is het van belang dat de economische impact van natuur- en landschapszorg de volle aandacht krijgt. Een mooi voorbeeld is de brandhoutverkoop van hout uit privébos aan lokale mensen. Hout dat voor kort een onderhoudskost impliceerde voor de eigenaar, brengt nu significante bedragen op voor de eigenaar. Anderzijds vergroot het netwerk van betrokkenen bij het bosbeheer en via het correct kapbeheer vergroot ook de ecologische waarde van het bos. Natuur- en landschapszorg kan in de regio uitgroeien tot een sterke branche, die in verschillende domeinen werk verschaft, zonder dat dit ten koste gaat van bestaande activiteiten of werkgelegenheid. Zowel de landbouwers, de sociale economie als reguliere aannemers en ondernemers kunnen er een deel van hun inkomen uit halen. Onrechtstreeks zal een goede natuur- en landschapszorg ook een sterke invloed hebben op de toeristische sector en vrijetijdseconomie en daar werkgelegenheid creëren. Het landschap is immers één van de belangrijkste troeven om bezoekers naar de regio te lokken.

Erosiebestrijding

Zuid-Limburg is door het heuvellandschap, helaas ook gekenmerkt door erosiegevoeligheid. Bodemerosie, het proces waarbij bodemdeeltjes losgemaakt en verplaatst worden, is geen nieuw verschijnsel. Het trad op vanaf het ogenblik dat de mens zijn omgeving begon te ontginnen. In het huidige landschap komen verschillende 'fossiele' erosievormen voor. Zoals bijvoorbeeld holle wegen, historische ravijnen, taluds, colluvium aan de voet van een helling en in droge valleitjes... Het omzetten van weide in akker, schaalvergroting en intensifiëring van de landbouw en het rooien van houtkanten heeft de bodemerosie sterk doen toenemen. Door de toenemende verharding en het bouwen in valleien is bovendien ook de schade als gevolg van erosie toegenomen. Verder kan de klimaatverandering leiden tot een hogere frequentie van intense regenbuien, waardoor er ook een hoger erosierisico te verwachten is in de toekomst.

Bodemerosie treedt vooral voor op bij hevige neerslag en bij beperkte bedekking van de bodem door gewassen. Daarom is het risico het grootst in de periode mei – augustus. In de zomerperiode, meer bepaald in juli en augustus, is er een duidelijke piek in de maandelijks neerslagerosiviteit door het optreden van hevige zomeronweders. De hoeveelheid erosie is afhankelijk van het reliëf, de weersomstandigheden, de teelt, het gebruik van groenbedekkers, het bodembeheer... en kan sterk variëren van jaar tot jaar.

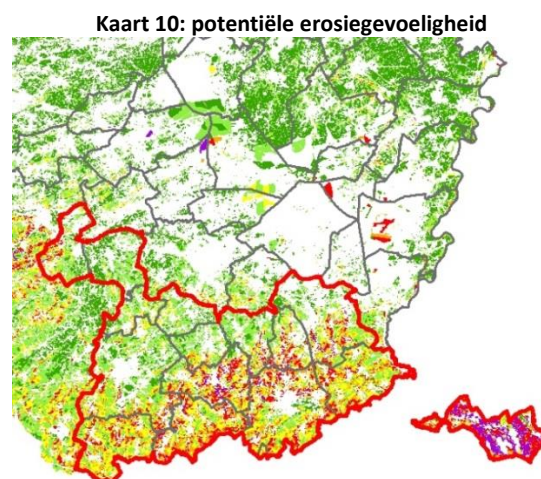
Bodemerosie en afstromend water en sediment kunnen zowel lokaal als stroomafwaarts voor problemen zorgen. De effecten doen zich voor op korte en op lange termijn. Op korte termijn zorgt bodemerosie voor belangrijke opbrengstverliezen door het wegspoelen en onderspoelen van planten. Op lange termijn leidt het tot een afname van de bodemvruchtbaarheid en de gewasopbrengsten. Stroomafwaarts veroorzaakt bodemerosie modderstromen op wegen en in woonwijken. De aanwezigheid van sediment in het overstromingswater verergert de schade aanzienlijk. Bovendien veroorzaakt bodemerosie dichtslibbing van wachtbekkens, riolen en waterlopen. Samen met de weggespoelde grond komen vervuilende stoffen in de waterlopen terecht, met negatieve gevolgen voor de oppervlaktewaterkwaliteit.

In het verleden bleef de aanpak van bodemerosie vaak beperkt tot het stroomafwaarts bestrijden van water- en modderoverlast, via het bouwen van wachtbekkens, het plaatsten van roosters in de holle weg, het verhogen van de waterloop- en rioolcapaciteit... Die symptoomgerichte aanpak helpt uiteraard niet om bodemerosie, en dus bodemdegradatie, op de akkers te voorkomen. Om het afspoelen van sediment op zich te voorkomen, zijn meer brongerichte maatregelen nodig.

Om het probleem van erosie op te lossen, moeten de oorzaken ervan correct geanalyseerd en geïnterpreteerd worden. Om goede resultaten te bereiken is een geïntegreerde aanpak nodig. Vanaf 2014 is de wetgeving rond erosiemaatregelen voor landbouwers nog sterk gewijzigd,. Op percelen met erosieklasse 'zeer hoog' (=paars) en 'hoog' (=rood) – zie kaart 10 - wordt minimale bodembedekking en minimaal landbeheer verplicht. De maatregelen zijn afhankelijk van de teelt en er is een stapsgewijze verstrenging voorzien van 2014 tot 2018. Door deze via teelttechnische maatregelen - erosiegevoelige teelten (aardappelen, mais) beperken op de meest erosiegevoelige percelen, bodem bedekt houden - worden een aantal problemen al op het veld aangepakt waardoor er een verminderde afstroming plaats vindt. Ook het organisch stofgehalte van de bodem op pijl houden is een belangrijke maatregel die de erosiegevoeligheid van een perceel kan verlagen. Een ander probleem zijn de steeds groter wordende percelen. Hierdoor kan het water meer kracht kan ontwikkelen. Grasbufferstroken of goed onderhouden kleine landschapselementen zoals hagen en houtkanten kunnen hier soelaas bieden.

De uitdaging voor de komende jaren bestaat erin om de brongerichte maatregelen (bestrijden van de oorzaak van erosie) meer ingang te doen vinden zodat ze de symptoomgerichte maatregelen (voorkomen van negatieve gevolgen) kunnen aanvullen.

Bij grote risico's op water- en modderoverlast door afstromend water blijven opvang- en afvoersystemen noodzakelijk om stroomafwaarts gelegen bebouwing, wegen en waterlopen te vrijwaren. Om brongericht te werken, worden de maatregelen best zo hoog mogelijk in het stroomgebied aangelegd.



Bron: Provincie Limburg, Dienst Landbouw en Platteland

Maar ook erosiebestrijdingswerken zoals grasbufferstroken, grasgangen, dammen... zijn een deel van de oplossing. Door de toenemende kans op zeer hevige, lokale regenbuien als gevolg van de klimaatverandering, blijven ook deze ingrepen noodzakelijk.

Een goede mix van verschillende, nieuwe brongerichte en symptoomgerichte maatregelen, uitgevoerd door verschillende betrokkenen en aangepast aan de lokale fysieke, technische en sociaal-economische omstandigheden, biedt de beste garantie op het duurzaam oplossen van erosieproblemen.

Bodembeheer

Haspengouw is gekend als een streek met zeer vruchtbare gronden. Een gezonde bodem is van belang voor de hele maatschappij. Maar de bodem wordt bedreigd door verdroging, erosie, de afname van het gehalte aan organische stof, verontreiniging, afdekking (ten gevolge van de bouw van woningen, wegen en andere vormen van infrastructuur), verdichting (ten gevolge van mechanische druk door het gebruik van zware machines) en afname van de biodiversiteit.

De kwaliteit van de bodem vermindert en herstelt zich slecht. De Europese & nationale overheden werken aan een beleid voor duurzaam gebruik van de bodem. Dat betekent dat de bodem zo wordt gebruikt dat het de mogelijkheid voor de volgende generaties om in hun behoeften te voorzien niet in gevaar brengt. Ook zij moeten de bodem nog kunnen gebruiken voor voedselvoorziening

De ondernemer zal echter alleen duurzame maatregelen uitvoeren als hij de voordelen ervan inziet en zijn investering terug kan verdienen. Zo mogen maatregelen om de maatschappelijke wensen en eisen tegemoet te komen niet ten koste gaan van landbouwproductie – en kwaliteit. Dit is een grote uitdaging. Een geïntegreerde aanpak met respect voor de ondernemer is dan ook wenselijk.

Aandacht en respect voor de bodem als essentiële maar kwetsbare productiefactor, zijn noodzakelijk om duurzaam aan landbouw te kunnen doen. Hiervoor zijn kennis en ervaring van cruciaal belang voor het vakkundig toepassen van bodembeschermende technieken. Ongeacht de aard van de oplossing, is het altijd de ondernemer die aan het roer zit om het bodembeheer van de landbouwgronden te verduurzamen.

In kader van het Leadersamenwerkings-project 'ontmoet je burens' is tussen 2012 en 2014 al een eerste stap gezet naar de verduurzaming van bodembeheer. Boerenbond was samen met FJA trekker van het project 'Duurzaam bodembeheer in Geografisch Haspengouw'. Het project maakte de organisatie van een aantal demodagen en kenniscirkels mogelijk waarbij landbouwers in de praktijk een aantal verduurzamende technieken konden bekijken.

Daarnaast is het koolstofgehalte in veel landbodems van het Leader-gebied van een eerder laag niveau. En laat nu net dat koolstofgehalte een cruciale rol spelen in de bodemvruchtbaarheid van de (landbouw)bodem. Een recente interessante studie van het INBO³ geeft een duidelijk overzicht van hoe het koolstofgehalte de bodemvruchtbaarheid beïnvloedt. Ook andere studies rond het belang van het koolstofgehalte voor de bodemvruchtbaarheid zijn het er over eens, een gezond koolstofgehalte van de bodem is cruciaal. Zo is het koolstofgehalte in de bodem rechtstreeks gelinkt met de bodemstructuur, wat dan weer in rechtstreeks verband staat met het water bufferend en het water en zuurstof regulerend vermogen van de bodem. Verder kent het koolstofgehalte van de

³ Cools N., Van Gossum P. (2014). Hoofdstuk 18 – Ecosysteemdienst behoud van bodemvruchtbaarheid. (INBO.R.2014.1988205). In Stevens, M. et al. (eds.), Natuurrapport – Toestand en trend van ecosystemen en ecosysteemdiensten in Vlaanderen. Technisch rapport. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, INBO.M.2014.1988582, Brussel.

bodem een rechtstreekse link met het bodemleven en eveneens met de afbraakprocessen van nutriënten. Kortom, zonder een goed koolstofgehalte in de bodem is een goede teelt onmogelijk. Daarenboven kan de bodem ook dienst doen als een opslagplaats voor CO₂ en zo een steentje bijdragen in de strijd tegen de klimaatverandering. Het belang dat landbouwers in dat verhaal kunnen spelen is dan ook groot.

Waterbeheer

Een ander belangrijk aandachtspunt in het Leader-gebied is het waterbeheer. Zowel de kwaliteit als de kwantiteit zijn hierin belangrijk. Diverse wetgevingen regelen het waterbeheer, dit gaat van de Europese Kaderrichtlijn Water en Doorbraak 63 tot een wetgeving rond hemelwater. Deze wetgevingen zijn meestal op Vlaams of Europees niveau, maar niet op maat van het Leader-gebied.

Alhoewel de waterzuiveringsstations in Limburg bijna allemaal gebouwd zijn, ontbreken vooral in Zuid-Limburg nog enkele belangrijke collectoren voor het afvalwater en nog heel wat gewone rioleringen. De gemeenten, Infrac en Aquafin werken er hard aan om het geheel te vervolledigen.

In Zuid-Limburg wordt veel nitraat in de beekjes beïnvloed door bronnen (bijvoorbeeld Gingelom, Voeren...) die op hun beurt worden beïnvloed door het grondwater. De reistijden van grondwater zijn heel verschillend en kunnen gaan tot 10-tallen jaren terug. CVBB (coördinatiecentrum duurzame bemesting) geeft een goede begeleiding aan landbouwers ten tijde van de bemestingsperioden en verricht degelijk onderzoek naar de herkomst van overtollige nitraten.

De milieudruk van gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlakte – en grondwater is de laatste jaren afgenomen. Dit neemt niet weg dat er nog altijd teveel ongewenste middelen in het water terecht komen. Wat hierbij ook opvalt uit de monitoring door VMM is dat waterlopen die Vlaanderen binnenstromen vaak een hoger aantal gewasbeschermingsmiddelen bevatten dan de waterlopen die in Vlaanderen ontspringen. 90% van de gewasbeschermingsmiddelen in het oppervlaktewater zijn afkomstig van puntvervuiling. De belangrijkste bronnen zijn de producten en hun verpakkingen zelf, de geconcentreerde spuitoplossing en het spoelwater afkomstig van zowel interne als externe reiniging van de spuitmachine. Deze oorzaken kunnen aangepakt worden door het spoelen van de machines in het veld en door gebruik te maken van een ingerichte plaats voor vullen en schoonmaken op het bedrijf. Daarnaast kan het toepassen van de goede landbouwpraktijken voor, tijdens en na de bespuitingen de toestand van het oppervlaktewater sterk verbeteren.

Ruimte voor water is in de loop der jaren verloren gegaan. Droogleggingen, rechttrekking van waterlopen, toename van de verharde oppervlakten door bebouwing, industrie en wegeaanleg hebben de laatste decennia meer wateroverlast veroorzaakt. Door de aanleg van overstromingszones, kleinschalige buffer- en infiltratievoorzieningen en meer natuurlijke beken met meanders krijgt het watersysteem meer ruimte.

Klimaatverandering zorgt voor twee soorten waterbeheerproblemen: enerzijds meer overstromingen, en anderzijds meer kans op droogte en laagwaterproblemen. Het is duidelijk dat deze verwachte laagwaterafvoeren de kans op watertekorten aanzienlijk doen toenemen, met mogelijk nadelige gevolgen voor het industrieel en huishoudelijk watergebruik, voor de waterkwaliteit, de ecologische toestand van de riviervalleien... Beide waterbeheerproblemen worden

best gezamenlijk aangepakt en afgestemd op het gebied. Zo kan er bijvoorbeeld via het doordacht aanleggen van lokale depressies tijdelijk heel wat water geborgen worden dat na de regenperiode infiltreert in de ondergrond, en alzo rechtstreeks bijdraagt tot het tegengaan van de verdroging.

Zoals gesteld kan een goede bodemkwaliteit, met een goed organisch stofgehalte, bijdragen aan een goed water bufferend vermogen. Gezien de wijzigende klimaatomstandigheden valt neerslag steeds onregelmatiger. Daarbij is het van belang om water vast te houden wanneer het valt, en het zo te kunnen gebruiken wanneer het nodig is. Niet enkel uit landbouwkundig oogpunt is dat uitermate interessant, maar ook het maatschappelijk belang van waterconservering is groot. Hevige onweersbuien met volumes neerslag die maandgemiddelden overtreffen in slechts enkele uren tijd kunnen grote nefaste gevolgen hebben voor grote delen van de bevolking. Wateroverlast in woongebieden, o.a. door de grote 'verbettonnering' van de laatste decennia, vormt daarbij een steeds wederkerend probleem. Het idee dat landbouwers kunnen optreden als 'waterboeren' kan daarvoor soelaas bieden. Heel wat sloten en beken naast landbouwpercelen kunnen dienst doen als waterbuffering. Ook de bodem kan daarbij zeer grote watervolumes bufferen. In drogere periodes kunnen zo wateronttrekking aan de grondwatertafel voor beregening van gewassen worden vermeden of toch alleszins verminderd. De eerste kiemen voor dergelijke initiatieven van waterconservering door landbouwers o.a. door het gebruik van stuwen in perceelsgrachten of met samengestelde peilgestuurde drainage worden positief onthaald. Maar ook andere initiatieven die enig 'out of the box' denken vereisen kunnen mogelijk lijden naar innovatie en bovenal duurzame oplossingen om waterconserveringsvraagstukken op te lossen. Echter door o.a. kennishiaten twijfelen veel landbouwers nog om naast vee-, melk- of groenteboer ook waterboer te worden.

Initiatieven die de waterkwaliteit positief beïnvloeden kunnen zo ook mogelijk een positieve invloed hebben op de biodiversiteit. Daarbij komen in de eerste beekranden aan de orde. Dergelijke beheerovereenkomsten hebben een positief effect op de waterkwaliteit in de aangrenzende waterloop, maar doen daarnaast eveneens dienst als een bufferstrook die kansen biedt aan allerlei fauna- en florasoorten in de plaatselijk landbouw intensieve gebieden die in het Leader-gebied aanwezig zijn. Tabel 3 geeft een overzicht van de afgesloten beheeroverkomsten.

Een nog beter aangesloten verbinden van vb. de beheerovereenkomsten perceelsrandenbeheer zou een significante meerwaarde kunnen betekenen voor de overleving van verschillende flora- en faunasoorten. Ook in het beheer van dergelijke stroken kunnen landbouwers een belangrijke rol spelen. Een gegroepeerd beheer waarbij gefaseerd te werk gegaan wordt kan een van de mogelijkheden zijn om de biodiversiteitswaarde van dergelijke stroken nog te doen toenemen. Daarvoor zijn er in het Leader-gebied nog tal van kansen aanwezig.

Landbouwverbreding

Alle activiteiten die het inkomen van agrarische bedrijven kunnen vergroten, zijn mogelijke vormen van verbreding. Verbreding vormt voor een aantal landbouwers een goede bedrijfsstrategie mits de landbouwer in kwestie voldoende arbeid kan inzetten én mits hij deze vernieuwing professioneel aanpakt. Verbreding vraagt arbeid en kapitaal, maar mag niet ten koste van de traditionele activiteit gaan. Bedrijven die aan verbreding doen, zijn geen marginale bedrijven, maar jonge, en dynamische ondernemers. Er zijn verschillende vormen van verbreding, de belangrijkste zijn de horizontale en de verticale verbreding.

Onder **verticale verbreding** verstaan we activiteiten stroomop – of afwaarts in de keten zoals bijvoorbeeld hoeveverkoop, verkoop op boerenmarkten, zelfverwerking van landbouwproducten...

Onder **horizontale verbreding** verstaan we activiteiten die in strikte zin niet meer tot de landbouwproductie behoren. Voorbeelden hiervan zijn landschaps- en natuurbeheer, hoevertoerisme, dagrecreatie en zorgboerderijen, plattelands- en landbouwbeleving en water en energiebeheer.

Door aan hoeveverkoop te doen, probeert een landbouwer zijn prijs, de productiemethode en het aanbod zelf te bepalen en kiest de consument voor een korte keten. Op die manier creëert de landbouwer een transparant systeem zodat hij niet enkel ambassadeur is voor zijn product maar voor de hele korte keten. Via 'recht van bij de boer' weten we dat er in 2014 zo'n 60 verkooppunten van hoeveproducten zijn in het Leader-gebied, Voedselteams meegerekend.

Zorgboerderijen bieden een meerwaarde aan de klassieke zorgverlening. Op een land- of tuinbouwbedrijf kunnen zorgbehoevende in een 'groene' context zich terug gezond en goed gaan voelen. In Limburg zijn er in 2013 20 nieuwe zorgboerderijen bij gekomen. Wat het totaal voor het Leader-gebied op ongeveer 50 bedrijven brengt. Dit blijkt uit cijfers van Steunpunt Groene Zorg, zij ondersteunen en begeleiden deze bedrijven.

Een ander soort verbreding is hoevertoerisme. Hiermee geeft een landbouwer een nieuwe functie aan leegstaande bedrijfsgebouwen, in Haspengouw veelal vierkandhoeves. Voor Limburg tellen we meer dan 100 logies met actieve boerderijbeleving. Mensen komen naar het platteland voor de rust, de gezelligheid en de vele activiteiten.

Een daarbij aansluitende activiteit is landbouwbeleving met o.a. het ontvangen van groepen. In Zuid-Limburg is o.a. plattelandsklassen vzw actief in dit gebied. Zij werken aan een netwerk van landbouwers om op regelmatige basis groepen te kunnen ontvangen. Momenteel zijn hier zo'n 5-tal bedrijven bij aangesloten. Tabel 22 geeft aan dat de werking in het Leader-gebied Haspengouw achterop loopt t.o.v. andere delen van de provincie en Vlaanderen.

Tabel 22: Kijkboerderijen in het Leader-gebied Haspengouw

	Kijkboerderijen	Provinciaal netwerk
Leader-gebied Haspengouw	3	6
Limburg	18	46
Vlaanderen	77	222

Bron: Plattelandsklassen vzw

Naast de voorgaande verbrede activiteiten, is landschaps- en natuuronderhoud ook een veel voorkomende nevenactiviteit. Veel elementen in het landschap zijn ontstaan door oude landbouwpraktijken: houtkanten werden bijvoorbeeld aangeplant voor de productie van stoof- en geriefhout, poelen als veedrinkplaatsen... Landbouwers waren dus van oudsher de onderhouders van het landschap. Door modernisering verloren deze landschapselementen hun economische functie en viel het onderhoud stil.

Omdat deze landschapselementen wel nog steeds maatschappelijke, toeristische en ecologische functies hebben, is het belangrijk dat ze alsnog beheerd worden. Hier kunnen ook de moderne landbouwers nog steeds een rol spelen.

Een van de bestaande instrumenten hiervoor zijn de beheerovereenkomsten die de landbouwer kan afsluiten met de VLM, zie tabel 23. Ruim 70% van het aantal beheerovereenkomsten van Limburg is afgesloten in het Leader-gebied. Dit is te verklaren omdat 2 van de meest afgesloten types van beheerovereenkomsten (akkervogelbeheer en erosiebestrijding) enkel maar afgesloten kunnen worden in het zuiden van de provincie.

Tabel 23: Overzicht bestaande beheerovereenkomsten van VLM. Toestand 2013

Beheerdoelstelling BO	PG Haspengouw			Limburg		
	Oppervlakte (in ha)	Lengte (in km)	Aantal	Oppervlakte (in ha)	Lengte (in km)	Aantal
akkervogelbeheer (AV)	143,77		350	148,15		359
beheer KLE's (KLE)				31,64	162	2324
onderhoud en aanplant hagen en heggen		134,83	1509		162	1759
onderhoud en aanplant houkanten	7,67		114	30,32		452
onderhoud en (her)aanleg poel	0,46		44	1,32		113
botanisch beheer (BB)	23,22		13	32,11		18
perceelsrandenbeheer (PR)	78,53		328	334,85		875
weidevogelbeheer (WV)	6		2	161,01		754
erosiebestrijding (ER)	295,22		865	184,72		102

Bron: VLM

Daarnaast zijn er nog 2 organisaties actief in het Leader gebied die landbouwers begeleiden bij het agrarisch landschaps- en natuurbeheer. LISRO en ABC Eco² bieden ondersteuning en begeleiding aan landbouwers die deze verbreding willen uitvoeren. Dit gaat van hagen scheren, naar het maaien of inzetten van vee voor beweiding van bermen, wachtbekkens en natuurgebieden tot onderhoud van holle wegen.

De landbouwers hebben de nodige machines ter beschikking en kennen het terrein. Vaak kunnen landschapswerken uitgevoerd worden op momenten dat het rustiger is op het eigen bedrijf waardoor tijd en machines optimaler kunnen renderen.

LISRO werd in 2004 opgericht om meer landbouwers te betrekken bij de aanleg en onderhoud van landschapselementen. Niet enkel om de verhouding tussen landschap en een evoluerende landbouw te herstellen, doch tevens om een economische meerwaarde te leveren aan landbouwers doordat deze er een deel van hun inkomen uit kunnen halen. Via het LISRO worden in het Leader gebied Haspengouw en Voeren momenteel 85 landbouwers ingeschakeld voor gerichte opdrachten inzake landschapszorg. In heel de provincie zijn dit er 215.

Verwacht wordt dat het aandeel van landbouwers de komende jaren nog zal stijgen gelet op de toenemende belangstelling van landbouwers, ook wel **landschapsbouwers** genoemd, voor deze landbouwverbredingsactiviteit.

Het agrobeheercentrum Eco² vzw(ABC Eco²) werd opgericht na afloop van het project ECO² (ecologie x economie), in september 2012. Het ABC Eco² is de koepelorganisatie van de agrobeheergroepen in Vlaanderen en tevens praktijkgericht kenniscentrum rond agrarisch landschaps- en natuurbeheer.

Het ABC Eco² stimuleert en ondersteunt land- en tuinbouwers die landschaps-, natuur- en/of waterbeheer wensen in te passen in hun economische bedrijfsvoering. Ze begeleidt hen tevens om samen te werken in agrobeheergroepen (ABG's). Binnen ABG's werken de landbouwers gebiedsgericht samen rond een of meerdere thema's. Op die manier verhoogt de effectiviteit, de efficiëntie en de duurzaamheid van deze initiatieven. In het Leader-gebied Haspengouw zijn momenteel 4 ABG's actief (41 leden-landbouwers) en een vierde is , zoals aangegeven in tabel 24. Daarnaast is er ook bovenlokaal een groep landbouwers actief die instaat voor het onderhoud van hagen, met de Hagendorser.

Tabel 24: Overzicht ABG's in Haspengouw

	ABG	Thema	Status
1	ABG Tongeren	Beheer holle wegen	Actief
2	ABG Voerstreek	Beheer holle wegen, maaierwerken	Actief
3	ABG Bilzen	Beheer holle wegen en andere KLE's	Actief sinds 2014
4	ABG Land van Loon	Beheer houtkanten, maaierwerken, wachtbekkens, schapenbegrazing	Opgericht september 2014

Bron: ABC Eco²

Landbouw- en natuureducatie

Het platteland en de land- en tuinbouw hebben vanuit pedagogisch oogpunt heel wat te bieden. Het platteland vormt een rijke leeromgeving waarin verschillende leerdomeinen op een geïntegreerde wijze aan bod kunnen komen.

Gezien mensen steeds verder af lijken te staan van de natuur, bossen, landbouw en het platteland en de functies die hiermee samenhangen (voedsel, water, landschapsbeheer, biodiversiteit...), staan landbouw- en natuureducatie voor een grote uitdaging. Want: onbekend is onbemind. Door kinderen van jongs af aan te betrekken en hen op een belevingsvolle wijze te laten kennismaken met alle plattelandsaspecten, leren ze deze te waarderen en er zorg voor te dragen

Natuureducatie

... voor kinderen

De positieve effecten op de geestelijke en lichamelijke gezondheid van jongeren door contact met de een groene omgeving werden door talloze onderzoekers beschreven (Louv). De voorbije decennia zien we een radicale verandering in de manier waarop kinderen de natuur kennen en ervaren.

“Tegenwoordig zijn kinderen zich bewust van mondiale milieuproblemen, maar is het fysieke contact, de individuele band met de natuur, aan het verdwijnen.”

Een natuurrijke omgeving is divers en onvoorspelbaar. Het heeft kinderen veel te bieden. Deze ervaringen zijn tegelijkertijd fysiek, zintuiglijk, gevoelsmatig en rationeel. De ontwikkelingskansen die natuur en bossen daarmee kinderen bieden, zijn groot en wetenschappelijk aangetoond. Ondanks deze positieve bevindingen verdwijnt natuur en bos steeds meer uit kinderlevens. Enerzijds is er de toenemende verstedelijking en versnippering, anderzijds toegenomen angst van ouders voor veiligheid en risico's. De niet geprogrammeerde vrije tijd is verdrongen door geprogrammeerde vrije tijd waarin ouders veilige leerervaringen bieden aan kinderen via clubs, binnenspeeltuinen en andere naschoolse activiteiten.

Om ook volwassenen een rol te laten spelen in de waardering van onze natuur, is het van belang dat op jonge leeftijd al een band wordt opgebouwd die zal evolueren naarmate men ouder wordt.

... voor volwassenen

Via wetenschappelijk onderzoek zien we heel wat directe of indirecte verbanden waarbij blijkt dat op alle leeftijden een gunstige invloed heeft op gedrag en gezondheid. Zo blijkt dat mensen vaker gaan wandelen als er dichtbij een bos is of sneller de fiets nemen als de route naar hun werk omzoomd is door wat groen en dit heeft een positieve invloed op hun gezondheid. Een verblijf in een natuurlijke omgeving helpt ook om te herstellen bij stress en vermoeidheid. Natuur kan sociaal contact vergemakkelijken. Zo kan groen een positieve invloed hebben op de gezondheid.

Tot slot blijkt ook dat een verblijf in de natuur, zowel grootse natuur ver weg als het bos in de buurt, mensen kan aanzetten tot reflectie, hun gevoel van autonomie kan versterken en hen het gevoel geven te passen in een groter geheel. Dat kan mensen weerbaarder maken bij het verwerken van de verliezen die samengaan met ouder worden (vb. pensionering, ziekte, overlijden).

Landbouweducatie

Landbouweducatie moet kinderen, jongeren én volwassenen kansen bieden om via persoonlijk contact en echte beleving in ontmoeting te treden met het hedendaagse platteland in het algemeen en de hedendaagse familiale land- en tuinbouwbedrijven met hun duurzame basisprocessen en – methodes in het bijzonder.

In zijn 'traditionele' benadering is en blijft de landbouw tot op vandaag een niet onbelangrijk socio-economisch gegeven. Alhoewel in economische cijfers bekeken slechts een kleine sector, vormt deze primaire sector de basis voor een relatief groot economisch bereik met een belangrijke tewerkstelling.

De tijd dat het Vlaamse platteland enkel uit landbouwers bestond, is reeds lang voorbij. Nochtans is de sector stevig ingebed in een bredere maatschappelijke omgeving: het platteland. Dit nog te vaak vergeten platteland vormt, met haar eigen culturele eigenheid en haar soms ingewikkelde sociale structuur, een interessante educatieve uitdaging waarop landbouweducatie graag wil ingaan.

Vanuit de vaststelling dat landbouw en platteland ook in Vlaanderen nog altijd een belangrijk maatschappelijk fenomeen zijn, kan iemand die (samen met de klas) onze hedendaagse maatschappij van dichtbij wil bekijken, educatief niet om landbouweducatie heen.

Land- en tuinbouw vormt ook als basisproducent van ons voedsel een belangrijk onderdeel van het dagelijkse leven van ieder van ons. Deze klassieke 'opdracht' van de landbouw is ook vandaag nog actueel. Door de gewijzigde voedingsgewoonten is de afstand tussen producent en consument van

dit voedsel sterk vergroot. Tegelijk is de aandacht voor gezond geproduceerd en geconsumeerd voedsel meer noodzakelijk dan ooit. Landbouweducatie speelt een cruciale rol in het overbruggen van de kloof tussen producent en consument van voedsel en levert zo een toegevoegde waarde aan gezondheidseducatie.

Land- en tuinbouw is per definitie dagdagelijks bezig met planten en dieren. Kringlopen, seizoenen, transformatieprocessen van leven en dood vormen een constante gegevenheid. Via landbouweducatie komt de geïnteresseerde in contact met fokkerijen, recyclage, compostering, moderne bedrijfsvoering... Het brede publiek heeft echter nog weinig kans om met seizoensgebonden activiteiten kennis te maken. Hierdoor vervreemdt de mens ook op die manier van de natuur. Het is van belang het brede publiek nog eens te laten stilstaan bij het feit dat een succesvolle oogst weersafhankelijk is.

Land- en tuinbouw was vroeger en is ook vandaag nog altijd een belangrijke vormgever van ons landschap in Vlaanderen. De 'natuurlijke landschappen' van vandaag zijn dan ook vaak cultuurlandschappen die door de eeuwen heen gevormd werden door landbouwactiviteit. Ook vandaag nog bepalen landbouwers mee de sterk gesmaakte landschappen op het Vlaamse platteland.

Het onderzoeken van de flora- en fauna in een doodgewone weide, het genieten van een rij knotwilgen langsheen deze weiden, het bestuderen van alle leven in een waterpoel...het heeft allemaal te maken met deze 'verruimde' opdracht van landbouw. Hier wordt het duidelijk dat landbouweducatie en natuureducatie onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, meer nog, elkaar kunnen en moeten versterken.

Landbouw is ten slotte ook een sterke drager van ontwikkeling van een samenleving. Via landbouweducatie ervaart de deelnemer de nauwe band tussen mens, dier en plant en hun verantwoordelijkheid hiervoor. Elke landbouweducatieve activiteit confronteert de deelnemer met de samenhang der dingen; de keuzes die we eenieder maken zijn niet zomaar vrijblijvend en zonder gevolgen.

Landbouweducatie zorgt ervoor dat de mens deze omgeving opnieuw kan beleven en ontdekken. Deze ervaringen resulteren niet alleen in meer kennis over het Vlaamse platteland, maar –nog belangrijker- in meer begrip en respect voor de eigenheid van dit platteland en zijn verschillende actoren.

Daarom is het van belang dat een landbouweducatieve activiteit steeds gekaderd wordt in het bredere platteland en het landschap en de omgeving waarin het zich bevindt. De landbouw en het platteland waarin het gebed is, zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar wederzijds. Een landbouwer die gidst op zijn bedrijf zal ook aandacht besteden aan de natuur en de typische elementen van het landschap op en rond de boerderij. Ook de cultuurhistorische en sociale aspecten van elke plattelandsstreek hebben in landbouweducatie hun plaats.

Op die manier krijgen de deelnemers alle instrumenten aangeboden om enerzijds de typische natuur en cultuur van een bepaalde streek te leren kennen en waarderen, anderzijds stoffeert dit ook de discussie rond de relatie tussen landbouw, natuur en samenleving.

Naast het feit dat landbouw- en natuureducatie een geïntegreerd verhaal dient te zijn, merken we dat een gebrek aan kennis van en contact met de landbouw en het platteland geëvolueerd is naar een verregaande vervreemding van landbouw en natuur. Een kentering hierin brengen kan enkel door mensen kansen te bieden tot authentieke en levensechte ervaringen binnen het dagelijkse leven in de land- en tuinbouw en op het platteland.

Hierbij staan 3 principes centraal:

- Ervaringsgericht en levensecht
- Niet overtuigen, maar dialogeren
- Streven naar originaliteit, authenticiteit en betrokkenheid

Uit het onderzoek 'Imago van de Vlaamse land- en tuinbouw' (2012) uitgevoerd door het Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT): 'De kloof tussen de landbouw en zijn omgeving wordt steeds groter en het beroep landbouwer is steeds minder gekend. Dat vindt althans driekwart van de Vlamingen. Kinderen weten volgens hen niet meer dat voeding afkomstig is van de landbouw. Het is dan ook aan het onderwijs om meer aandacht te besteden aan het onderwerp. In ieder geval wil de Vlaming dat het contact tussen consument en producent versterkt wordt.'

Niet alleen kinderen en jongeren zijn vervreemd van de natuur en de landbouw, ook veel volwassenen (ouders en leerkrachten) hebben nog weinig voeling met beide. Daarom is het belangrijk om binnen landbouw- en plattelandseducatie een brede waaier aan doelgroepen aan te spreken. Het bereiken van ouders en leerkrachten vormt een belangrijke uitdaging. De ouders beslissen wat er op tafel komt en de leerkracht bepaalt wat er aan bod komt in de klas.

Ook leerlingen secundair uit de klas krijgen en een authentieke plattelandservaring laten beleven is een prioritaire uitdaging.

Uit het onderzoek 'Imago van de Vlaamse land- en tuinbouw' (2012) uitgevoerd door het Vlaams infocentrum land- en tuinbouw (VILT): 'Informatiecampagnes richten zich bij voorkeur ook tot jongeren, want zij staan veel kritischer tegenover landbouw dan de oudere generaties. Hoewel jongere respondenten al bij al nog een mooie score geven aan landbouw, staan mensen ouder dan 35 jaar toch een stuk positiever ten aanzien van de sector.'

Het is belangrijk om ernaar te streven dat alle aspecten en sectoren van de land- en tuinbouw en het platteland aan bod komen in landbouw- en plattelandseducatie.

Daarnaast moet het aanbod toegankelijk zijn voor alle mogelijke doelgroepen: hierbij vormen mobiliteit/bereikbaarheid en de financiële drempel belangrijke uitdagingen.

Je kan het verhaal van de landbouw niet brengen zonder ook de natuur en de onmiddellijke omgeving aan bod te laten komen. Ook omgekeerd kan een natuurgids geen volledig en volwaardig verhaal brengen als hij het verhaal van de landbouw achterwege laat. Landbouw- en natuureducatie vullen elkaar aan en moeten op een positieve manier en met wederzijds respect elkaar versterken.

In Haspengouw is momenteel volgend aanbod inzake landbouweducatie beschikbaar:

Educatieve hoeves

Een educatieve hoeve is een land- of tuinbouwbedrijf dat openstaat voor educatieve rondleidingen. Deze rondleidingen zijn, afhankelijk van de keuze van de bedrijfsleider, gericht naar verschillende doelgroepen binnen het onderwijs (kleuter, lager, secundair) en/of naar andere doelgroepen daarbuiten (verenigingen, toerisme...).

Sommige bedrijfsleiders zien dit als een vorm van verbreding en investeren in deze activiteit ook bewust tijd en eventueel middelen met de verwachting dat er ook een billijke financiële return zal zijn voor het bedrijf. Andere bedrijfsleiders kiezen er bewust voor om deze educatieve rondleidingen in aantal te beperken (bv. enkel voor de schooltjes uit het dorp), zij investeren hierin minder tijd en middelen en verwachten dan ook geen of een kleinere financiële return.

Kijkboerderijen (www.kijkboerderijen.be)

Wil je met de klas de boer op of met je vereniging een leuk land- of tuinbouwbedrijf bezoeken, dan kan je steeds terecht bij het netwerk Kijkboerderijen van Plattelandsklassen vzw.

Het netwerk telt bijna 80 actieve land- en tuinbouwbedrijven, verspreid over heel Vlaanderen. Het label 'Kijkboerderij' staat garant voor een professionele ontvangst en een gestructureerde en didactisch onderbouwde rondleiding, waar beleving en ervaring centraal staan.

De 'poorten' openen van de land- en tuinbouwbedrijven was oorspronkelijk een middel om het imago van de land- en tuinbouwsector te verbeteren en de consument dichterbij de producent te brengen. In deze missie zijn de kijkboeren bijzonder goed geslaagd.

Gaandeweg is deze maatschappelijke opdracht geëvolueerd naar echte 'landbouweducatie'. Deze kijkboeren brengen op een professionele manier informatie over en dit op een zeer interactieve wijze. De beleving en ervaring staan centraal met aandacht voor 'doe mee'-momenten of doeactiviteiten. Maar ook recreatie op het platteland, hoeve- en streekproducten en landschapsintegratie krijgen ruime aandacht. Daarbij wordt steeds rekening gehouden met de wensen van de doelgroep.

Kortom, iedere kijkboerderij staat garant voor een leuke, beklijvende leerervaring. Kom het zelf ontdekken!

In de provincie Limburg zijn er 19 Kijkboerderijen, waarvan 4 gelegen in de regio Haspengouw. Het is duidelijk dat er een ongelijke spreiding is tussen de verschillende Kijkboerderijen over de provincie Limburg. In de regio Haspengouw zijn er zeker nog kansen tot uitbreiding van het aanbod van educatieve hoeves.

Netwerk Boeren met Klasse Limburg

De provincie Limburg is in het schooljaar 2011-2012, in samenwerking met de vzw Plattelandsklassen, gestart met het netwerk 'Boeren met klasse'.

'Boeren met klasse' bundelt Limburgse land- en tuinbouwbedrijven die hun deuren openstellen voor klasbezoeken. De bedrijven krijgen hiervoor permanent collectieve vorming en individuele begeleiding. Op die manier wordt de kwaliteit van de boerderijbezoeken gegarandeerd en is een verantwoord educatief aanbod verzekerd.

Scholen die een bezoek brengen aan boerderijen die lid zijn van dit netwerk kunnen een subsidie ontvangen van 50 euro. Op die manier kunnen veel scholen nagenoeg gratis op boerderijbezoek gaan.

Het netwerk Boeren met klasse Limburg telt 44 leden. Het gros van de leden is geconcentreerd in het noorden van de provincie, in de regio Haspengouw zijn er slechts 7 leden, dit wil zeggen dat er in die regio nog veel mogelijkheid is tot groei.

Als we er willen naar streven dat alle kinderen en jongeren de kans krijgen om een boerderijbezoek te ervaren, dan is het cruciaal dat bij elke school een lid van het netwerk op wandel- of fietsafstand gelegen is. Om dit te bewerkstelligen is intensieve prospectie en ondersteuning noodzakelijk.

In de periode september 2013- juni 2014 gingen in heel Limburg 5350 kinderen en jongeren in schools verband op boerderijbezoek. Als we dit cijfer plaatsen naast het cijfer van alle schoolgaande kinderen en jongeren in Limburg (4-18 jaar): 137.355 dan zien we dat er nog heel wat groeipotentieel is.

Centra voor openluchtklassen

Plattelandsklassen vzw organiseert openluchtklassen met als thema landbouw en platteland in 15 verschillende centra over heel Vlaanderen. Tijdens zo'n plattelandsklas worden leerlingen van kleuter, lager en secundair onderwijs ondergedompeld in het leven op het platteland en het reilen en zeilen van de hedendaagse landbouw.

In de regio Haspengouw zijn er twee centra voor plattelandsklassen, namelijk Kasteel Mariagaarde in Hoepertingen en Green Valley in Teuven.

Gors vzw organiseert Haspengouwklassen in jeugdherberg 'Het Klokhuis' te Borgloon, voor scholen op meerdaagse uitstap. Bij Haspengouwklassen staan landschapsbeleving, landbouwbeleving en het Gallo-Romeins verleden centraal. Ook jeugdverenigingen kunnen intekenen op deze klassen.

Plattelandspaden of landbouwleerpaden

Een landbouwleerpad is een uitgestippelde wandel-, fiets- of zelfs autoroute tussen 3 en 55 km, langs zorgvuldig uitgekozen land- en tuinbouwbedrijven, met informatieborden die je iets meer vertellen over een bepaalde activiteit of een bepaald kenmerk van die bedrijven of van de streek.

Elk landbouwleerpad heeft een (agrarisch of ander) thema, waarbij de geselecteerde boerderijen of bezienswaardigheden passen.

Er zijn drie landbouwleerpaden in Haspengouw, namelijk de rundvleesroute 'Toeren langs boeren' in Borgloon, de akkerbouwroute Haspengouw in Millen en de appelroute in Zepperen.

Haspengouwmobiel

De Haspengouwmobiel is een aanhangwagen gevuld met 24 educatieve modules rond voeding, landschap en landbouw. Door middel van de spelen maken de kinderen op een leuke manier kennis met boerderijdieren, landbouwgewassen en met de oorsprong van hun voeding. De mobiel bevat 24 boxen (8 per graad) met educatieve werkopdrachten en spellen. Deze boxen kunnen flexibel worden opgesteld: binnen of buiten, op de grond of op tafels ...

De activiteiten duren ongeveer 1,5 tot 2 uur.

Scholen uit de regio Haspengouw kunnen deze mobiel ontlener. Het vervoer moeten ze zelf voorzien.

De spelen zijn geschikt voor kinderen van de eerste, tweede en derde graad lager onderwijs. Een zestal modules zijn ook geschikt voor de oudste kleuters.

We merken dat deze mobiel heel weinig ontleend wordt. Enerzijds kan een sterkere promotie, op maat van het onderwijs, hierin een kentering brengen. Anderzijds denken we dat het vervoeren van de aanhangwagen ook een drempel kan vormen.

Veiling Haspengouw

Gegidste rondleiding en interactieve tentoonstelling 'De fruitmeester', uitgewerkt in samenwerking met Plattelandsklassen vzw.

Uitdagingen voor landbouw- en natuureducatie

De algemene uitdagingen voor de toekomst gelden evenzeer voor het Leader-gebied Haspengouw.

- Leerkrachten en ouders overtuigen van het platteland als een rijke en boeiende leeromgeving
- Uitbreiden van het aanbod
De fruitteeltsector heeft een uitgebreid aanbod voor de toeristische sector, maar dat aanbod is naar scholen toe vaak te duur en/of niet op maat van het onderwijs. Toch biedt de fruitteelt unieke kansen om rond thema's als gezonde voeding aan de slag te gaan. Het Tutti Frutti-project van Vlaanderen en Europa waarop heel wat scholen ingetekend hebben is hier een passend voorbeeld van. Zij bieden wekelijks een stuk fruit of groente aan, een bezoek aan de producent van deze gezonde 'snoepjes' geeft uiteraard nog een veel sterker sensibiliserende boodschap. Ook de ouders betrekken, is cruciaal bij gezondheidsopvoeding.

Boeren uit de fruitteelt en akkerbouw laten zich minder gemakkelijk te overtuigen zijn om een educatief aanbod te voorzien voor scholen. Dit heeft te maken met organisatorische redenen: net als er veel te zien en te ervaren is op zo'n bedrijf, is het de drukste periode voor de bedrijfsleider. Maar ook het financiële speelt mee. Groepen vanuit de toeristische sector kunnen en willen iets meer betalen voor een rondleiding op een bedrijf dan groepen uit het onderwijs. Daarom is het belangrijk om in de regio Haspengouw enerzijds dieper in te gaan op de drempels zowel bij aanbieder als bij de deelnemer aan landbouweducatie. Anderzijds moet er ook op zoek gegaan worden naar nieuwe concepten om deze landbouweducatie te organiseren zodat het zowel voor aanbieder als deelnemer organisatorisch en financieel haalbaar is.

- Toegankelijk maken van het aanbod
Boeren met Klasse Limburg (een project van de provincie Limburg) biedt deels een antwoord op de financiële drempel die veel scholen ervaren. Dankzij de subsidies die scholen via dit project ontvangen, kunnen zij vaak nagenoeg gratis op boerderijbezoek. Voorwaarde is uiteraard dat de betreffende landbouwbedrijven lid zijn van het netwerk Boeren met Klasse.

Het vervoer speelt hier echter een cruciale rol. Op het platteland is vaak geen openbaar vervoer voorzien, dus moeten scholen zelf een bus gaan inleggen. Dit is duur en niet altijd haalbaar, als gevolg worden de educatieve uitstappen beperkt. Ook dit een belangrijke drempel om mee te nemen.

Gezien scholen niet altijd kunnen of willen een financiële investering (o.w.v. maximumfactuur) maken om op excursie te gaan, is het ook belangrijk om een landbouwenducatief aanbod te ontwikkelen waarmee aan de slag gegaan kan worden binnen de schoolmuren of in de nabije omgeving (op wandelafstand): o.a. schooltuintjes, digitaal lesmateriaal waarbij de echte beleving toch nog enigszins mogelijk is, houtkanten en bermen in de omgeving ontdekken, ondersteuningsmateriaal voor projecten rond thema's als gezonde voeding...

- Een bredere doelgroep bereiken met landbouw- en plattelandseducatie

Aanbod uitwerken voor zowel kinderen als jongeren en ook volwassenen (ouders en leerkrachten in het bijzonder).

Draagvlak voor natuur, landschap en landbouw voor inwoners en bezoekers

Natuur- en landbouwenducatie gebeurt niet alleen binnen schools- of verenigingsverband.

Brede educatieve acties naar het algemene publiek zijn erop gericht het maatschappelijk draagvlak voor landschap, natuur en landbouw te vergroten door in te zetten op menselijke verbondenheid met deze thema's. Verbondenheid wordt groter door het beleven of ervaren van het platteland en meer kennis waardering te krijgen en voor de functies ervan. Het inzetten van digitale media is zeker een aandachtspunt.

De uitdaging is om te streven naar educatieve acties waarbij natuur- en landschapswaarden en landbouwwaarden worden geïntegreerd in één verhaal, om zo een integraal en boeiend verhaal te brengen aan de inwoners van de regio en haar bezoekers.

Scholen als ontmoetingsplaats

De schoolpoort is een belangrijke plek voor ontmoeting. Ouders en de lokale gemeenschap leven immers sterk mee met wat zich binnen de schoolmuren afspeelt. Met allerlei activiteiten brengen scholen al die mensen samen. Op die manier dragen scholen bij tot het gemeenschapsleven.

Maar deze betrokkenheid werkt ook in de omgekeerde richting. Zo werven vele bewegingen en verenigingen leden en engagement in de scholen. Niet alleen de activiteiten van de school brengt mensen samen, maar ook de infrastructuur en de aanwezigheid van de scholengemeenschap biedt kansen om mensen samen te brengen in eigen stad of dorp.

Mensen die nieuw in een dorp of stad komen wonen, leren elkaar vaak pas echt kennen van zodra ze de kinderen naar school brengen. Aan de schoolpoort maken ze kennis met andere inwoners of ze engageren zich in de ouderraad en leren zo de ouders van de klasgenootjes van hun kinderen kennen.

De dorpschool is van onschatbare waarde voor de leefbaarheid van een dorp. De school versterkt en ondersteunt het sociaal leven in de landelijke leefgemeenschappen en is vaak het middelpunt van

heel wat dynamiek. Jonge gezinnen integreren snel in de gemeenschap dankzij de school. Waar lokale scholen verdwijnen gaat heel wat verloren.

Nochtans ten gevolge van een dalend leerlingenaantal, financiële moeilijkheden of een steeds verdere drang naar centralisering verdwijnen er elk jaar meer en meer dorpscholen.

Ook in de regio Haspengouw zien we deze tendens. Dit zorgt ervoor dat kinderen en jongeren niet meer in eigen dorp naar school kunnen en bijgevolg minder verbondenheid voelen met de leefomgeving waarin ze opgroeien. De kloof tussen plattelandsgebruiker en plattelandsbewoner wordt ook door deze tendens versterkt.

3.1.4.5. Welzijn

Landbouw en zorg

Rust, stilte, een groene omgeving... factoren die mensen vaak een duw in de rug geven wanneer ze het moeilijk hebben. Groene zorg ondersteunt mogelijke activiteiten voor kwetsbare groepen waarbij, in een vrijwillig kader of onder begeleiding, een groene werkomgeving wordt benut. De doelen variëren van groep tot groep: voor de ene staat beleving centraal, aan een andere groep wordt er dan weer een dagbesteding aangeboden. Ook het inlassen van time-outs of begeleiding tot een arbeidstraject zijn activiteiten die worden voorzien. In één adem wordt er dan ook vaak gesproken over zorgboerderijen: bedrijven, verenigingen of particulier initiatieven waar land- of tuinbouwproductie of hieraan gelinkte activiteiten centraal staan. 75% van de zorgboerderijen in Vlaanderen zijn land – en tuinbouwbedrijven. De resterende groep zijn, al dan niet professionele, uitbatingen met aanverwante activiteiten die niet strikt tot de land- en tuinbouwsector behoren (paardenmaneges en -pensions, tuinaanleggers, hobbytelers...).

Belangrijk om aan te stippen is dat een zorgboerderij geen zorgvoorziening is. Er zijn dan ook geen kwalificaties vereist in hoofde van de uitbaters van een zorgboerderij. Niettemin worden volwassenen en jongeren met ernstige gedragsmatige en psychosociale moeilijkheden door de hulpverlening toevertrouwd aan de zorgboerderij.

Een brede waaier van kwetsbare groepen komt terecht op de zorgboerderij:

- volwassenen met een psychiatrische problematiek (20%)
- mensen met een verstandelijke en/of lichamelijke handicap (25%)
- jongeren met problemen op school, thuis of in de instelling waar ze verblijven (50%), meer dan 1/3 van deze jongeren is in begeleiding omwille van psychische problemen
- ouderen (2%)
- mensen in kansarmoede (3%)

Deze groepen hebben elk apart specifieke noden. Bij jongeren wordt vaak gewerkt met een time-out van 1 tot 6 weken. Vanuit bijzondere jeugdzorg is dit dikwijls met overnachting op de zorgboerderij. Vlaanderen telt 40 zorgboerderijen die de mogelijkheid van overnachting aanbieden. Vanuit onderwijs gaat het steeds om ambulante time-outs. Bij volwassenen varieert de dagbesteding op een zorgboerderij van een halve dag gedurende 14 dagen tot 5 dagen per week. Het gemiddelde ligt rond 2 dagen per week. Over het algemeen is er slechts 1 zorgvrager gelijktijdig op de zorgboerderij.

Niet alleen neemt het aantal zorgboerderijen toe, ook de verscheidenheid binnen zorgboerderijen groeit. Zowat 25% van de zorgboerderijen is geen land- of tuinbouwbedrijf en ontvangt bijgevolg ook niet de bewuste subsidie die vanuit landbouw uitgekeerd wordt. Het gaat dan om paardenmaneges of -pensions, tuinaanleggers, hobbyboeren, kinderboerderijen of kleinschalige initiatieven van welzijnswerkers. Deze vormen kunnen extra ondersteuning gebruiken

Niet alleen verandert stilaan de achtergrond van de aanbieders. Het 1 op 1 model dat de meeste zorgboerderijen hanteren biedt nog steeds de meest verregaande vorm van sociale inclusie. Toch is dit model niet voor alle doelgroepen haalbaar, in het bijzonder voor kinderen uit kwetsbare situaties en ouderen met een grotere zorgnood.

Daarom hebben zorgboerderijen die, zich intensiever willen toelagen op het zorgaspect van hun bedrijfsvoering nood aan een aangepast bedrijfsmodel. Daarbij zal de vraag naar het statuut van dergelijke zorgboerderijen, de vergoeding en de plaats die zij kunnen innemen binnen het welzijnsaanbod, niet uit de weg kunnen gegaan worden.

Het ondersteunen van zorgboerderijen, het overbruggen van zorg en landbouw en het bundelen van onderzoeken en kennis vormen grote uitdagingen voor de volgende jaren.

Armoede

Armoede is niet te vatten in één enkel cijferpakket, het kent immers vele gezichten. Alleenstaande ouders zijn zeker geen armoedegroep per definitie, maar welzijnswerkers merken op dat deze groep wel kwetsbaarder is. Gemiddeld gezien heeft in 2013 10,98% van alle 0 tot 17-jarigen in het Leadergebied Haspengouw een thuissituatie met maar 1 ouder. In Tongeren (16,8%), Sint-Truiden (15,2%) en Heers (14,4%) vinden we – zie tabel 25 - de meeste jongeren in deze thuissituatie. In Voeren en Herstappe vinden we de minste jongeren in zulke situatie.

Tabel 25: Kind bij een alleenstaande ouder (0-17 j) (in %) (2010-2013)

	2010	2011	2012	2013
Alken	11,7	11,8	10,3	10,4
Bilzen	11,6	11,5	11,4	11,4
Borgloon	10,8	11,5	12,1	11,4
Gingelom	11	11	10,2	10
Halen	10,2	10,4	10	10,3
Heers	12,3	11,7	11,1	14,4
Herk-de-Stad	11,6	10,4	12,4	12,6
Herstappe	0	0	0	0
Hoeselt	11,7	12	12,6	11,4
Kortesseem	11,4	11,2	10,8	11,4
Nieuwerkerken	11,2	11,1	11,5	9,6
Riemst	9,9	10,4	10,9	10,5
Sint-Truiden	14,8	15	15,1	15,2
Tongeren	16,9	17	15,9	16,8
Voeren	11,2	10,4	9,2	9,1
Wellen	11,3	11,1	10,5	11,2
Provincie Limburg	12,1	12,2	12,2	12,3
Gewest Vlaams Gewest	12,1	12,2	12,2	12,3

Z-scores

	veel lager
	lager
	gemiddeld
	hoger
	veel hoger

Bron:	Rijksregister
--------------	----------------------

In tabel 26 is het percentage geboortes in kansarme gezinnen terug te vinden. In de periode 2009 tot 2012 zien we dit percentage toenemen in de provincie Limburg van 9,7% tot 11,0%. Ook op Vlaams niveau stijgt dit percentage. In het Leader-gebied zien we twee trends. In Borgloon, Gingelom, Riemst, Sint-Truiden en Tongeren daalt het aantal geboortes in kansarme gezinnen, alhoewel het percentage van Sint-Truiden, 12,6%, erg hoog blijft. In Bilzen, Heers en Voeren daarentegen nemen we een beduidende stijging waar. Het hoogste percentage vinden we in Bilzen terug, 13,6%. Ook Heers scoort hoog in 2013, met 10,4%.

Tabel 26: Aandeel geboortes (in %) in kansarme gezinnen (2009-2012)

	2009	2010	2011	2012
Alken	8,5	7	5,6	8
Bilzen	7,6	9,2	12	13,6
Borgloon	6,1	6,1	5,7	5,2
Gingelom	3,9	3,7	2,8	3,6
Halen	4	3,7	6	6,6
Heers	8,5	14	11,2	10,4
Herk-de-Stad	7,6	9	7,3	7
Herstappe	-	0	0	0
Hoeselt	2,2	3,9	7,1	7,4
Kortesseem	2,5	3,8	3,6	4,6
Nieuwerkerken	3,8	5,1	6,5	5,6
Riemst	7,3	5,4	3,7	4,5
Sint-Truiden	13,9	10,9	11,9	12,6
Tongeren	10,4	5,9	6,7	6,5
Voeren	6,5	6,8	11,6	9,3
Wellen	1,2	2,9	3,1	2,9
Provincie Limburg	9,7	10,1	10,8	11
Gewest Vlaams Gewest	8,2	8,6	9,8	10,5

	%
	< 6,0
	6,0 < 6,5
	6,5 < 7,0
	7,0 < 7,5
	>= 7,5

Bron:	Kind & Gezin
--------------	-------------------------

In het Leader-gebied vinden we 21,64% van alle leefloners in Limburg terug. Tongeren, Sint-Truiden en Bilzen hebben de grootste groepen leefloners. Gemiddeld gezien bedraagt het percentage

leefloners - ten opzichte van de leeftijdsklasse 18-64 jaar - in het Leader-gebied 0,2888%. Dit is net iets meer dan de helft van het Limburgs gemiddelde, zoals af te lezen in tabel 27.

Tabel 27: Lage inkomensgroepen 2013 (% van 18-64j

	Totaal leefloners (RMI) en equivalente leefloners (RMH) [aantal]	Totaal leefloners (RMI) en equivalente leefloners (RMH) [%]
Alken	21	0,3
Bilzen	115	0,58
Borgloon	15	0,22
Gingelom	13	0,26
Halen	16	0,28
Heers	9	0,2
Herk-de-Stad	20	0,26
Herstappe	0	0
Hoeselt	20	0,33
Kortesseem	10	0,18
Nieuwerkerken	5	0,12
Riemst	14	0,14
Sint-Truiden	139	0,55
Tongeren	155	0,81
Voeren	5	0,19
Wellen	9	0,19
Provincie Limburg	2 616	0,48
Gewest Vlaams Gewest	31 787	0,81

Bron: POD Maatschappelijke integratie, armoedebestrijding, sociale economie en grootstedenbeleid

De uitdagingen voor welzijn op het platteland

Hét kenmerk bij uitstek, de kleinschaligheid van het gebied, heeft zijn repercussies op het vlak van zorg en welzijn.

In de eerste plaats zorgt dat ervoor dat er een relatief hoge onderlinge betrokkenheid bestaat. Het gevoel van verbondenheid mag in de voorgaande jaren dan geleidelijk een stuk verminderd zijn, in vergelijking met andere regio's blijft het een belangrijk gegeven.

Zeker voor mensen die omwille van fysieke, psychische, materiële of financiële redenen kwetsbaar zijn is het een aspect dat in twee richtingen kan werken. Ofwel zijn er mensen die zich bekommeren om iemand die (tijdelijk) in de problemen komt en door het geregelde contact, door het opnemen van kleine dagelijkse dingen ervoor zorgen dat ze langer in de eigen leefomgeving blijven wonen. Ofwel zorgen de problemen er juist voor dat de betrokkenen de aansluiting met de rest van de omgeving niet meer kunnen maken, dat ze niet meer betrokken worden of zich afsluiten en dat ze in een sociaal isolement geraken.

Iemand in een achterstellingssituatie die sociaal minder betrokken is binnen een dorpsgemeenschap, ervaart heel sterk de schaalnadelen van de regio. Ineens blijkt dan namelijk dat het moeilijk is om te overleven in een 'uitgekleed' dorp, dat er beperkte voorzieningen in de omgeving zijn, dat er een probleem is van bereikbaarheid, dat diensten en organisaties op een andere manier georganiseerd zijn, dat het veel moeite kost om tot zijn recht te komen...

De 'voorzieningsarmoede' – die zich in de eerste plaats manifesteert voor basisvoorzieningen als onderwijs en buurtwinkel – speelt eveneens voor het basisaanbod van de eerste en

tweedelijnsvoorzieningen in het brede welzijnswerk. Buiten het lokale OCMW (of Sociaal Huis) is er weinig of geen welzijnshulp fysiek aanwezig in de plattelandsgemeenten. Het is kenmerkend voor de mentaliteit in die plattelandsgemeenten dat de drempel naar de OCMW's nog vrij hoog is. Het aanbod van de andere diensten is erg beperkt en situeert zich vooral in de regionale centra Tongeren en Sint-Truiden. Het vraagt al enige kennis en organisatietalent om via die weg nodige hulp, zorg of diensten te bereiken. Meteen doemen dan mobiliteitsproblemen op, hetgeen erg drempelverhogend is en de toegankelijkheid van de diensten voor de meest kwetsbare groepen belemmert.

Rationalisering en centralisatie zorgen voor terugtrekkende voorzieningen, zowel voor de openbare als de private diensten. Hoewel er in de regio opvanginitiatieven voor nieuwkomers zijn en het gebied allochtonen aantrekt door de mogelijkheid op seizoensarbeid, zijn er te weinig initiatieven om deze doelgroep te bereiken of te helpen. De welzijns- en hulpverleningsorganisaties hebben meestal hun vestiging en aanbod in de centrumgemeenten buiten het Leader-gebied. Net doordat er weinig diensten en welzijnsorganisaties zijn in de regio is het erg moeilijk om tot een vernieuwende aanpak te komen. Er ontbreekt hierdoor namelijk een stuwende kracht, een krachtenbundelend overleg dat het welzijnsbeleid maatgerichte impulsen kan geven.

Tegenover dit zwakke opvang- en voorzieningennetwerk staat dan de ontwikkeling dat de regio, wat de huisvesting betreft, financieel interessant wordt voor de meest kwetsbare groepen. Het gaat dan om minder kwaliteitsvolle huizen, waaraan een hogere secundaire woonkost aan verbonden is (verwarming, mobiliteit en bereikbaarheid).

Vertrekkend van de kenmerken en bevolkingsgegevens willen we binnen het kader van welzijn en zorg inzoomen op 3 thema's die specifiek in Haspengouw aandacht vragen: ouderenzorg en –welzijn, armoedebestrijding en welzijnsoverleg.

Ouderenzorg en -welzijn

Hoewel de gezondheid en de zelfredzaamheid van de oudere mensen enorm toegenomen is, gaat de zorgbehoefendheid dermate groeien dat het een enorme uitdaging wordt voor onze samenleving om hier adequate antwoorden op te ontwikkelen.

De meeste zorgbehoevenden en ouderen willen liefst zo lang mogelijk in de eigen omgeving blijven wonen. Dat kan als de fysieke en psychische toestand het toelaat, als er voldoende wooncomfort aanwezig is en indien een aantal zorgtaken opgenomen worden door de combinatie van een hele waaier betrokkenen (partner, (klein)kinderen, familie, vrienden, buurt, thuisverpleging, huishoudhulp, ...). Om die zorg voldoende te spreiden, mogelijk ruimer maar gericht beroep te doen op diensten of omwonenden moeten ook digitale applicaties overdacht en geïmplementeerd worden. Met nieuwe media is het mogelijk om contact en betrokkenheid met de omgeving op een vernieuwende manier te versterken. Toepassingen hiervoor moeten zeker verder ontwikkeld worden, omdat ze ook gemeenschapsversterkend zijn. Daarnaast kunnen technologieën evenzeer helpen binnen een verzorgingstraject en zelfs een adequaat middel zijn bij noodhulp. Op die manier kan men besparen op inzet van professionele krachten, zonder het persoonlijk contact te laten verminderen.

Om ouderen in goede omstandigheden thuis te kunnen laten wonen is een degelijke huisvestingskwaliteit – en vaak een aanpassing aan de veranderde noden en mogelijkheden – nodig.

Ook om aandacht te geven aan een energievriendelijke manier van wonen en het beperken van de leefkost is zeker informatie en begeleiding nodig.

Daarnaast is de uitbouw van omkaderende diensten zeker noodzakelijk om oudere mensen zo lang mogelijk op een kwalitatieve wijze in de eigen omgeving te laten wonen. Omdat de vraag groter is dan het aanbod zitten de gezinsondersteunende diensten al over het plafond van de toegelaten te presteren uren en is er sprake van wachtlijsten.

Het leggen van een sterke focus op mantelzorgers mag niet vrijblijvend zijn. In de eerste plaats moet de samenleving erop toezien dat mensen de mogelijkheid hebben om voor iemand in de omgeving te zorgen, dat er compensatie is voor het niet (meer volledig) kunnen gaan werken... Daarnaast moet de mantelverzorger ernstig genomen worden. Om zijn taak goed te kunnen opnemen moet er ook vorming en begeleiding voorzien zijn, kennis en informatie geboden worden over methoden, middelen en technieken, moet er voldoende ondersteuning zijn van professionele hulpverleners, moet men rustmomenten kunnen inbouwen en positief gestimuleerd worden om dag in dag uit gepast en gericht te helpen.... Ook de buurt en omgeving kunnen hierin een belangrijke rol opnemen. Het is dan ook belangrijk om initiatieven te ondersteunen die de onderlinge samenhang tussen bewoners vergroot.

Hoezeer het ook omwille van de maatschappelijk kost wenselijk is om mensen in de eigen vertrouwde omgeving op te vangen, toch er is zeker in Zuid-Limburg nood aan bijkomende geschikte intramurale zorg. Momenteel is er een achterstand aan serviceflats en plaatsen in woonzorgcentra. Maar die er dan zijn bevinden zich vaak in de centrumsteden en veel te weinig in kleinere kernen. Ook hier weer speelt een schaalvoordeel voor dichter bevolkte gebieden, in de omgeving van winkels en andere voorzieningen. De mentale stap naar een grootschalig woonzorgcentrum in een vreemde omgeving is uiteraard weinig aantrekkelijk en wordt dan ook zo lang mogelijk uitgesteld. Met als gevolg dat er te veel hulpbehoevende mensen zijn, zodat het minder aantrekkelijk is voor mensen die wel nog actief willen zijn.

Daarom moet zeker getracht worden om tot een grotere diversiteit van (intramurale) ouderzorg te komen, waarin ze zelf ook als deelnemer betrokken kunnen worden bij de organisatie van het dagelijkse leven en het beheer, waarin ook de oorspronkelijke omgeving een stukje plaats kan krijgen en zich betrokken weet. Als de zorginstellingen iets meer evolueren op maat van de bewoners en kunnen denken over het inzetten van hun competenties is het contrast met de oorspronkelijke thuissituatie en het (mentale) verzet tegen dergelijke verhuis minder groot. De Lokale DienstenCentra zijn daarvoor een geschikt instrument... maar nog te weinig uitgebouwd in de regio. De werking ervan mag zich overigens niet beperken tot een centrumgemeente, maar kan perfect ook activiteiten organiseren in dorpen. Op die manier krijgt men niet alleen een groter bereik maar ook meer interactie en bouwt men aan de onderlinge betrokkenheid tussen mensen, diensten en dorpen.

Een centraal element in het leven van ouderen is de voeding. Het ideaal is uiteraard dat men op dat vlak nog goed voor zichzelf kan zorgen. Maar het is wel nuttig als men voor de afwisseling geregeld in een dorpsrestaurant terecht kan. Het grote voordeel aan deze voorziening is dat het sociale contact tussen bewoners op die manier vrij spontaan versterkt wordt. De uitbouw hiervan heeft daarom voorkeur boven systemen van thuisbezorging van maaltijden. Het zorgen voor de bereikbaarheid van de dorpsrestaurants en – indien nodig – een soepel samenspel met diensten voor thuismaaltijden is aangewezen om de sociale samenhang binnen de dorpen zo sterk mogelijk te houden.

Armoedebestrijding

Armoedebestrijding is erg moeilijk omdat de hulp tegelijk op diverse domeinen actief dient te zijn. Mensen in armoede ervaren een combinatie van factoren en van achterstellingssituaties, die mekaar onderling bijkomend versterken. Eens men in dergelijke toestand komt, geraakt men in een vicieuze cirkel waar het enorm moeilijk uit te breken is. Hoewel er dus een integrale aanpak nodig is, moet de beschrijving – om begrijpelijk te zijn – thematisch gebeuren. We vertrekken daarbij van een aantal basisbehoeften en de mate waarin die ingevuld worden. Daarnaast is het toch wel goed om een aantal groepen aan te duiden die bijzonder kwetsbaar lijken in de regio Haspengouw.

a. Voeding

In de voorbije jaren zijn er in de hele regio Vincentiusgroepen ontstaan, die zorgen voor gratis voedselbedeling aan mensen in nood. Toch zijn er drempels om van die hulp gebruik te maken. Sommigen houden er niet van om afhankelijk te zijn, omdat ze de werking paternalistisch vinden of omdat ze zelf geen inbreng hebben in de producten die ze krijgen. Omdat het een moeilijk houdbaar systeem is op termijn en omdat het belangrijk is om mensen in hun waardigheid te benaderen is het belangrijk om daarnaast – in een samenspel tussen sociale economiebedrijven en het opbouwwerk – een vernieuwende aanpak mogelijk te maken in een landbouwregio.

b. Huisvesting

De werking van de sociale verhuurkantoren in de regio zijn erg belangrijk in het toegankelijker maken van de huisvestingsmarkt voor zwakkere bewoners. Maar er blijft enerzijds het probleem van verouderde woningen zonder comfort en anderzijds van huisvestingspotentieel in centrumgemeenten. Doordat er relatief veel goedkope woningen zijn in dorpen die moeilijker bereikbaar zijn, hebben kwetsbare bewoners relatief meer indirecte woonkosten (beperkte voorzieningen in omgeving, vervoerskosten, ...)

c. Werk en zinvolle tijdsbesteding

Er is al jarenlang een negatieve arbeidsbalans in de regio, met een groot overschot van uitgaande pendel. Bovendien worden een aantal lager gekwalificeerde jobs in land- en tuinbouw vaker ingevuld door nieuwkomers of seizoenarbeiders uit Oost-Europese landen. De ontwikkeling van sociale tewerkstellingsprojecten geeft wel bijkomende mogelijkheden aan kwetsbare groepen in de regio.

Door het crisisbewustzijn en de zich terugtrekkende overheid kunnen mensen zich meer dienstbaar maken voor maatschappelijk kwetsbare burgers via vrijwilligerswerk. In vergelijking met betaalde arbeidskrachten, is het vrijwilligerswerk een goedkoop alternatief. Voor het vrijwilligerswerk biedt deze evolutie een grote uitdaging; niet enkel om voldoende vrijwilligers te vinden die een taak willen opnemen in het 'zorgen' voor, maar ook om het aanbod kwalitatief hoog te houden, ervoor te zorgen dat de vrijwilligers voldoende ondersteuning en begeleiding krijgen. Uiteraard moet dit vrijwilligerswerk ook op maat zijn van degene die zich wil sociaal wil inzetten, competentieverhogend zijn en waardering, erkenning en/of erkentelijkheid geven.

d. *Inkomen*

Het inkomensniveau in landelijke gebieden is weliswaar gemiddeld wat lager, maar dat kan soms ook enigszins gecompenseerd worden door de troeven die de omgeving biedt. Zo hebben veel mensen een tuin, kan men gemakkelijk aan groenten en fruit komen...

e. *Gezondheidszorg*

Binnen de eerstelijns geneeskunde gaat men huisbezoeken ontmoedigen, maar zijn de huisartspraktijken en andere gezondheidsvoorzieningen vaak minder goed bereikbaar voor oudere en mindermobiele mensen. Dat zijn drempels die maken dat mensen preventieve medische zorg uitstellen. Uit experimenten in andere landelijke gebieden (Meetjesland) blijkt het niet haalbaar om in landelijke gebieden gezondheidscentra uit te bouwen. En net in onze regio vormt die in Alken dan de uitzondering op de regel.

f. *Participatie, betrokkenheid, emancipatorische werking*

Het is van enorm groot belang om zeker ook mensen in armoede te betrekken bij het uitbouwen van voorzieningen. Slechts op die manier komt men tot duurzame oplossingen, die bovendien best mee waargemaakt worden met en door de doelgroep.

g. *Eenzaamheid*

Het is moeilijk om de stap naar anderen te zetten als je zelf niet sterk staat en voor anderen is het niet vanzelfsprekend en altijd aangenaam om de hand uit te steken naar iemand die het duidelijk niet gemakkelijk heeft. Laagdrempelige initiatieven waarbij 'delen' voorop staat zijn daarom een eerste stap om eenzaamheid tegen te gaan.

h. *Kinderarmoede*

Elk kind geboren in armoede, is er een te veel. Kinderen die opgroeien in armoede staan later minder sterk om hun eigen leven uit te bouwen. Blijven inzetten op het bestrijden van kinderarmoede is daarom een must.

Hoewel altijd gezegd wordt dat de armoede op het platteland minder duidelijk aanwezig is en grotendeels verdoken blijft, kunnen we – naast het aantal oudere mensen – nog een aantal andere zwakke groepen aanduiden. Binnen de regio Haspengouw stellen we vast dat:

- er relatief veel kinderen geboren worden in kansarme gezinnen
- eenoudergezinnen een groeiende groep vormen die bijzonder kwetsbaar blijkt
- nieuwkomers vaak moeilijk een plaats in de samenleving krijgen
- de opvang en begeleiding van mensen met fysische en psychische problemen verder moet worden uitgebouwd
- landbouwers en zelfstandigen vaak te lang gedreven zijn om hun bedrijf in leven te houden, maar daardoor zichzelf tekort doen en de toekomst van gezinsleden hypothikeren.

Van welzijnsoverleg tot welzijnsregio

Lokale besturen zijn vaak te kleinschalig om een sturende rol op te nemen en het blijkt niet vanzelfsprekend om grensoverschrijdend te werken. Ook al zijn heel wat welzijnsorganisaties actief in de regio, er is nauwelijks onderlinge kennis over de inhoudelijke werkingen. Het gebrek aan overleg verhindert om samen oplossingsgericht te werken. Het is een heel urgente en relevante

vraag om na te gaan wie er op welk vlak actief is, om te zien waar raakpunten zijn met andere diensten en organisaties om zo een beter aanbod te bezorgen aan de mensen die meer zorg en welzijn nodig hebben. Een betere netwerkvorming dringt zich hier op. Daarbij blijkt dat indien projecten door meerdere partners uitgevoerd worden, reist na afloop vaak de vraag welke partner het project zal continueren. Het verduurzamen van zulke projecten is dan ook een belangrijk aandachtspunt.

Sociale economie

Het economische systeem, dat de arbeidsmarkt stuurt via vraag (naar jobs) en aanbod (van werkzoekenden), biedt niet aan elke werkzoekende een oplossing. Een belangrijk aandeel van de werkzoekenden geraakt ondanks intensieve bemiddelings- en opleidingsinspanningen niet aan een duurzame job in het reguliere circuit. Bovendien zijn kansengroepen vaak kwetsbaar bij de economische conjunctuurschommelingen: als het goed gaat, geraken meer langdurig werklozen en laaggeschoolden aan het werk. Maar als het slecht gaat, verliezen ze vaak al eersten weer hun baan.

Vanuit deze hiaten is de sociale economie ontstaan: jobs creëren voor personen die niet aan het werk geraken in het reguliere circuit. Geleidelijk aan evolueerde deze tak van de economie naar een eigen sector met tal van sociale economiebedrijven met eigen doelstellingen.

Met de sluiting van Ford Genk in het vooruitzicht en de mogelijks tijdelijke terugval van de tewerkstelling in de Haspengouwse fruitsector, zal sociale economie meer dan ooit nodig blijven willen we de kansengroepen binnen het Leader-gebied tewerkstelling garanderen.

Sociale economie heeft in de vorige programmaperiode van Leader en EFRO, meermaals bewezen dat het als extra troef heeft om na de subsidiabele experimentele periode voor continuering van de projecten garant te staan. Deze troef moet ingezet worden waar mogelijk.

De sector focust zich voornamelijk op de volgende arbeidsintensieve taken: productieve taken, groenwerk, kringloopactiviteiten, biolandbouw, onderhoud van toeristische waardevolle landschapselementen, renovatiewerken, dienstverlening aan ouderen, distributie van hoeve- en streekproducten, horeca-activiteiten ... De overheid voorziet werkvormen in functie van achtergrond, werkloosheidsduur, kwetsbaarheid op de arbeidsmarkt ... van de doelgroepwerknemer.

Maatwerk collectieve inschakeling

Het decreet 'maatwerk collectieve inschakeling' regelt de tewerkstelling en doorstroom van mensen in sociale economie (voorheen beschutte en sociale werkplaatsen en invoegmaatregel). Het maatwerkdecreet is bedoeld om een kader te creëren voor collectieve professionele inschakeling van de zwaksten op de arbeidsmarkt op basis van hun individuele noden.

Het decreet maatwerk collectieve inschakeling omvat twee werkvormen:

- Maatwerkafdelingen (cf. vroegere invoegbedrijven en invoegafdelingen)
- Maatwerkbedrijven (cf. vroegere beschutte en sociale werkplaatsen)

1. Maatwerkafdelingen

De term maatwerkafdelingen omvat de vroegere invoegbedrijven en invoegafdelingen. Maatwerkafdelingen zijn reguliere bedrijven die bereid zijn om minimum 5 VTE doelgroepwerknemers een duurzame tewerkstelling te garanderen met aandacht voor opleiding en begeleiding in een arbeidsomgeving waar maatschappelijk verantwoord ondernemen centraal staat. De kernactiviteit is een economische activiteit.

De kernbegrippen van een maatwerkafdeling zijn:

- kwaliteitsvolle bedrijfsvoering
- inschakeling, opleiding en begeleiding
- doorstroom
- Maatschappelijk verantwoord ondernemen
- transparantie en stakeholderbetrokkenheid

Maatwerkafdelingen kunnen beroep doen op een inschakelingscoach. Deze biedt extra begeleiding bovenop de al bestaande opleiding die de maatwerkafdeling aanbiedt aan haar doelgroepwerknemers. Een inschakelingscoach zal de nieuwe doelgroepwerknemer gedurende maximaal zes maanden begeleiden om de integratie te bevorderen. De Vlaamse startcentra zijn verantwoordelijk voor de verdeling van de coaches. De VDAB wijst de coaches toe aan de begeleidingsorganisaties. In Vlaanderen zijn 1.133 doelgroepwerknemers aan de slag in maatwerkafdelingen.

In tabel 28 zijn de maatwerkafdelingen die actief zijn in het Leader-gebied Haspengouw opgelijst.

Tabel 28: maatwerkafdelingen in Leader-gebied Haspengouw

Organisatie	Locatie	Doelgroep (VTE)
BIESEPRET BVBA	Bilzen	1,00
DIRK GREGOOR BVBA	Bilzen	3,00
FRM MOBILITY CENTRE RESTOSTOP BVBA	Bilzen	7,61
Isola Belgium nv	Tongeren	4,00
Patisserie Erik Pauli bvba	Hoeselt	1,63
Totaal		17,24

Bron: VSAWSE

2. Maatwerkbedrijven

De term maatwerkbedrijven omvat de vroegere sociale en beschutte werkplaatsen. Maatwerkbedrijven zijn vzw's of vso's met minimum 20 VTE doelgroepwerknemers. 65% van het totale personeelsbestand bestaat uit de doelgroep. De maatschappelijke hoofdactiviteit is professionele inschakeling door het aanbieden van werk en begeleiding op maat van doelgroepwerknemers.

De kernbegrippen van een maatwerkafdeling zijn:

- kwaliteitsvolle bedrijfsvoering
- strategie, bestuur, beheer en streven naar democratische besluitvorming
- inschakeling, opleiding en begeleiding
- doorstroom

- Maatschappelijk verantwoord ondernemen
- beheer van middelen
- maatschappelijke inbedding
- transparantie en stakeholderbetrokkenheid

Maatwerkbedrijven in Vlaanderen zijn een belangrijke deelsector van de sociale economie. Eind 2012 hebben 22 351 mensen in Vlaanderen een job in een maatwerkbedrijf. De sociale dimensie van de onderneming primeert boven de economische opdracht. Maatwerkbedrijven creëren tewerkstelling op maat en maken dit mogelijk door een zeer intensieve begeleiding op de werkvloer. Op die manier vinden werknemers in een maatwerkbedrijf niet alleen een job en een inkomen, maar ook zelfvertrouwen en een gevoel van eigenwaarde.

Maatwerkbedrijven stellen personen tewerk die tijdelijk of definitief niet op de gewone arbeidsmarkt terecht kunnen. Het zijn performante en flexibele ondernemingen die creatieve en kwalitatieve oplossingen bieden voor een eerlijke prijs. Het activiteitenportfolio van maatwerkbedrijven is zeer divers. Maatwerkbedrijven richten zich in hun activiteiten en dienstverlening tot particulieren, bedrijven en overheden. Ze zijn in Vlaanderen actief in zeer diverse sectoren.

De Kringwinkels zijn wellicht het meest gekende voorbeeld, maar evengoed specialiseren maatwerkbedrijven zich in onderhoud van openbaar groen, natuur-, bos- en landschapsbeheer, schoonmaak van gebouwen en bushokjes, bouw en renovatie. Ze stellen energiesnoeiers tewerk, zijn actief als sociale restaurants, strijkwinkels, fietsherstelplaatsen of fietspunten...

Samenwerken met maatwerkbedrijven geeft blijk van sociaal engagement. Steeds vaker nemen ook lokale besturen via sociale clausules in openbare aanbestedingen het voortouw om opdrachten via een maatwerkbedrijf te laten uitvoeren. Meer en meer maatwerkbedrijven voeren activiteiten uit op verplaatsing. Dit noemen we enclaves. In plaats van het werk naar de werkplaats te brengen, gaat een groep werknemers van het maatwerkbedrijf het werk uitvoeren bij de klant.

In Haspengouw zijn er in totaal 393,97 doelgroepwerknemers in een maatwerkbedrijf tewerkgesteld met de maatschappelijke zetel of een vestiging in het Leader-gebied. Deze zijn verdeeld over een negental maatwerkbedrijven.

De maatwerkbedrijven in tabel 29 zijn gevestigd (maatschappelijke zetel) in het Leader-gebied Haspengouw.

Tabel 29: Maatwerkbedrijven in Leader-gebied Haspengouw (2014)

Organisatie	Locatie	Doelgroep (VTE)
Arbeidscentrum De Wroeter vzw	Kortesseem	45.5
Fietsbasis vzw	Sint-Truiden	14
Gors vzw	Borgloon	8.5
Kringloopcentrum De Koop vzw	Bilzen, Heers, Hoeselt, Borgloon, Voeren	38
Natuur- en Boomgaarden	Kortesseem	8,5
Sociale Werkplaats vzw	Sint-Truiden, Nieuwerkerken, Heers, Gingelom	32

Sociale Werkplaats De Ploeg vzw		
Sociale Werkplaats Labor Ter Engelen vzw	enclavewerking Munsterbilzen	5
BEWEL	Sint-Truiden, Tongeren	244
Totaal		395,5

Bron: VSAWSE

Groenwerk vzw uit Lummen heeft erkenning voor 89 VTE, en heeft permanent 5 VTE aan de slag ook een werking in Zuid-Limburg. BEWEL met zetel te Diepenbeek, heeft een afdeling in Tongeren en in Sint-Truiden. Het betreft over heel Limburg een tewerkstelling van 1447,81 VTE's doelgroepwerknemers. In de afdelingen Tongeren en Sint-Truiden zijn 244 doelgroepwerknemers tewerkgesteld. Kringwinkel De Springplank met vestiging Okazi in Hasselt heeft ook een werking in Zuid-Limburg en heeft een erkenning voor 44,5 VTE. (Bron: SST, WSE)

Lokale diensten economie

Lokale diensteneconomie realiseert de dienstverlening die inspeelt op de lokale, maatschappelijke noden en streeft naar inschakelingstrajecten binnen kwaliteitsvolle en duurzame organisaties.

Het organiseert een vangnet voor doelgroepwerknemers die niet terecht kunnen in maatwerkbedrijven en maatwerkafdelingen maar wel nood hebben aan ondersteuning en begeleiding. Lokale diensteneconomie biedt een individueel passend en competentieversterkend inschakelingstraject aan met kwaliteitsvolle begeleiding op de werkvloer en stimuleert de door groei en doorstroom van de doelgroepwerknemers.

Eind 2012 zijn in Vlaanderen zijn 2.093 mensen tewerk gesteld in de Lokale Diensteneconomie. De lokale diensteneconomie is gestoeld op enkele pijlers:

- op jaarbasis 5 VTE tewerk stellen op eenzelfde tewerkstellingsplaats
- kwaliteitsvolle bedrijfsvoering hanteren
- Lokale diensten aanbieden
- Duurzame werkgelegenheid voor kansengroepen op basis van laagdrempelige aanwerving en een permanent aanbod van vorming en begeleiding.
- Aanvullende, kwalitatieve en toegankelijke dienstverlening gericht op individuele en collectieve behoeften, met oog voor lokale aspecten.
- Centrale aandacht voor participatie van werknemers, gebruikers en andere stakeholders.

De lokale diensteneconomie-initiatieven die actief zijn in het Leader-gebied Haspengouw staan opgelijst in tabel 30. De activiteiten situeren zich in seniorenassistentie, sociaal toerisme, groenonderhoud en klusjes en dorpsrestaurants. Vanaf maart 2008 werken deze organisaties binnen het decreet Lokale Diensteneconomie.

Tabel 30: Lokale diensteneconomie-initiatieven in het Leader-gebied Haspengouw (erkend VTE's 2013)

Organisatie	Doelgroep (VTE)	Omkadering (VTE)
ArbeidsKansen voor Sociale Integratie vzw	8,81	2,00
Basis VZW	13,58	2,88
C.V.Nieuw Sint-Truiden	1,00	1,00
Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Limburg vzw	24,11	5,01
OCMW Gingelom	1,55	1,00
OCMW Sint-Truiden	2,96	1,00

Stad en OCMW Bilzen	4,90	0,50
Stad en OCMW Tongeren	4,00	2,00
Het Heft vzw	7,56	1,00
Team vzw	5,96	2,12
Toerisme Voerstreek vzw	0,69	
Trabajo Ter Engelen vzw	2,79	1,00
Vzw Kinderparadijs IBO	1,00	1,00
Totaal	78,90	20,51

Bron: VSAWSE

Sectorieel is de sociale economie in Haspengouw voornamelijk ontwikkeld in volgende bedrijfsactiviteiten: toerisme, horeca, groen, diensten aan personen, milieu en recyclage, land- en tuinbouw, toelevering en distributie hoeve- en streekproducten.

Andere vormen van gesubsidieerde tewerkstelling

Volledigheidshalve moeten we ook opmerken dat er nog andere vormen van gesubsidieerde tewerkstelling zijn die niet onmiddellijk tot de sociale economie gerekend worden maar wel belangrijke werkverschaffers zijn voor doelgroepwerknemers:

- de werkervaringsbedrijven (Wepplus), gericht op doorstroming na 1 jaar werken naar het regulier circuit
- de tewerkstelling via de OCMW's in de maatregel "art 60"
- de dienstenchequebedrijven: Een 15 tal dienstenchequebedrijven is gevestigd in Zuid-Limburg, een groter aantal is actief in het gebied. De dienstenchequebedrijven omvatten een breed continuüm van bedrijfsvormen, van uitzendkantoren, schoonmaakbedrijven tot vzw's, thuiszorgdiensten, OCMW's en PWA's. Zij hanteren verschillende doelstellingen op het vlak van de tewerkstelling van Doelgroep werknemers, het bedienen van specifieke doelgroepen, enz. Binnen de dienstenchequebedrijven zijn in de regio ook een 10-tal strijkwinkels met dienstencheques actief.
- De Alverberg: justitieel welzijnswerk.

Arbeidszorg

Voor personen die niet terecht kunnen in het reguliere of het beschermde circuit zijn er nog de arbeidszorginitiatieven. Hier wordt een arbeidsdagbesteding voorzien voor de zwakste groepen.

Tabel 31: Arbeidszorg in het Leader-gebied Haspengouw

Bedrijf	Locatie	VTE
De Ploeg	Montenakenweg 53 , 3800 Sint Truiden	10,67
De Wroeter AC	ST Rochusstraat 6 , 3720 Kortesseem	25,92
De Wroeter dagcentrum	ST Rochusstraat 6 , 3720 Kortesseem	20
Het Heft	Montenakenweg 53 , 3800 Sint Truiden	57,20
Intesa	Tongersesteenweg 84 , 3840 Borgloon	4,00
Wiric	Diestersteenweg 59 , 3800 Sint Truiden	2,13

Bron: Provinciaal steunpunt Arbeidszorg

De potentiële doelgroep van sociale economie in Haspengouw

Er is een ruime groep van werkzoekenden binnen de werkzoekendenpopulatie die in aanmerking komt voor de sociale economie maatregelen. Volgende kengetallen inzake niet-werkende werkzoekenden (juli 2014) geven reeds een indicatie:

- 245 472 niet-werkende werkzoekenden in Vlaanderen
- 35 399 niet-werkende werkzoekenden in Limburg
- 7 236 niet-werkende werkzoekenden in Zuid-Limburg en 5 852 (West-Limburg) niet-werkende werkzoekenden in Maasland
- 577 (Zuid-Limburg) en 413 (West-Limburg) zijn niet-werkende werkzoekenden die tussen twee en vijf jaar werkloos zijn en laaggeschoold zijn. Ze komen in de regio in aanmerking voor het statuut van invoegwerknemer of een project in de lokale diensteneconomie.
- 477 (Zuid-Limburg) en 294 (West-Limburg) niet-werkende werkzoekenden zijn zeer langdurig werkloos, nl. meer dan 5 jaar én zijn laaggeschoold: zij komen in aanmerking voor een sociale werkplaats

In verhouding tot de rest van Limburg kent het Leader-gebied Haspengouw minder sociale economie-initiatieven. Het aanbod is dus in verhouding kleiner. Een mogelijke oorzaak hiervan is het plattelandskarakter van het gebied hetgeen maakt dat de doelgroepwerknemers mobiliteitsproblemen hebben.

3.1.4.6 Mobiliteit

Het mobiliteitsplan Vlaanderen stelt dat fysieke en financiële beperkingen bij dé uitdagingen horen inzake mobiliteit naar de toekomst toe. Ook de vergrijzing van de bevolking maakt het er niet gemakkelijker op. Personen zonder auto moeten de mogelijkheid hebben zich te verplaatsen. Bereikbaarheid, toegankelijkheid, veiligheid, leefbaarheid en milieu- en natuurvriendelijkheid zijn de vijf strategische doelen van de Vlaamse regering inzake mobiliteit. Allen dragen ze bij tot de leefbaarheid van het platteland en onze dorpskernen. (Bron: Mobiliteitsplan Vlaanderen)

Een duurzame mobiliteit is aangezien deze uitdagingen dan ook wenselijk. Er is een integrale aanpak nodig van ruimtelijke ordening, wegeninfrastructuur en bewustmaking/actievoering van de voorzieningen.

Naast het feit dat de laatste vijf jaar de filezwaarte met 10,00% per jaar toenam, zal het aantal personenkilometers tegen 2040 verder aangroeien met 3,00 tot 15,00%. In de goederen mobiliteit zal het aantal tonkilometers met minimum 19,00% of zelfs met 74,00% met sterke economische groei toenemen. De milieudruk zal navenant toenemen. (Bron: Mobiliteitsplan Vlaanderen)

Daarom is het van belang blijven het STOP-principe toe te passen. Eerst stappen en trappen, dan openbaar vervoer en tenslotte persoonlijk gemotoriseerd vervoer.

Aangezien zowel de mobiliteits- als milieudruk zal toenemen, is het belangrijk dat de nabijheid van voorzieningen en goede woon-werkrelaties gepromoot worden. Zo vermijdt een nabije bakker, slager, buurtwinkel, kinderopvang... extra of verre verplaatsingen met de wagen. Thuiswerk en andere vormen afstandswerk verbeteren zowel de woon-werkkwaliteit als het aantal afgelegde kilometers naar de vaste werkplek.

Een van de meeste opmerkelijke kenmerken van het platteland inzake mobiliteit is het uitgebreide wegennetwerk. De vele wegen op het platteland ten opzichte van een lagere bevolkingsdichtheid in vergelijking met de stad brengt een hogere onderhoudskost van de wegen met zich mee per inwoner.

Tabel 32 geeft hier indicatie van, hierin wordt het aantal meter lokale weg per inwoner weergegeven. Herstappe en Borgloon scoren hier het hoogst, met 30,35 m en 20,76 m lokale weg per inwoner. Alken heeft 'slechts' 7,97 meter per inwoner. Gemiddeld bedraagt het aantal meters lokale weg per inwoner 15,32 in het Leader-gebied Haspengouw. Dit is meer dan het dubbel van het aantal meters lokale weg per inwoner in Hasselt of Genk.

Tabel 32: Aantal m lokale weg per inwoner

Alken	7,97
Bilzen	9,48
Borgloon	20,76
Gingelom	23,64
Halen	11,35
Heers	20,6
Herk-de-Stad	10,66
Herstappe	30,35
Hoeselt	14
Kortesseem	13,01
Nieuwerkerken	9,75
Riemst	17
Sint-Truiden	10,53
Tongeren	10,12
Voeren	22,84
Wellen	8,66
Leader HAS	15,32
Hasselt	6,72
Genk	7,17

Bron: Provincie Limburg, plattelandskaart

Naast een hoge densiteit van het wegennetwerk, is ook de – verre- afstand tot de dichtstbijzijnde centrumstad inherent aan een landelijk gebied. Toch is het belangrijk dat deze afstand geen reële kloof wordt, aangezien de achteruitgang van het voorzieningenaanbod op het platteland de lokale bewoners verplicht zich hiervoor te verplaatsen naar de centrumstad. De gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde centrumsteden Genk of Hasselt bedraagt 22,33 kilometer.

Tabel 33: afstand (in km) tot dichtstbijzijnde centrumstad

Alken	Hasselt	9,2
Bilzen	Hasselt	15,4
Borgloon	Hasselt	19,1
Gingelom	Hasselt	28,5
Halen	Hasselt	16,2
Heers	Hasselt	30,7
Herk-de-Stad	Hasselt	12,5

Herstappe	Hasselt	28,7
Hoeselt	Genk	19,7
Kortesseem	Hasselt	11,1
Nieuwerkerken	Hasselt	17,9
Riemst	Genk	31,6
Sint-Truiden	Hasselt	21
Tongeren	Genk	30,8
Voeren	Genk	51
Wellen	Hasselt	13,9
Leader HAS		22,33

Bron: provincie Limburg plattelandskaart

De gemiddelde reisafstand – zeker in het Zuiden van het Leader-gebied – impliceert meteen dat – ook met de wagen – de verplaatsing naar de centrumsteden Hasselt of Genk behoorlijk tijdsintensief is. Daarbij komt dat zeker niet iedereen over een wagen beschikt.

Bovendien kan de aanleg van bepaalde transportinfrastructuur beter. Verbeterpunten hier zijn de realisatie van de Noord-Zuidverbinding, de Noord-Oostomleiding en Zuid-Oostomleiding bij Tongeren, de verbreding van de E313 en E314 en een betere aansluiting van de E40 op Sint-Truiden.

Ook inzake openbaar vervoer kan het gebied Haspengouw beter ontsloten worden. Momenteel bevat het Leader-gebied vijf treinstations, namelijk in Tongeren, Bilzen, Alken, Herk-de-Stad en Sint-Truiden. De realisatie van de lijnen sneltram Spartacus zijn hier een absolute versterking. Ook inzake waterwegen zijn er verbeteringsmogelijkheden zoals de verhoging van bruggen.

En deze verbeteringen zijn broodnodig, aangezien het platteland steeds meer een woonfunctie verwerft en steeds minder een werkfunctie. Pendelen is zo een dagdagelijkse realiteit geworden. 26,8% van de Limburgse loontrekkende beroepsbevolking – of zo'n 83 328 pendelaars – verplaatst zich buiten de provinciegrenzen om zijn job uit te oefenen. Allen West-Vlamingen (17,18%) en Antwerpenaren (19,8%) pendelen minder buiten de provinciegrenzen. Antwerpen (6,9%), Nederland (6,19%) en Vlaams-Brabant (6,0%) zijn de drie topbestemmingen. Inkomend heeft Limburg de op twee na laatste inkomende pendelintensiteit. Ongeveer slechts 1 van de 7 loontrekkende jobs in Limburg wordt uitgevoerd door een niet-Limburger. Enkel West-Vlaanderen en Luik kennen lagere cijfers. Van de 40 431 inkomende pendelaars blijkt dat Antwerpen, Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen de meest populaire provincies van herkomst zijn. (Bron: Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken, POM-ERSV - cijfers 2010)

In vergelijking met het nationaal niveau heeft Limburg een relatief lage inkomende en uitgaande pendelintensiteit. Dat betekent echter niet dat de druk op de wegen binnen de provincie klein is. In tegendeel, West-Limburg noteert een uitgaande provinciale pendelintensiteit van maar liefst 60,0% van alle loontrekkenden, gevolgd door het Maasland (58,6%) en Zuid-Limburg (56,2%). Gemiddeld werkt de helft van de Limburgse loontrekkenden (50%) in de streek waar ze woont.

Noord-Limburg pendelt het meest naar het buitenland (12,7% van alle loontrekkenden binnen de beroepsbevolking), Midden-Limburg (11,9%) en Antwerpen (7,9%). Voor het Maasland zijn de meest populaire bestemmingen voor loontrekkenden binnen de beroepsbevolking Midden-Limburg (19,8%), het buitenland (17,8%) en Noord-Limburg (6,1%).

Op zijn beurt ontvangt Noord-Limburg vooral Midden-Limburgers (6,3%), Maaslanders (6,1%) en Antwerpenaren (6,0%). Het Maasland ziet de grootste stromen komen vanuit Midden-Limburg (11,1%), Zuid-Limburg (6,3%) en Noord-Limburg (6,1%). (Bron: Socio-economische analyse van Limburg en haar 5 streken, POM-ERSV - cijfers 2010)

3.1.5 SWOT

ECONOMIE

STERKTES	ZWAKTES	KANSEN	BEDREIGINGEN
<p>Het Leadergebied heeft veel open ruimte met een divers en aantrekkelijk ecosysteem met een groot economisch en ecologisch potentieel</p> <p>Sterk gespecialiseerde intensieve en efficiënte landbouw</p> <p>Leadergebied heeft specialisatiestatus inzake fruitteelt en akkerbouw. Door de concentratie van productie, opslag en vermarkting in de regio wordt een belangrijke toegevoegde waarde gecreëerd</p> <p>Grote variëteit aan hoeve- en streekproducten</p> <p>Landbouwers worden steeds sterkere landschapsbouwers</p> <p>De landbouwsector neemt steeds meer de rol op van zorgverlener</p> <p>Stiltetoerisme is een gebiedseigen troef</p> <p>Ruim aanbod aan winkelvloeroppervlakte Sterke sociale economiebedrijven aanwezig in Leadergebied</p> <p>Goede aanwezigheid wandel- en fietsinfrastructuur</p>	<p>De vermindering aan open ruimte zet de tegenstellingen tussen stakeholders extra onder druk</p> <p>De sluiting van Ford zet extra druk op de arbeidsmarkt en de sociale voorzieningen</p> <p>Het Leadergebied heeft een hoger aandeel niet-werkende werzoekenden die middengeschoold zijn dan Vlaanderen</p> <p>Het Leadergebied heeft een hoger aandeel niet-werkende werzoekenden die hooggeschoold zijn dan Vlaanderen</p> <p>De bekendheid en distributie van streekproducten blijft een werkpunt</p> <p>Verbreidingsactiviteiten blijven nood hebben aan professionele ondersteuning</p> <p>Blijvende nood aan bekendmaking toeristisch aanbod</p> <p>Kennis van voedselproductie neemt af bij groot publiek</p> <p>Kennis en voeling met landbouwsector neemt af bij grote publiek</p> <p>Aanbod retailpunten niet altijd conform met noden moderne filialen</p> <p>Limburg heeft het hoogste percentage structurele leegstand in Vlaanderen</p> <p>Exportgevoeligheid - Boycot fruitsector zet seizoensarbeid onder druk, dit heeft negatieve inkomensgevolgen voor zwakker geïntegreerde gemeenschappen</p> <p>Risicogroepen komen extra onder druk te staan door instroom ervaren en beter opgeleide arbeidskrachten op de arbeidsmarkt</p>	<p>Economisch en ecologisch potentieel van het ecosysteem verder uitbouwen</p> <p>Meer dan ooit ligt de weg open voor een multifunctioneel gebruik van onze open ruimte</p> <p>Vraag naar kwalitatief hoogstaande landbouw- en streekproducten</p> <p>Toegenomen belangstelling voor recreatie en vakantie op het platteland</p> <p>Bereidheid tot verbreding neemt toe bij de landbouwer</p> <p>Samenwerkingsstructuren tussen landbouwers op het gebied van verbreding en productie</p> <p>Plattelandstoerisme heeft blijvend potentieel voor de regio</p> <p>Innovatie in de landbouw biedt schaalvoordelen via nieuwe technieken en kennisoverdracht</p> <p>Stijgende interesse naar de herkomst van de voeding</p> <p>Samenwerking tussen natuur en landbouw versterken</p> <p>Het verbinden van streekproducten en de herkomst van voeding</p> <p>Lokale en seizoensgebonden producten verder aanmoedigen, ook in supermarkten en detailhandel</p> <p>Kennisnetwerk Detailhandel Vlaanderen ondersteunt lokale besturen bij het voeren van een detailhandelsbeleid</p> <p>Afzetmogelijkheden in buurlanden</p> <p>Groententeelt heeft potentieel voor lokale consumptie, aangezien vraag ook vanuit de retailsector komt</p> <p>Beheer van groen op bedrijventerreinen door sociale economie en landbouwers</p> <p>Het blijven aanmoedigen van korte ketenproducten</p>	<p>Kapitaalintensieve landbouw</p> <p>Steeds stringenter regelgeving en administratieve druk voor landbouwers</p> <p>Zwerfvuil</p> <p>Leegstand onderdrukt de leefbaarheid van de kernen</p> <p>Leegstand werkt verloedering van de kernen in de hand</p> <p>Een groeiend on evenwicht tussen aanbod en koopkracht kan leegstand verder aanwakkeren</p> <p>Groei verhouding aanwezigheid winkelketens ten opzichte van niet-winkelketens</p> <p>Openheid markten hebben impact op hele keten</p> <p>Specialisatie kan tot kwetsbaarheid leiden</p> <p>Inkomen uit verbredingsactiviteiten zijn geen substituuat voor het inkomen uit de landbouwactiviteit</p> <p>Verbreidingsactiviteiten dienen steeds complementair te zijn</p>

LANDBOUW EN NATUUR

STERKTES	ZWAKTES	KANSEN	BEDREIGINGEN
<p>Ruim aanbod natuurlijk en cultureel erfgoed Aanwezigheid goed uitgebouwde sociale economiebedrijven als landschapszorgers Aanwezigheid goed uitgebouwde landbouwverenigingen als landschapsbouwers Aanwezigheid regionale landschappen als brug tussen stakeholders en innovators Ruime biodiversiteit Redelijk hoge aanwezigheid kleine landschapselementen Landbouwers worden steeds sterkere landschapsbouwers De landbouwsector neemt steeds meer de rol op van zorgverlener Valleigebieden als verbinding tussen gebieden Valleigebieden hebben een waterbergende functie Boomgaarden hebben een economische, ecologische en toeristische functie</p>	<p>Onbekendheid subsidiemogelijkheden voor verenigingen en lokale besturen Ingrijpende verandering in landschap laatste decennia Verlies aan typische streekgebonden eigenheid in het landschap Te laag koolstofgehalte in de bodem Plaatselijke aantasting en kwetsbaarheid van landschappen door toenemende verstedelijking, versnippering en verlinting met vervlakkingen, verlies van identiteit, samenhang, leefbaarheid en dus belevingswaarde tot gevolg Erosiegevoeligheid Haspengouws landschap heeft zowel negatieve economische als ecologische impact Afhankelijkheid van subsidies voor onderhoud van kleine landschapselementen en het platteland Achterstallig onderhoud kleine landschapselementen Achteruitgang van de bodemkwaliteit inzake koolstofgehalte, organische stof en verdichting Waterkwaliteit blijft een werkpunt Weinig kijkboerderijen in Haspengouw Bereikbaarheid aanbod inzake plattelandsklassen Weinig openstelling van landbouwbedrijven voor educatie en weinig draagvlak inzake educatie versterken elkaar</p>	<p>Verduurzaming onderhoud KLE's Creatie bijkomende tewerkstelling via verbredingsactiviteiten voor zowel landbouwsector als sociale economie Ruimte voor bijkomende tewerkstelling voor landschapsbouwers en –zorgers Bijkomende begeleiding voor landschapsbouwers/- zorgers Groeiend maatschappelijk draagvlak voor landschapsbeleving, -ontwikkeling en -behoud Mentaliteitswijziging plattelanners inzake landschap Groeiend maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleving, natuurontwikkeling en natuurbehoud Bereidheid landbouwers voor landschapsbeheer neemt toe Samenwerking tussen natuur en landbouw versterken Een hoog koolstofgehalte zorgt voor een kwalitatieve teelt Een hoog koolstofgehalte verhoogt het water bufferend en water- en zuurstofregulerend vermogen van de bodem Een hoog koolstofgehalte verbetert de afbraakprocessen van nutriënten Hogere waterkwaliteit heeft positief effect op biodiversiteit Landbouwers als nieuwe waterboeren Betere verbinding van de beheerovereenkomsten heeft positief effect op biodiversiteit Begeleiding van landbouwers voor bodembeheer Landschap biedt kansen voor verplichte vergroening GLB Bodem als opslagplaats voor CO₂ Nieuw groen, vrij groen Populariteit landbouw- en natuureducatie verhogen bij (toekomstige) leerkrachten In Haspengouw zijn de piekperiodes voor landbouwers ook het meest interessant om klasbezoeken te brengen. Leertuinen bieden dan een goed alternatief Aanwezigheid netwerk 'Boeren met Klasse' in Limburg Verbredingsgroeipotentieel inzake educatie Thema's 'Akkerbouw', 'Voeding' en 'Fruit' sluiten goed aan bij 'Fruit en groenten op school' Brede publiek het platteland laten beleven Beleving zet aan tot studie Leerlingen uit het secundair laten beleven Natuur- en landbouworganisaties investeren samen in educatie Verbredingsactiviteiten verkleinen de kloof tussen landbouwer en plattelandgebruiker</p>	<p>Kwetsbaarheid van het landschap en ecosysteem Toenemende woondruk en bebouwing zet druk op open ruimte Toenemende recreatie zet druk op open ruimte Buitenlandse sociale economiefirma's vormen sterke concurrentie voor landschapsonderhoud in Haspengouw Toenemende en stringentere regelgeving Gevarieerd landschap vergt een gedifferentieerd beleid Achteruitgang biodiversiteit voor soorten die gebonden zijn aan kleinschalig landschap Een verslechtering van de waterkwaliteit heeft een negatieve impact op de biodiversiteit Verdere betonning zorgt voor meer wateroverlast Toename droogte en wateroverlast Toename bodemerosie leidt tot meer wateroverlast De maximumschoolfactuur verkleint de acties en verplaatsingsradius van schoolgaande jeugd</p>

SAMENLEVEN

STERKTES	ZWAKTES	KANSEN	BEDREIGINGEN
<p>Rijk en actief verenigingsleven Rust en stilte zijn een belangrijke aantrekkingskracht van het platteland Traditie van een sterk gemeenschaps- en dorpsgevoel Sterk uitgebouwd sociaal opvangnet Sterk vrijwilligerswerk Sterke mantelzorg Gemeenschapsgevoel in de zorg voor hulpbehoevenden Jongeren in Haspengouw staan dicht bij land- en tuinbouw in vergelijk met jongeren uit andere regio's</p>	<p>(Verdoken) armoede Gebrek aan basisvoorzieningen in kleine dorpskernen Afstand tussen landbouw en plattelandsbewoner/gebruiker blijft groot Kwalitatief en kwantitatief zwak woningaanbod Ontoereikende sociale voorzieningen in de kleine verspreide dorpskernen Sociaal isolement bij ouderen op het platteland en kansengroepen Energiearmoede op het platteland inzake woningbestand Nu al sterke vergrijzing Brain drain: jonge mensen trekken weg omwille van gebrek aan dienstverlening en werk Relatief lage huur- en woonprijzen trekken kwetsbare groepen aan Beperkt aanbod voorschoolse kinderopvang in bepaalde gemeenten van het Leadergebied Beperkt aanbod buitenschoolse kinderopvang in bepaalde gemeenten van het Leadergebied Beperkt kwalitatief, kwantitatief en betaalbare ontmoetingsruimten en –infrastructuur Mobiliteitsarmoede De verbondenheid met de streek van jongere generaties vervaagt door emigratie en door immigratie van nieuwe inwoners uit andere gebieden van Vlaanderen of het buitenland. Aandacht voor de overlevering van tradities verzwakt hierdoor Gezinsondersteunende diensten zijn reeds overbelast Gebrek aan intramurale zorg in kleinere kernen Gebrek aan welzijnsoverleg Continuering van projecten met meerdere partners na afloop subsidiefase Verenigingen binnen dorpen zijn nog te weinig op de hoogte van elkaars werking</p>	<p>Nood aan ouderenzorg en basisvoorzieningen biedt kansen voor tewerkstelling in alle sectoren Tuinieren laat leren en ontmoeten voor jong en oud hand in hand gaan Bouwen van sterke netwerken via multifunctionele ontmoetingsinfrastructuur, in samenwerking met verenigingen Communicatie rond de mogelijkheden van zalen Ondersteunen van vrijwilligers, verenigingen en dorpsgevoel Uitbouw van sterke netwerken en verenigingsleven versterkt de sociale cohesie en verkleint de kans op sociaal isolement Actieve geëngageerde 60-plussers zetten zich in voor de samenleving: jonge ouderen stimuleren Stimuleren van intergenerationele projecten en solidariteit Bouwen van sterke netwerken tussen alle leeftijden Digitale applicaties (inzake welzijn) bieden nieuwe contactmogelijkheden en verminderen de personeelskost Kwetsbare eenoudergezinnen vormen een groeiende groep Relatief veel kinderen worden geboren in kansarme gezinnen in het Leadergebied Gemeenschapsgevoel in de dorpen versterken Communicatie op dorpsniveau, van het dorp voor het dorp</p>	<p>De verdere vergrijzing zet onze bestaande sociale structuren en zorgverlening verder onder druk De verdere vergrijzing zet de leefbaarheid van het platteland verder onder druk Dorpsgevoel en binding met de streek valt weg door verhuis van jongeren uit de streek Bijkomende besparingen zetten druk op mobiliteitsmogelijkheden Toenemende eenzaamheid en isolement Leefbaarheid platteland gaat achteruit door teloorgang identiteit Dienstverlening en basisvoorzieningen gaan erop achteruit in de dorpen Verbondenheid met, en kennis over, plattelandsthema's verdwijnt Achteruitgang gemeenschaps- en dorpsgevoel Gegevens van nieuwkomers in de dorpen zijn moeilijk verkrijgbaar Veeleisende wetgeving (o.a. inzake aansprakelijkheid) schrikt vrijwilligers af (Centrum)steden drukken al te vaak hun 'stadsvisie' door naar het platteland</p>

3.2 Overzicht van het reeds gevoerde beleid m.b.t. plattelandontwikkeling in de regio

3.2.1 Europese programma's

3.2.1.1 PDPO 2007-2013

Tijdens de programmaperiode PDPO 2007-2013 had het Limburgse provinciebestuur de missie om het Limburgse platteland op een kwaliteitsvolle en geïntegreerde wijze verder te ontwikkelen voor al haar plattelandsgebruikers.

De verdere ontwikkeling van het platteland was gebaseerd op drie doelstellingen:

1. Het verder versterken en verbreden van de plattelandsgerelateerde speerpuntsectoren met name toerisme, fruit en voeding
2. Het borgen en doorbeleven van de gevarieerde streekeigen identiteit
3. Het bewaken en versterken van het imago van Limburg als groene provincie.

Het Limburgse plattelandsbeleid was een kwaliteitsvol, gebiedsgericht en geïntegreerd beleid. Enerzijds verwijst kwaliteit naar het innovatieve en creatieve karakter van proces waarbij ernaar gestreefd wordt om een samenwerking tussen verschillende actoren en beleidsdomeinen te bewerkstelligen om zodoende een breed draagvlak te creëren. Anderzijds is kwaliteit een basiscriterium voor het bereiken van lange termijn effecten en een duidelijke hefboomwerking. Een gebiedsgerichte ontwikkeling streeft naar de ontwikkeling van instrumentaria op maat van een gebied, rekening houdend met de eigenheid en de grootte ervan. Geïntegreerd betekent het overschrijden van actoren, beleidsvelden en bestuursniveaus.

De drie ontwikkelingsdoelstellingen van het Limburgse platteland geven aan dat een maximale ontwikkeling van de sociale, economische en ecologische dimensies van het platteland prioritair was en dat het wenselijk was om maximaal synergiën tussen deze componenten te creëren.

As 3

In het Limburgse PDPO werd het platteland onderverdeeld in verschillende 'ruimtes'. Voor de plattelandsgebieden in de provincie, m.u.v. de afgebakende Leader-gebieden, werden talrijke plattelandsprojecten, kaderend binnen As 3, deel B gebiedsgerichte werking van het Vlaams PDPO gerealiseerd. Tijdens de programmeerperiode 2007-2013 werd er via deze As 3-projecten quasi 9.5 miljoen euro geïnvesteerd in de plattelandsgebieden van de provincie Limburg.

Binnen As 3 werd er ingezet op onderstaande maatregelen, hierbij zijn ook enkele voorbeeldprojecten vermeld:

1. *Intermediaire dienstverlening op het platteland (totale projectkost: 1 909 000,00 €)*
 - Promotor Centrum Duurzaam Groen: Opwaardering van de imkerij en de relatie tussen land- en tuinbouw en de imkerij versterken
 - Promotor Unizo Limburg: Stimuleren van ruraal ondernemerschap

2. *Basisvoorzieningen voor de economie en de plattelandsbevolking (totale projectkost: 2 293 000,00 €)*

- Promotor RIMO vzw: Dienstenpunten voor dorpen waarbij maatschappelijke ondersteuning wordt aangeboden aan kwetsbare groepen in de samenleving
- Promotor Fietsbasis vzw: Herbestemming en duurzame renovatie van de noodkerk te Ham tot een fietsatelier

3. *Landelijk erfgoed (totale projectkost: 2 740 000,00 €)*

- Promotor gemeente Zutendaal: Verhogen van de betekenis en visuele kwaliteit van het landschap van het Kempens –Haspengouws overgangsgebied; verhogen van de leefbaarheid, een toenemende betrokkenheid en identificeren van de inwoners met hun gebied; koppeling met het Nationaal Park Hoge Kempen
- Promotor Groenwerk vzw – De Winning: Paardenkracht in het Boslandschap

4. *Dorpskernvernieuwing (totale projectkost: 346 000,00 €)*

- Promotor gemeentebestuur Ham: Ontwikkeling van een “belevingslint”, waarbij door middel van kleinschalige speelelementen een brug wordt gemaakt tussen twee pleinen in de nieuwe kern van Kwaadmechelen
- Promotor gemeente Nieuwerkerken: Het realiseren van samenhang tussen verschillende kerkdorpen voor mensen van alle leeftijden

5. *Bevordering van toeristische activiteiten (totale projectkost: 1 699 000,00 €)*

- Promotor Toerisme Limburg vzw: Ontwikkeling van een marketingnetwerk van kleinschalige logiesuitbaters op Limburgs niveau
- Toerisme Limburg: gezamenlijk topwandelproduct creëren met als doel Limburg als herkenbare wandelregio op de kaart te zetten

Leader

Van 2007 tot 2013 was er reeds een Plaatselijk Groep Leader Haspengouw actief. De territoriale afbakening bevond zich echter op deelgemeenteniveau. Het Leader-gebied bestond uit:

- grondgebied BILZEN: de deelgemeenten Eigenbilzen, Grote-Spouwen, Hees, Hoelbeek, Rijkhoven, Rosmeer en Waltwilder
- grondgebied HOESELT: de deelgemeenten Romershoven, Schalkhoven en Sint-Huibrechts-Hern
- grondgebied KORTESSEM: de deelgemeenten Guigoven, Vliermaal, Vliermaalroot en Wintershoven
- grondgebied RIEMST: de deelgemeenten Genoelselderen, Herderen, Membruggen, Kanne (= niet-ruraal), Valmeer (= niet-ruraal), Zichen-Zussen-Bolder (= niet-ruraal), Millen, Vlijtingen en Vroenhoven
- grondgebied VOEREN: de deelgemeenten Moelingen, Remersdaal, 's Gravenvoeren, Sint-Maartens-Voeren, Sint-Pieters-Voeren en Teuven
- grondgebied TONGEREN: de deelgemeenten Berg, Henis, Koninksem, Lauw, Mal, Neerrepen, Nerem, Overrepen, Piringen, Riksingen (= niet-ruraal), Rutten, Sluizen, Vreeren, Widooie, Diets-Heur en 's Herenelderen

- grondgebied BORGLOON: de deelgemeenten Bommershoven, Borgloon (= niet-ruraal), Broekom, Gors-Opleeuw, Gotem, Groot-Loon, Hendrieken, Hoepertingen, Jesseren, Kerniel, Kuttehoven, Rijkel en Voort
- grondgebied HEERS: de deelgemeenten Batsheers, Gutschoven, Heers, Heks, Horpmaal, Klein-Gelmen, Mechelen-Bovelingen, Mettekoven, Opheers, Rukkelingen-Loon, Vechmaal en Veulen
- grondgebied HERSTAPPE: de gemeente Herstappe
- grondgebied GINGELOM: de deelgemeenten Boekhout, Borlo, Buvingen, Gingelom, Jeuk, ortijs, Mielen-Boven-Aalst, Montenaken, Muizen, Niel-Bij-Sint-Truiden en Vorsen
- grondgebied SINT-TRUIDEN: de deelgemeenten Aalst, Brustem, Duras, Engelmanshoven (= niet-ruraal), Gelinden, Gorsem, Groot-Gelmen, Halmaal, Kerkom-Bij-Sint-Truiden, Runkelen, Velm en Zepperen
- grondgebied NIEUWERKERKEN: de deelgemeenten Binderveld, Kozen, Nieuwerkerken (= niet-ruraal) en Wijer
- grondgebied WELLEN: de deelgemeenten Berlingen, Hertem en Ulbeek
- grondgebied HERK-DE-STAD: de deelgemeenten Berbroek, Donk, Herk-De-Stad en Schulen
- grondgebied HASSELT: de deelgemeenten Kermt (= niet-ruraal), Spalbeek (= niet-ruraal), Stevoort (= niet-ruraal) en Stokrooie
- grondgebied HALEN: de deelgemeenten Halen en Zelem

De Plaatselijke Groep stelde in 2007 een sociaal en economisch platteland voorop om te voorkomen dat het platteland enkel een woonfunctie toebedeeld krijgt. Om deze functies de nodige vitaliteit mee te geven kan een economische functie natuurlijk niet ontbreken. Om deze doelen te bereiken zette de lokale ontwikkelingsstrategie in de periode 2007-2013 in op vier maatregelen, namelijk:

1. Actieve natuur- en landschapszorg bewerkstelligen

Hoofdpromotor	Copromotor	Project	Cofinanciering
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	Agroaanneming, Natuur en Boomgaardenstichting	Duurzaam behoud Haspengouws landschap	€ 342 498,00
Natuurpunt Limburg vzw	Nationale Boomgaardenstichting, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, Natuurpunt beheer	Mensen en soorten als ambassadeurs voor biodiversiteit	€ 338 294,50
Gemeente Riemst	geen copromotoren	De Schaapskooi: mergellandscha(a)p en infopunt	€ 89 700,00

2. *Het verhogen en versterken van de leefbaarheid van de plattelandsdorpen*

Hoofdpromotor	Copromotor	Project	Cofinanciering
Vzw De Pastorie	Stad Halen, Regionaal Landschap Lage Kempen	Zalig Zelem, grensverleggend dorp	€ 208 917,15
Provincie Limburg	geen copromotoren	Gebiedsmanagement	€ 53 625,00
Landelijke Thuiszorg vzw	geen copromotoren	MARGRIET. Zorgburen voor ouderen in plattelandswoonkernen	€ 112 216,19
Gemeente Heers	geen copromotoren	Dorps/wijkconciërge teams	€ 65 000,00
Stad Tongeren	geen copromotoren	Dorpsmanagement in Tongerse dorpen. Integraal werken met aandacht voor maatschappelijke kwetsbaarheid	€ 150 165,50
Provinciale Hogeschool Limburg	geen copromotoren	De mooiste dorpen van Haspengouw	€ 28 974,08
Vzw Groep MSI	geen copromotoren	Zorgmobiel	€ 102 090,95
Gemeente Riemst	geen copromotoren	Gemeenschapsinfrastructuur verlevendigd	€ 55 900,00
Kasteel Mariagaarde vzw	geen copromotoren	Ssss(stilte)! Haspengouw spreekt!	€ 72 150,00
De Wroeter Arbeidscentrum	geen copromotoren	Doorgroei naar verzelfstandiging distributiecentrum hoeven streekproducten Puur Limburg	168 268,75
CAW Limburg	OCMW Bilzen	Van detectie naar duurzaamheid in de Bilzerse dorpen	€ 77 187,50
Provincie Limburg	geen copromotoren	Huis van het Kind Zuid-Limburg	€ 95 842,00

3. Erfgoedzorg en het versterken van de regio-identiteit

Hoofdpromotor	Copromotor	Project	Cofinanciering
Gemeente Riemst	niet uitgevoerd	Een landschap van museumkerkdorpen	€ 25 415,00
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	geen copromotoren	Het landschap vertelt	€ 111 495,31
BB Projecten vzw	Plattelandsklasen vzw	Educatief Haspengouw	€ 60 060,00
Erfgoedcel Tongeren vzw	geen copromotoren	Naar een ontsluiting van lokale erfgoed-schatten	€ 24 648,00
Gemeente Voeren	geen copromotoren	Voeren op weg	€ 75 400,00
Gemeentebestuur Hoeselt	Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, OCMW Hoeselt	De Kluis van Vrijhern herbeleeft	€ 183 300,00
Kasteel Mariagaarde vzw	geen copromotoren	De culturele smaak van een natuurlijk kasteel	€ 64 675,00
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	geen copromotoren	Klein historisch erfgoed in de kijker	€ 70 785,00
Plattelandsklassen vzw	Kasteel Mariagaarde Hoepertingen vzw	Treuzelpad, actief belevend en educatief wandelpad voor kinderen en jonge gezinnen	€ 16 250,00
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	geen copromotoren	De Waterkuil: Erfgoed, natuur en kunst	€ 30 886,18

4. Stimuleren van duurzaam toerisme

Hoofdpromotor	Copromotor	Project	Cofinanciering
Toerisme Limburg vzw	gemeente Riemst	Ontwikkeling toeristische producten i.k.v. mergel	€ 71 500,00
De Wroeter Arbeidscentrum vzw	Stad Borgloon	Streekproductenwinkel Stroopfabriek Borgloon	€ 213 802,73
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	Toerisme Limburg, De Wroeter Arbeidscentrum, Nationale Boomgaardenstichting	Wandelen als streekproduct	€ 328 588,25

Toerisme Limburg vzw	Gemeente Gingelom, Stad Sint-Truiden, Stad Bilzen, gemeente Heers	Toeristische ontsluiting van het rijke Haspengouwse verleden	€ 129 978,51
Toerisme Limburg vzw	geen copromotoren	Bloesem- en oogsttoerisme in Haspengouw	€ 116 429,30
Gors vzw	geen copromotoren	Jeugdtoerisme Klokhuis	€ 89 805,30
Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw	geen copromotoren	Bilzen, de boom in! Van Bloesem tot Sap	€ 30 192,50
Stad Sint-Truiden	geen copromotoren	Bijzondere picknickplaatsen met een (in)zicht op Haspengouw	€ 43 582,50
Groenwerk - vzw De Winning	Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren,	Bloesemlint tussen mens en landschap	46 044,38

PG Leader Haspengouw heeft tussen 2007 en 2013 34 projecten ondersteund en mede mogelijk gemaakt dankzij de inzet van Europese, Vlaamse en provinciale middelen. Hiermee is fors geïnvesteerd in het Haspengouwse Platteland.

Via maatregel 1, 'Actieve natuur- en landschapszorg bewerkstelligen', werd 770 492,50 euro cofinanciering toegekend aan projecten, goed voor zo'n investering van 1 185 373,08 euro. Hiermee werd geïnvesteerd in landschapszorg- en onderhoud, soortenbehoud, biodiversiteit, opleiding voor professionals en geïnteresseerden, inschakeling van landbouwers als landschapsbeheerders, kansen voor doelgroepwerknemers, netwerkopbouw, kennisdeling en educatieve en sensibiliserende acties.

Via maatregel 2, 'Het verhogen en versterken van de leefbaarheid van de plattelandsdorpen', werd 1 022 068,37 euro cofinanciering toegewezen aan promotoren, goed voor een totale impuls van 1 572 412,88 euro. Deze middelen gingen naar bottom-up werking inzake fysieke woonkwaliteit en sociaal woonklimaat, mobiliteit, ontmoetingsinfrastructuur gedragen door de gemeenschap, dorpsteams, participatietrajecten, ondersteunen van lokale besturen in detailhandel, zorg, maatschappelijk kwetsbare groepen, jongeren en gezinnen.

Via maatregel 3, 'Erfgoedzorg en het versterken van de regio-identiteit', werden de actoren met 662 914,49 euro cofinanciering, goed voor een totale kost van 1 019 868,45 euro, ondersteund in de uitvoering van projecten inzake materieel, immaterieel en cultuurhistorisch erfgoed en plattelandseducatie.

Via maatregel 4, 'Stimuleren van duurzaam toerisme', werd 1 023 879,09 euro cofinanciering geïnvesteerd, totaalplaatje 1 575 198,60 euro. Hiermee werden streekgebonden producten vermarkt, streekeigen landschapselementen versterkt, verblijfsaccommodatie voor de jeugd versterkt, belevingselementen toegevoegd, educatieve gezinsevenementen ondersteund en nieuwe toeristische producten ontwikkeld inzake erfgoed, landschap, vrijetijdsbesteding als natuur.

De Plaatselijke Groep heeft haar ambitie inzake doelgroepen en gelijke kansen absoluut waargemaakt. Op projectniveau is er voor alle projectindieners dezelfde beoordelingscriteria gebruikt. Alhoewel de totale bevolking is beoogd via projecten en eigen werking, is er zeker extra aandacht uitgegaan naar jongeren, ouderen en kwetsbare doelgroepen.

Ook inzake 'duurzaam karakter' heeft de Plaatselijke Groep haar doel bereikt. Bij de beoordeling van projecten is stevast het aspect duurzaamheid meegenomen. Daarom hebben zowel de sociale, economische, erfgoed-, landbouw- en landschapsgerichte projecten stevast een duurzame impact op omgeving en volgende generaties.

Onder de noemer 'Innovativiteit' heeft de Plaatselijke Groep zowel ingezet op versterkende initiatieven, het verhogen van kwaliteit of aantrekken van nieuwe doelgroepen, als op experimentele of vernieuwende projecten. Deze resultaten zijn dan ook altijd overdraagbaar gemaakt en opengesteld naar zowel andere overheidsniveaus als actoren. Niet alleen via de eigen werking, via netwerking, projectbezoeken en –presentaties, maar ook via infomomenten en actiemomenten van promotoren. Daarbij heeft de PG ook niet nagelaten in te zetten op wedstrijden zoals 'prima plattelandsproject 2013'.

Ook samenwerking wordt hoog in het vaandel gedragen. Niet alleen naar kennisdeling toe, maar ook naar effectieve projectwerking werd samenwerking tussen partners en copromotoren aangemoedigd door de Plaatselijke Groep en het secretariaat. Ook in het samenwerkingsproject 'Ontmoet je burens', tussen PG Haspengouw, PG Hageland+ en GAL Culturalité Hesbaye brabançonne, kwam samenwerking naar voren. Niet alleen in het overkoepelende project, maar ook op subprojectniveau stond netwerking vorming en partnerschap hoog op de agenda.

Binnen het samenwerkingsverbanden werden zes subprojecten gerealiseerd:

1. 'Creatie van een cultureel HHH-netwerk'
2. 'Creatie van een nieuwe toeristisch fietsroute'
3. 'Regiofruit: een variëteitenkeuze voor Haspengouw, Hageland en Hesbaye brabançonne'
4. 'Beekvalleien als dragers van natuur en biodiversiteit in geografisch Haspengouw'
5. 'Uitwisseling van rockartiesten'
6. 'Duurzame bodembeheer in de leemstreek'

Tal van partners werden betrokken bij deze subprojecten. Een greep uit copromotoren en partners: Kantelink, De Zoutkist, Toerisme Limburg, De Tuinen van Hoegaarden, Boerenbond projecten, FJA, Nationale Boomgaardenstichting, Natuurpunt, Flore&Pomone, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, Regionaal Landschap Zuid Hageland, Rock Landen, Release festival, Inc'Rock...

Naast deze subprojecten werd ook ingezet op de organisatie van streekproductenmarkten in de drie regio's:

1. D.d. 05.08.2012: 'Molendag- en ambachtenmarkt' te Landen
2. D.d. 18.08.2013: 'Fête des épouvantails' in Piètrebais
3. D.d. 15.09.2013: 'Foire aux potirons' in Jodoigne
4. D.d. 29.10.2013: Herdenking van 'De slag om Hoegaarden' in Hoegaarden
5. D.d. 06.07.2014: 'Land- en tuinbouwdagen Alden Biesen' in Bilzen
6. D.d. 14.09.2014: 'De start van de week van de hoeve- en streekproducten' te Herkenrode, Hasselt

Deze markten bouwden een netwerk op van plus minus 50 standhouders en bereikten een publiek van meer dan 40 000 bezoekers.

Als laatste punt werd er ook geïnvesteerd in vier opleidingsdagen voor toeristische ambtenaren uit de drie regio's.

3.2.1.2 Doelstelling 2-programma

In tegenstelling tot voorgaande periodes, werd in de periode 2007-2013 heel Vlaanderen en dus ook de volledige provincie Limburg erkend als Doelstelling 2-gebied. Doelstelling was het versterken van de duurzame groei en concurrentiekracht van Vlaanderen en het leveren van een wezenlijke bijdrage tot de realisatie van de Europese doelstellingen in het kader van de Europa 2020 – strategie voor een innovatieve, duurzame en inclusieve groei. Gezien de focus op technologische innovatie, ondernemerschap en infrastructuur tbv bedrijven, kan de impact op het platteland vanuit het Doelstelling 2-programma Vlaanderen als matig worden bestempeld.

Onder prioriteit 1 'technologie en innovatie' werden enkele innovatieve toeristische projecten van Toerisme Limburg vzw goedgekeurd, die er mee voor gezorgd hebben dat heel wat kleine logiesverstrekkers op het platteland een gezicht hebben gekregen op het internet en die via de ontwikkelde tools in dit project arrangementen aanbieden ism lokale producenten en uitbaters van kleine attracties. Onder Operationele Doelstelling 6 'platteland' in deze prioriteit T&I, werden voor Limburg twee 'regional branding-projecten' goedgekeurd: de Romeinse weg in Haspengouw en Masterplan Mijnstreek in de gelijknamige regio. Deze projecten vanuit de erfgoed-sfeer hebben enig impact op het plaatselijk toerisme.

Onder prioriteit 2 'ondernemerschap' werd er in een tiental meestal grotere Limburgse gemeenten (m.u.v. Hechtel-Eksel en Leopoldsborg) een project goedgekeurd mbt gevelrenovatie van detailhandelszaken met het oog op kernversterking.

In prioriteit 3 tenslotte werden belangrijke investeringen goedgekeurd voor de realisatie van de centrale locatie van het Proefcentrum Fruitteelt (EFROsteun: €1 298 104,04 en provinciale cofinanciering van €543 660,56); ook werd een proefproject goedgekeurd voor dit proefcentrum, waarbij schadelijken in de fruitteelt op een milieuvriendelijke manier worden bestreden.

3.2.1.3 Interreg IV A-programma van de Euregio Maas-Rijn 2007-2013

Het Interreg IV A-programma volgde op de eerdere Interreg-programma's die in de periodes 1991-1993, 1994-1999 en 2000-2006 in de Euregio Maas-Rijn waren uitgevoerd. De hoofddoelstelling van dit programma was het stimuleren van de totstandkoming van een op economisch, ruimtelijk en sociaal gebied coherente Euregio Maas-Rijn waar de grenzen geen barrières vormen en die in Europa bekend staat als een innovatieve regio waar sociale cohesie en de bescherming van het milieu worden geïntegreerd in het proces van de bevordering van de economie en de creatie van banen. Voor de programmaperiode 2007-2013 (Interreg IV A) had de Europese Commissie vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) een budget van 72,04 miljoen euro toegewezen aan de Euregio Maas-Rijn, en dit uitsluitend voor het opzetten van grensoverschrijdende samenwerking rond uiteenlopende thema's zoals economie, arbeidsmarkt, toerisme, milieu en natuurbehoud, cultuur en levenskwaliteit.

Enkele realisaties in het Leader-gebied:

- Aquadra:

Het doel van het project Aquadra was het verwezenlijken van een efficiënter en grensoverschrijdend beheer van de waterlopen in de Euregio Maas-Rijn. Onder meer in het dal van de Jeker werden werkzaamheden m.b.t. beekherstel uitgevoerd. Op die manier worden modder- en wateroverlast in de dorpen vermeden. Daarnaast kwamen er ook verschillende extra meetstations in de verschillende deelbekkens van de Jeker zodat men alerter kan reageren op mogelijke overstromingen.

- Euregio met Smaak:

Binnen dit project werd een geïntegreerde marketing strategie uitgewerkt om streekproducten te vermarkten op een innovatieve manier (gastronomische routes beschikbaar via apps, QR-tags op menukaarten). Tal van horecazaken participeerden in het project en gebruikten de vernieuwende promotetechnieken in hun zaak.

- Habitat Euregio:

Binnen dit project werden verbindingen gelegd tussen geïsoleerde landschapselementen in de Hoge Kempen, en in de grensstreken van het Maasdal en de Voerstreek. Op die manier beoogde men de mobiliteit van de lokale fauna te verhogen. Daarbij was er ook aandacht voor diervriendelijk landschapsherstel met de aanleg van amfibiepoelen, hoogstamboomgaarden en graften. Langsheen een aantal wandelroutes werden informatieve borden m.b.t. de beheerwerken geplaatst.

3.2.1.4 INTERREG IV A Grensregio Vlaanderen-Nederland

Het grensoverschrijdend partnerschap Grensregio Vlaanderen-Nederland bestaat uit de Vlaamse provincies Antwerpen, Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en de Nederlandse provincies Limburg, Noord-Brabant en Zeeland. Bij het programma zijn tevens de Vlaamse en de Nederlandse overheid betrokken.

Het Grensregio Vlaanderen-Nederland programma wordt gefinancierd door de Europese Unie vanuit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en stelde ruim 94 miljoen euro Europese subsidie ter beschikking voor de periode 2007-2013. Met de aanvullende steun van onder meer de betrokken nationale overheden en provincies, heeft de uitvoering van het programma voor een forse investeringsimpuls in Vlaanderen en Zuid-Nederland gezorgd.

Gedurende de periode 2007-2013 stonden de thema's Mens, Milieu en Economie centraal. Binnen de prioriteit Economie werd ingezet op innovatie en uitbouw van de kenniseconomie, grensoverschrijdend ondernemen en het versterken van de economische structuren. De focus van de prioriteit Milieu lag bij het duurzame gebruik van natuurlijke rijkdommen en bij landschap en natuur. Binnen de prioriteit Mens ging de aandacht uit naar nieuwe impulsen voor cultuur en welzijn.

Dankzij de realisatie van uitvoeringsgerichte grensoverschrijdende initiatieven binnen deze thema's, heeft het INTERREG IV A Grensregio Vlaanderen-Nederland programma bijgedragen aan de duurzame sociaaleconomische ontwikkeling van de hele grensregio.

Enkele voorbeeldprojecten uit het Grensregio Vlaanderen-Nederland programma (2007-2013) binnen het Leader-gebied zijn:

BodemBreed

Het project BodemBreed richtte zich op het verduurzamen van het landbouwkundig bodemgebruik door het versterken van de kennis en inzichten over de bodem als samenhangend geheel. Via bekendmaking en praktijkvoorbeelden werden de landbouwers geïnformeerd en gesensibiliseerd. Het project realiseerde onder meer een kernonderzoek over niet-kerende grondbewerking en bodembedekking. Gedurende 3 jaar werden hierrond ook praktijkproeven uitgevoerd. Hierbij was specifieke aandacht voor vragen van landbouwers. De totale projectkost bedroeg 1,9 miljoen euro met een INTERREG-bijdrage van 975.000 euro.

Duurzaam Verbinden

Binnen dit project werd de realisatie van diverse verbindingen beoogd, met name tussen mensen en natuur, tussen natuur en natuur, en tussen beleid en dagdagelijkse praktijk. Concreet zijn deze doelstellingen vertaald naar activiteiten op het vlak van een grensoverschrijdend belevings- en educatief aanbod, landschaps- en natuurherstel, en het invullen van ontbrekende schakels in grensoverschrijdende natuurverbindingen en grensoverschrijdende recreatieve infrastructuur. Het project creëerde mooie resultaten waaronder ook de nieuwe toegangspoort Pollismolen en het onthaalpunt Mariahof voor Kempen~Broek in Bree. Er werden ook recreatieve kaarten en folders uitgegeven en educatieve programma's gerealiseerd voor kleuter-, lager en secundair onderwijs. De totale projectkost van dit project bedroeg 2,4 miljoen euro, met een INTERREG-bijdrage van 815.443,80 euro.

GROEI.kans!

Het project beoogde het meetbaar versterken van de plattelandseconomie door de professionalisering van het multifunctioneel ondernemerschap in een multifunctioneel platteland. Rurale ondernemers werden gestimuleerd tot professionalisering en innovatie in hun ondernemerschap en in de vermarkting van hun producten. Een mooi voorbeeld is PUUR LIMBURG, een combinatie tussen een online webwinkel, een aantal fysieke 'streekhoekjes' en een distributiesysteem, gebaseerd op sociale economiesystemen. Door deze combinatie van concepten die voorheen apart ingezet werden, ontstaat de mogelijkheid voor de consument om op een laagdrempelige manier over een groter assortiment te kunnen beschikken. De totale projectkost van GROEI.kans! bedroeg 7,1 miljoen euro met een INTERREG-bijdrage van 3,4 miljoen euro. . De provincie Limburg en Toerisme Limburg ontvingen samen 39 562,86 euro EFRO-steun.

Grenzeloos wandelen

Het project Grenzeloos Wandelen heeft grensoverschrijdende wandelnetwerken en thematische wandelconcepten gerealiseerd. Daarnaast is er ook gemeenschappelijke promotie ontwikkeld voor wandelen in het grensgebied Vlaanderen-Nederland en werd kennis uitgewisseld op het gebied van monitoring, wandelrecreatie, commerciële productontwikkeling, efficiënt beheer en onderhoud. In totaal werden meer dan 18 nieuwe wandelroutes en 60 themaroutes aangelegd en ingekleed. Bovendien is er ook onderzoek gedaan naar vraag en aanbod betreffende wandelen in de grensregio. Verschillende meetinstrumenten en monitoring tools zijn getest en leidden zo ook tot een verhoogde expertise bij de projectpartners. Aan de Limburgse partners Toerisme Limburg vzw, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw, Regionaal Landschap Lage Kempen vzw en Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw werd in totaal 311.100 euro Europese EFRO-steun toegekend voor dit project.

Integraal waterbeheer

Dit project had drie hoofddoelstellingen: interactief herstel van het waterkwantiteitssysteem, interactief en gebiedsgericht herstel van het waterkwaliteitssysteem, en interactief gebiedsgericht herstel van grond- en watergebruik. Daarnaast heeft het project ook aandacht besteed aan kennisontwikkeling en –uitwisseling en communicatie. In Limburg zijn dankzij het project onder meer twee retentiegebieden aangelegd in het stroomgebied van de Demer. Daarnaast werd rond diverse thema's inzake waterbeheer en waterkwaliteit onderzoek uitgevoerd en werden demonstraties en verificaties gerealiseerd. In het stroomgebied van de Dommel werden beekranden aangelegd en in het gebied van de Tungelroysebeek is ecologisch beekherstel uitgevoerd. Projectpartners de provincie Limburg, het Proefcentrum Fruitteelt, het Proef- en Vormingscentrum voor de Landbouw vzw, vzw PIBO-campus en Watering De Dommelvallei ontvingen Europese EFRO-ondersteuning voor een gezamenlijk bedrag van ca. 467.000 euro.

Solabio

SOLABIO is de afkorting van *Soorten en Landschappen als dragers van Biodiversiteit*. Met 27 partners uit Vlaanderen en Nederland heeft dit project zich ingezet voor het behoud van onze soorten en voor afstemming en kennisuitwisseling tussen de verschillende organisaties. In veel gevallen gaat het immers om dezelfde bedreigde soorten. SOLABIO kan terugblikken op 112 concrete terreinacties die verspreid over 238 locaties in 197 gemeenten/deelgemeenten in de grensregio Vlaanderen-Nederland werden uitgevoerd. Over heel wat thema's is bovendien nuttige informatie verzameld voor mensen die in de praktijk aan de slag gaan om bij te dragen aan het behouden van de biodiversiteit. Limburgse projectpartners zijn het Regionaal Landschap Lage Kempen, de provincie Limburg, het Provinciaal Natuurcentrum, Regionaal Landschap Kempen en Maasland vzw, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren vzw, en het Limburgs Landschap vzw. Deze partners ontvingen in totaal ca. 907.000 euro EFRO-ondersteuning.

Het nieuwe INTERREG V A Grensregio Vlaanderen-Nederland programma (2014-2020) gaat eind 2014 van start. Meer informatie is beschikbaar via www.grensregio.eu.

3.2.2. Provinciaal beleid

3.2.2.1 Pibo-campus

De akkerbouw is een van de omvangrijkste deelsectoren van de Haspengouwse land- en tuinbouw. De ondersteuning van de sector door middel van lokaal praktijkgericht onderzoek is een van de kerntaken van het provinciaal beleid. Voor de inrichting van praktijkonderzoek werkt het provinciebestuur als sinds 1997 samen met PIBO-Campus vzw. PIBO-Campus is in die tijd uitgegroeid tot een gekend landbouwpraktijkcentrum voor de akkerbouwsector. Het legt jaarlijks praktijkproeven aan op ca. 40-50 hectare en staat in voor de demonstratieve voorlichting ervan. Daarnaast verleent PIBO-Campus ondersteuning aan landbouwers inzake zaai- en oogstplanning en teeltbegeleiding. Sinds 1999 legt PIBO-Campus eveneens proeven aan voor de biologische teelt. PIBO-Campus is de belangrijkste partner van het Coördinatiecentrum Voorlichting en Begeleiding duurzame Bemesting (CVBB) vzw in Zuidoost-Limburg. Het CVBB opereert sinds de inrichting van MAP4 (mestactieplan) in heel Vlaanderen voor de opvolging van MAP-meetpunten in waterlopen en begeleiding van land- en tuinbouwers bij duurzame bemesting. Dankzij de opeenvolgende Europese projecten Erosiebestrijding en Bodembreed beschikt PIBO-Campus over een wetenschappelijk onderbouwde kennis over erosiebestrijding en duurzame bodembeheertechnieken. Voor het uitvoeren van haar

werking beschikt PIBO-Campus over een bijzonder sterk netwerk en staat ze garant voor een grote gedragenheid van haar werking in de sector. De proefveldwerking verloopt bovendien door middel van een bijzondere interactie met het Provinciaal Instituut voor Biotechnisch Onderwijs (PIBO), waardoor de werking eveneens geïntegreerd wordt in het (middelbaar) onderwijs.

3.2.2.2 Proefcentrum Fruitteelt

De fruitsector is een economische speerpuntsector. Ondanks dat ze slechts 12 % van de Limburgse landbouwoppervlakte beslaat, heeft ze een aandeel van een derde in de totale productiewaarde van de Limburgse land- en tuinbouw. Haspengouw is dan ook de Vlaamse fruitregio bij uitstek en herbergt logischerwijze het Vlaamse Proefcentrum voor de Fruitteelt (pcfruit). Het pcfruit creëert voor de fruitteelt toegevoegde waarde door toegepast wetenschappelijk onderzoek en proeftuinwerking, door kennisvergaring, kennisoverdracht en diensten en dit rekening houdend met de maatschappelijke ontwikkelingen. Onder stimulans van de Vlaamse erkenning als proefcentrum startte vanaf 2004 de centralisatie van de provinciale fruitteeltpraktijkcentra in Kerkom bij Sint-Truiden. Het proces is in 2012 beëindigd en resulteerde in een toonaangevend onderzoekscentrum op internationaal niveau. Naast het praktijkgericht onderzoek en de demonstratieve voorlichting werkt pcfruit op wetenschappelijk niveau aan onderzoeksprojecten in de fruitteeltsector. Hierbij komen zowel het pit- en steenfruit als aardbeien en ander kleinfruit aan bod. Pcfruit is een van de uitvoerders van de acties ter versterking van de fruitkolom die worden uitgevoerd in het kader van de business case landbouw, tuinbouw en fruitteelt in het Strategisch Actieplan voor Limburg in het Kwadraat (SALK). Hierin ligt de focus op export, innovatie en de nichemarkt wijnbouw. Als enig erkend Vlaams proefcentrum in Limburg heeft pcfruit een coördinerende rol in de werking van het Coördinatiecentrum Voorlichting en Begeleiding duurzame Bemesting (CVBB) vzw. Binnen dit kader stuurt ze de provinciale praktijkcentra PIBO-Campus en PVL aan, staat ze in voor de opvolging van het MAP-netwerk in Zuidwest-Limburg en geeft ze bemestingsadvies aan fruittelers in gans Vlaanderen.

3.2.2.3 Boeren met Klasse

Het netwerk 'Boeren met Klasse Limburg' bundelt Limburgse land- en tuinbouwbedrijven die hun deuren openstellen voor klasbezoeken. Kinderen en jongeren ontdekken in de eerste plaats waar hun voedsel vandaan komt. Daarnaast komen ook milieu, techniek en natuur aan bod en dat allemaal in een levensecht kader. Een boerderijbezoek biedt volop kansen om te beleven. De bedrijven worden hierin begeleid en ondersteund door Plattelandsklassen vzw, experts op het vlak van plattelandseducatie. Zij krijgen hiervoor een werkingssubsidie van 25 000 euro per schooljaar. Scholen kunnen bij Plattelandsklassen een financiële ondersteuning aanvragen van 50 euro per bedrijfsbezoek, met een maximum van 100 euro. De boeren krijgen bovendien een opleiding en volgen jaarlijks vormingen.

3.2.2.4 Boeren planten bij boeren

De Vlaamse provincies hebben een bijzondere taakstelling in de inrichting en beheer van het platteland, daartoe behoort ook de landschappelijke integratie van agrarische gebouwen. Naast het ontwikkelen van individuele omgevingsplannen voor land- en tuinbouwbedrijven ondersteunt het provinciebestuur door middel van het participatieve project 'Boeren planten bij boeren' landbouwers in de uitvoering van hun omgevingsplan. Hiervoor wordt samengewerkt met het Limburgs Steunpunt

Rurale Ontwikkeling (LiSRO) vzw dat via een unieke coöperatieve aannemersstructuur landbouwers inschakelt voor de uitvoering van de aanplantingswerkzaamheden.

3.2.2.5 Strategisch Toeristisch Plan 2007-2013 Haspengouw

Voorafgaand besliste Toerisme Limburg in 2004 tot de oprichting van een 'Coördinatiecentrum Haspengouw' teneinde uitvoering te geven aan het strategisch actieplan Haspengouw en bij te dragen tot een versnelde en diepgaande geclusterde productontwikkeling en tot een duidelijke imagovorming van Haspengouw als toeristische regio en als toeristisch product. Dit coördinatiecentrum werd vanuit EFRO medegefinancierd ikv het doelstelling 2-programma 2000-2006, en dit tot einde 2008. In 2007 schreef het coördinatiecentrum Haspengouw, in samenwerking met een externe partner en in nauw overleg met de gemeentelijke en toeristische partners, het Strategisch Toeristisch Plan Haspengouw 2007-2013.

Dit Strategisch Toeristisch Plan Haspengouw 2007-2013 vormde de leidraad voor de toeristische ontwikkeling van de streek. Het formuleerde een visie voor de ontwikkeling van de regio en de uitbouw van Haspengouw tot een volwaardige, marktconforme toeristische regio die beantwoordt aan volgende doelstellingen:

- Het bieden van een hoge belevingswaarde aan de toerist;
- Het realiseren van een economische meerwaarde voor de regio zelf;
- Het creëren van een draagvlak met de diverse toeristische actoren uit de publieke en private sector;
- Het verzekeren van samenhang en continuïteit in het beleid.

Vanaf 2008 werd het coördinatiecentrum Haspengouw, dat een tijdelijk subsidieproject was, verankerd in een duurzame samenwerking tussen Toerisme Limburg en de Haspengouwse gemeenten. 13 Haspengouwse gemeenten gingen daartoe een intergemeentelijk samenwerkingsverband aan in de vorm van de Projectvereniging Toerisme Haspengouw (oprichting 1 oktober 2008) voor een periode van minimaal 6 jaar. Het betrof de gemeenten Alken, Bilzen, Borgloon, Diepenbeek, Gingelom, Heers, Hoeselt, Kortesseem, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Tongeren en Wellen. De samenwerkingsovereenkomst tussen deze projectvereniging en Toerisme Limburg vzw had tot doel om verdere uitvoering te geven aan het Strategisch Toeristisch Plan Haspengouw 2007-2013 en de daaruit voortvloeiende jaarlijkse (operationele) actieplannen voor de regio Haspengouw.

Deze regionale benadering sloot naadloos aan op het door Toerisme Limburg vzw ontwikkelde Strategische Toeristische Actieplan 2007-2013. In dit STAP (op provinciaal niveau) werden de verschillende regionale strategische beleidsvisies geïntegreerd en werd sterk ingezet op gebiedsgerichte werking. De missie van Toerisme Limburg vzw "Meer welzijn en welvaart voor de Limburgse bevolking te creëren door een kwaliteitsvol, attractief en duurzaam toerisme te ontwikkelen, stimuleren en promoten" vormde de basis van de diverse acties die Toerisme Limburg samen met de projectvereniging uitvoerde.

Concreet werd dit in de periode 2007-2013 vertaald in jaarlijkse (operationele) actieplannen voor de regio Haspengouw. Conform de beleidsvisie werd de focus gelegd op een aantal onderscheidende thema's waarmee Haspengouw toeristisch gezien kon uitpakken, zijnde fruit, Gallo-romeins erfgoed,

kastelen, mergellandschap, religieus erfgoed. Vanuit deze thematische insteek werd ingezet op productontwikkeling, communicatie en toeristische vermarkting.

In 2013 kreeg het Strategisch Toeristisch Actieplan 2013-2018 voor het toerisme in Limburg vorm, in opdracht van Toerisme Limburg vzw en in nauw overleg met de gemeentelijke en toeristische partners in het werkveld. Dit plan vormt een leidraad en toetsingskader voor de verdere ontwikkeling van de vrijetijdseconomie in Limburg en de promotie ervan naar diverse doelgroepen. Toerisme Limburg kiest hierin bewust voor een toeristische positionering en vermarkting van de bestemming Limburg.

De missie voor het Toerisme in Limburg luidt “Onze gasten dankzij een marktgerichte professionele aanpak een onderscheidende beleving aanbieden. Vanuit een gezamenlijke strategische visie beogen de toeristische actoren een duurzame ontwikkeling van het toerisme om zo meer werkgelegenheid, welvaart en welzijn te creëren voor de Limburgers.” Daarnaast wordt de missie voor Toerisme Limburg vzw geformuleerd, zijnde “Met publieke en private actoren binnen de vrijetijdseconomie een marktgericht, kwaliteitsvol, attractief en duurzaam toerisme ontwikkelen en stimuleren. Daarbij streven we naar meerwaarde voor alle toeristische actoren, en positioneren we Limburg als een sterk merk en als een onderscheidende toeristische bestemming in het hart van Europa.”

In dit STAP werden 4 strategische doelstellingen geformuleerd die de leidraad vormen voor het toeristische beleid in de periode 2013-2018:

- De slagkracht van de toeristische sector versterken;
- De gasttevredenheid verhogen door een kwaliteitsvol en attractief aanbod;
- De bekendheid en aantrekkingskracht van Limburg als toeristische bestemming verhogen in binnen- en buitenland;
- De winstmarge en werkgelegenheid in de toeristische sector.

3.2.2.6 Bosgroepen

Een Bosgroep is een vrijwillig samenwerkingsverband tussen verschillende boscijenaars. In deze samenwerking staat de vrijheid van de boscijenaar centraal. Vlaanderen telt in totaal 19 Bosgroepen en 5 daarvan zijn actief in de provincie Limburg. In Limburg werkt een team van 14 personen samen om de boscijenaars bij te staan met raad en daad. Je kunt bij de Bosgroepen terecht voor onafhankelijk advies rond duurzaam bosbeheer, zowel bosbouw-technische informatie als de wettelijke, financiële en administratieve aspecten van het bosbeheer. De Bosgroepen informeren, adviseren en organiseren, maar eigenaars beslissen steeds zelf over het beheer van hun bos.

De Bosgroepen werden in het leven geroepen om samen de erg versnipperde bossen in Vlaanderen te groeperen. Zij fungeren als bron voor de eigenaars. Een bron van bosbouwkundige ervaring die een neutrale positie heeft ingenomen tussen overheden, eigenaars en bosgebruikers. Het beheer van bossen en de houtverkoop kunnen door de Bosgroep worden gegroepeerd. Ze helpen bij het aanvragen van kapmachtigingen, bekomen van subsidies, opmaak van beheerplannen... Via excursies, infomomenten, ontmoetingen en cursussen wil de bosgroep boscijenaars vrijblijvend maatgerichte vorming aanbieden.

De Limburgse Bosgroepen zijn vzw's. De Raad van Bestuur en de Algemene Vergadering besturen de Bosgroep. De coördinator, adjunct-coördinator en de medewerkers staan in voor het dagelijks beheer en uitvoering van de beleidsdoelstellingen.

De Limburgse Bosgroepen worden gefinancierd door de provincie Limburg voor hun werking aan de hand van hun beleidsplan. Op deze manier trachten de Limburgse Bosgroepen een aangepaste dienstverlening te organiseren voor de boseigenaars in de 5 Limburgse Bosgroeppregio's. Lidmaatschap is kosteloos. Voor bepaalde bosbeheerwerken of -diensten kun je met de Bosgroepen een overeenkomst afsluiten en de Bosgroepen vragen daarvoor een beperkte financiële bijdrage.

Het platteland is meer dan enkel landbouw, zoals ook het Europees beleid erkent. Naast landbouw is traditioneel ook bosbouw een cruciaal onderdeel van het platteland. In de loop van de twintigste eeuw werden veel bossen verwaarloosd. Dit veroorzaakte vaak een verarming van de biodiversiteit. Tegelijk veroorzaakte dit een vervreemding van het bos. De bosgroepwerking werkt op beide aspecten. Enerzijds wordt een duurzaam bosbeheer bij de vele particuliere boseigenaars gestimuleerd en waar wenselijk georganiseerd. Anderzijds bouwt de bosgroep een regionaal netwerk van brandhoutgebruikers uit, die niet over eigen bossen beschikken en graag tegen betaling en met duidelijke afspraken lokaal brandhout kopen en zagen in privébossen.

3.2.2.7 Het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren

De regionale landschappen zijn samenwerkingsverbanden die in een vzw-structuur zijn georganiseerd. Samen zijn ze voor Limburg gebiedsdekkend.

Hun werking is gericht op het behoud van het streekeigen karakter. Ze leveren een actieve participatie aan het natuurbehoud (behoud, beheer, herstel) en aan de ontwikkeling van de kleine landschapselementen. Tevens is de werking gericht op de kwaliteit van het buitengebied, natuurrecreatie, natuureducatie, het recreatief medegebruik, cultuurhistorisch erfgoed en het verhogen van het draagvlak voor natuur en landschap.

In de Algemene vergadering en de Raad van Bestuur zetelen vertegenwoordigingen vanuit het beleid (provincie en gemeenten) en vanuit de natuurverenigingen, toerisme, jacht en landbouw.

De werking van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren richt zich onder meer op het waardevolle cultuurlandschap in Haspengouw en Voeren. Daartoe werkt zij uiteenlopende initiatieven uit samen met diverse actoren op het raakvlak natuur – landbouw – cultuur – en landschap. Het Regionaal Landschap vervult daarbij een spilfunctie. Dit maakt een geïntegreerde aanpak mogelijk, waarbij wederzijds respect voor ieders functie, doel en werkwijze in het landschap het uitgangspunt is. Daarnaast wil het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren dit bijzondere landschap toegankelijk en interpreteerbaar maken voor een breed publiek. Het Regionaal Landschap tracht deze visie breed te promoten. Het is de ambitie van het Regionaal Landschap om zowel bevorderend, ondersteunend, coördinerend en sturend te werken. Zij informeert particulieren, lokale besturen en partners, maar initieert ook bovenlokale projecten samen met zoveel mogelijk relevante partners. Zij tracht daarbij optimaal gebruik te maken van de beschikbare subsidiekanalen (provinciale subsidies, Europese middelen, Vlaamse subsidies...), zodat een efficiënte projectrealisatie ontstaat. Op die manier kan het Regionaal Landschap heel faciliterend werken naar alle partners. Planvorming nemen we daarbij zelf ter hand, de uitvoering op terrein wordt uitbesteed

aangezien het Regionaal Landschap niet beschikt over een eigen arbeidersploeg. De begeleiding op terrein wordt wel telkens nauwgezet opgevolgd door het Regionaal Landschap.

Volgende aaneengesloten 17 gemeenten maken deel uit van het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren: Alken, Bilzen, Borgloon, Diepenbeek, Gintelom, Hasselt, Heers, Herk-de-Stad, Herstappe, Hoeselt, Kortesseem, Nieuwerkerken, Riemst, Sint-Truiden, Tongeren, Voeren en Wellen.

3.3 Doelstellingen

De Europese GSK-verordening en de Europese verordening inzake plattelandsontwikkeling vormen de Europese basis waarin Vlaanderen haar Vlaams Programmadoocument voor Plattelandsontwikkeling III heeft ontwikkeld. Aansluitend op dit programmadoocument formuleert de provincie haar eigen provinciaal plattelandsontwikkelingsprogramma.

Het Leader-gebied Haspengouw is een plattelandsregio in Vlaanderen met unieke streekgebonden identiteit en typische eigenheden. De provincie Limburg heeft in het provinciaal plattelandsbeleidsplan zeven thema's weerhouden die worden aangeboden vanuit het Vlaams Programmadoocument voor Plattelandsontwikkeling III 2014-2020. De Plaatselijke Groep heeft besloten op drie thema's te focussen, namelijk: 'Leefbare dorpen', 'Bodem- en waterbeheer' en 'Landbouw- en natuureducatie'.

Het Leader-gebied Haspengouw is een plaats waar land- en tuinbouw, landschappen, warme gemeenschappen en tewerkstelling hand in hand gaan. Ondanks de focus wil de Plaatselijke Groep zoveel mogelijk linken tussen sectoren en partners, om zoveel mogelijk synergie te bereiken. **De Plaatselijke Groep wil dan ook via dit ontwikkelingsplan streven naar een competitief, duurzaam en veerkrachtig platteland.**

Een gemeenschap is maar zo sterk als de mensen die deze gemeenschap dragen. Daarom **zet** de Plaatselijke Groep ten eerste voluit **in op een warme en veerkrachtige gemeenschap**, waarin sociaal isolement doorbroken wordt en waar een breed bevolkingsspectrum een oplossing vindt voor zijn dagdagelijkse noden.

De PG kiest voor een doelgroepenbeleid met enerzijds aandacht voor nieuwe en traditionele plattelandsbewoners en anderzijds aandacht voor de meest kwetsbare mensen. Het doorbreken van sociaal isolement laat toe dat mensen betrokken worden bij de gemeenschap. Deze betrokkenheid kan zich vertalen in een gevoel van verantwoordelijkheid, meer zelfwaarde, een beter sociaal netwerk... kortom eigenschappen die niet alleen nodig zijn in een evenwichtig privéleven, maar ook voor de succesvolle uitbouw van een professionele loopbaan en dus voor een goede integratie op de arbeidsmarkt. Een grotere sociale en economische participatie van de beroepsbevolking leidt tot sterkere gemeenschappen. De PG streeft naar een sterkere benutting van de sociale competenties van de plattelandsbewoners, ook na de beroepsactiviteit, zodat een bijdrage kan worden geleverd een grotere sociale cohesie, gebaseerd op een bruisend verenigingsleven en een dynamische vrijwilligersinzet.

Betrekken betekent samenkomen, en hiervoor is kwalitatieve, betaalbare en nabije ontmoetingsinfrastructuur onontbeerlijk. De sociale gemeenschapsinfrastructuur en de dorpsontwikkeling dienen op een moderne leest te worden geschoeid zodat de infrastructuur meer dan ooit een brug kan vormen tussen de verschillende doelgroepen en de sociale samenhang faciliteert.

Een tweede doel van de Plaatselijke Groep is **het ondersteunen van een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector**. Het ondersteunen van en actief meewerken aan het verbeteren van bodemleven en koolstofgehalte zorgen niet alleen voor een duurzamere landbouw, maar ook voor een productievere voedselproductie. Erosie is – dankzij het prachtig glooiende landschap - een

typisch Haspengouws probleem. Preventieve acties en bestrijdingsmaatregelen van dit probleem verhelfen niet alleen verminderende vruchtbaarheid van de akkers, maar bouwt mee aan een betere waterkwaliteit en aan duurzaam waterbeheer. Een betere waterkwaliteit heeft een positieve impact op de biodiversiteit. Meer biodiversiteit zorgt voor een rijker landschap en een sterkere plattelandsbeleving, waar op zijn beurt dan weer kansen liggen voor tewerkstelling en toerisme.

Naast aandacht voor kwaliteit van het grond- en het oppervlaktewater, mag ook de aandacht voor waterkwantiteit niet ontbreken. Integendeel, omwille van klimaatwijziging duiken steeds meer problemen inzake wateroverlast en verdroging op. Landbouwers helpen te snelle of te trage afwatering van hun percelen tegen te gaan verbetert de productiviteit en de waterkwaliteit. Het opvangen, gebruiken en zuiveren van hemelwater kan op diverse manieren bijdragen aan duurzaam waterbeheer, met inbegrip van het instandhouden van de natuurlijke drinkwatervoorraden.

Een algehele goede gesteldheid van de bodem is een belangrijke factor voor de productiviteit van de landbouwsector. Hierbij is een optimale wisselwerking tussen bodem en haar biologische, chemische en fysische eigenschappen van belang. Het evenwicht van elementen als bodemleven, zuurtegraad, koolstofgehalte,... is voor de landbouwers van belang om de productiecapaciteit te handhaven.

Om tot een duurzaam bodem- en waterbeheer te komen is de toepassing van gepaste teelt- en bewerkingsmethoden van groot belang. Permanente vorming en stimulering van het innovatief vermogen van de land- en tuinbouwers is terzake essentieel. Het samenbrengen van experts met land- en tuinbouwers, de organisatie van kenniscirkels waarbij land- en tuinbouwers good practices uitwisselen en een betere verspreiding van onderzoeksresultaten zijn hierbij belangrijke instrumenten; Het samenbrengen van landbouwers zorgt ook voor een breder draagvlak om gemeenschappelijke uitdagingen collectief aan te pakken. Een belangrijk aandachtspunt is dat ook dat het grote publiek geïnformeerd en betrokken wordt bij de inspanningen die de landbouwers leveren.

Dit sluit dan ook naadloos aan bij het derde doel van de Plaatselijke Groep namelijk **het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker** via brede en kwaliteitsvolle landbouw- en natuureducatie. Hierbij wordt er veel belang gegeven aan het ontwikkelen van een kwalitatief, gevarieerd en nabij educatief aanbod. Niet alleen educatief materiaal aangepast aan typische streekthema's zoals fruit, akkerbouw en water - zowel klassiek als digitaal - maar ook het creëren en ondersteunen van netwerken die echte beleving kunnen bieden. De Plaatselijke Groep stuurt dan ook aan op heuse leertrajecten, waarbij beleven en leren elkaar versterken.

Naast kinderen (en leerkrachten) moeten ook ouders en het grote publiek meegenomen worden in het verhaal van landbouw- en natuureducatie. Laagdrempelige gezinsactiviteiten bieden de mogelijkheid om kinderen, ouders en grootouders te sensibiliseren en te informeren over landbouw- en natuur. Niet alleen activiteiten, maar ook het ontwikkelen en aanbrengen van nieuwe – eventueel digitale - belevingselementen naar het grote publiek toe draagt bij tot het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker.

De projecten die worden ingediend ter uitvoering van deze lokale ontwikkelingsstrategie moeten minstens aan één doelstelling voldoen.

De relevantie van deze doelstellingen voor het gebied en de coherentie met de horizontale Europese doelstellingen zijn haast vanzelfsprekend. De sterke vergrijzing, het tanend verenigingsleven, het verlies aan betaalbare en kwalitatieve ontmoetingsinfrastructuur en de terugval van het voorzieningenniveau in kleine dorpskernen zijn allemaal trends die de leefbaarheid van de plattelandskernen uitdagen. Creatieve en innovatieve oplossingen vormen hierbij de sleutel. Bovendien draagt moderne ontmoetingsinfrastructuur bij aan een verbetering van milieu en klimaat.

Bodembeheer, erosie, waterkwaliteit- en kwantiteit zijn uitdagingen die niet alleen antwoorden verdienen voor deze generatie landbouwers en plattelandsgebruikers, maar ook de volgende. Bovendien wordt hiermee ook ingezet op innovativiteit, biodiversiteit, klimaatverandering en milieu.

Een versterking van het aanbod landbouw- en natuureducatie in Haspengouw brengt jong en oud respect bij voor omgeving en milieu, hetgeen een lange termijn investering is inzake respect voor het milieu en innovatieve oplossingen voor klimaatverandering.

Leefbare dorpen en landbouw- en natuureducatie zijn synoniem voor sociale inclusie en armoedebestrijding. Ze activeren mensen, stimuleren gemeenschapsgevoel en geven kinderen gelijke kansen in hun ontwikkeling. Bodem- en waterbeheer werkt aan de economische ontwikkeling van deze streek, voor deze generatie en komende.

Ook zijn de doelstellingen en thema's van de Plaatselijke Groep perfect inpasbaar in het provinciaal plattelandsbeleidsplan. Het provinciaal plattelandsbeleidsplan stelt onder andere het "ondersteunen van een kwaliteitsvol ondernemerschap in landelijk gebied" en het "verhogen van het welzijn op het platteland" tot doel. Deze doelstellingen sluiten aan op de Vlaamse doelstellingen "ondersteunen van een kwaliteitsvol ondernemerschap in landelijk gebied" en "aandacht voor kwetsbare doelgroepen op het platteland en leefbare dorpen". Dit kan ook afgelezen worden uit tabel 34. Op het kruispunt van deze doelstellingen passen de doelstelling van de Plaatselijke Groep perfect.

Tabel 34: overzicht Provinciaal Plattelandsontwikkelingsplan

PDPO: Omgevingskwaliteit: focus op D2, D3 (link met landbouw)
PDPO: LEADER: focus op D1, LEADER thema's (link met landbouw)
Plattelands Plus: focus op plattelands economie in brede zin (D1)

		Thematische doelstellingen PDPO III ⁽¹⁾				Bijkomende doelstelling PPOP
		De open ruimte vrijwaren en ontwikkelen	Ondersteunen van een kwaliteitsvol ondernemerschap in het landelijk gebied ⁽²⁾	Beleving op het platteland kansen geven met respect voor de streekidentiteit	Aandacht voor kwetsbare groepen op het platteland & Leefbare dorpen ⁽³⁾	Plattelands economie in brede zin versterken
Doelstellingen Provinciaal Plattelandsontwikkelingsplan	Doelstelling 1: Ondersteunen van kwaliteitsvol ondernemerschap in het landelijk gebied		Actie 1.1: De landbouwsector versterken via innovaties in verticale verbreding			Actie 1.4: Toerisme en recreatie verder ontwikkelen, versterken van de distributie van hoeve- en streekproducten
			Actie 1.2: De landbouwsector versterken via innovaties in horizontale verbreding			Actie 1.5: Innovatief ondernemerschap op het platteland stimuleren
			Actie 1.3: Beperken van emissies en ondersteunen van energieproductie in de landbouwsector			Actie 1.6: Tewerkstelling behouden en creëren door het ondersteunen van nieuwe ontwikkelingen in de detailhandel en diensten
	Doelstelling 2: De open ruimte vrijwaren en de beleving verhogen			Actie 2.1 De beleving van het platteland verhogen		
		Actie 2.2 Een geïntegreerde landschapszorg bevorderen				
	Doelstelling 3: Welzijn op het platteland verhogen				Actie 3.1: Sociale samenhang en betrokkenheid van plattelandsgemeenschappen verhogen	
					Actie 3.2: Welzijn van kwetsbare groepen verhogen	
					Actie 3.3: Zorgverlening op het platteland optimaliseren	
					Actie 3.4: Ondersteunen van initiatieven ter versterking van het sociaal weefsel	

⁽¹⁾ De thematische doelstelling 'Naar een functioneel wegennet op het platteland' wordt niet weerhouden in het provinciaal plattelandsontwikkelingsplan.

⁽²⁾ De focus ligt hierbij telkens op de LEADER thema's vanuit de geselecteerde lijst van de provincie, met name: (i) Erosiebestrijding, (ii) Duurzaam Bodem- en Waterbeheer, (iii) Duurzame energie en klimaatadaptatie, (iv) Kennisoverdracht en innovatie in de reguliere en/of biologische land-, tuin- en bosbouwsector, (v) Stimuleren van jonge en rurale ondernemers, (vi) landbouw- en natuureducatie en (vii) leefbare dorpen.

⁽³⁾ Gezien de gelijkaardige thematiek van de doelstellingen 'aandacht voor kwetsbare groepen op het platteland' en 'leefbare dorpen' werden beide thematische doelstellingen uit PDPO in deze tabel samengevoegd

3.4 Maatregels

Het huidige ontwikkelingsprogramma past in het geldende getrapte – Europese, Vlaamse en provinciale – beleidskader en schept een algemeen kader. De gebiedsgerichte invulling van dit kader komt dan ook voort uit projectrealisaties die op de regio-specifieke uitdagingen inspelen, voortkomend uit de opgestelde SWOT-analyse. Zowel de Plaatselijke Groep – bestaande uit lokale actoren – als het Leader-secretariaat toetsen het gebiedsgerichte maatwerk van projecten en stimuleren dit via het multidisciplinaire karakter van de Leader-werking.

3.4.1 Thema 1: Leefbare dorpen

3.4.1.1 Maatregel 1: Inzetten op sociale inclusie via ontmoetingsmomenten

Doel en relatie:

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling “inzetten op een warme en veerkrachtige gemeenschap”. Ontmoetingen verbinden mensen en versterken het gemeenschapsgevoel en de sociale cohesie.

Beschrijving:

De Plaatselijke Groep hecht veel belang aan sociale cohesie en een sterke verbondenheid van de doelgroepen in de plattelandskernen met als finaliteit de creatie van een sterke samenleving. Ruimte voor ontmoeting en een dynamisch sociaal-cultureel leven zijn hierbij cruciaal. De georganiseerde ontmoetingen gestuwd door een sterk verenigingsleven maar ook door nieuwe initiatieven van plattelandsbewoners die zich verenigen – cfr. ‘Dorpsraden in landelijke gemeenten van Zuid-Limburg’ van Rimo - dienen te worden ondersteund en gestimuleerd. Deze ondersteuning is aanvullend op de ondersteuning van de vrijwilligers via de koepelwerking die de meeste verenigingen kennen. Nieuwe (digitale) methodieken, het doen herleven van de historische belangrijke momenten en plaatsen van de plattelandskern, samenwerking tussen verenigingen zodat meerdere groepen van leden worden betrokken waardoor het hele dorp in beweging wordt gezet, vernieuwende en creatieve methodes voor het beheer van multifunctionele ontmoetingsruimtes, het versterken van het zelforganiserend vermogen, zorg vanuit de lokale gemeenschap voor de lokale gemeenschap... passen hierin. De Plaatselijke Groep kiest hier voor duurzame acties en niet voor initiatieven die eerder een evenementeel karakter hebben.

De Plaatselijke Groep wil ook extra aandacht geven aan specifieke doelgroepen: ouderen, eenpersoonshuishoudens, alleenstaanden, werkloze jongeren en nieuwe bewoners.

Mogelijke voorbeeldprojecten zijn: ondersteunen en begeleiden van vrijwilligers, opzetten en verduurzamen zorgnetwerken, activering jonge ouderen en zwakke groepen, online communicatie op dorpsniveau, nieuwe methodieken voor het beheer van ontmoetingsinfrastructuur, innovatieve dorpsontwikkeling waarbij de diverse functies (wonen, ontmoeten, publieke voorzieningen...) en voorzieningen in een vernieuwde en slimme setting en samenhang elkaar versterken...

Begunstigden:

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)

- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.

Maximale projectkost:

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage:

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan:

- Indicatief: 12,5% - 238 009,79 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- Aantal acties ter ondersteuning van vrijwilligers: 2
- Aantal acties ter doorbreking sociaal isolement: 2

3.4.1.2 Maatregel 2: ondersteunen van voorzieningen in kleine dorpskernen

Doel en relatie:

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling “inzetten op een warme en veerkrachtige gemeenschap”. Voorzieningen in kleine dorpskernen zorgen ervoor dat dorpen hun leefbaarheid behouden omdat meer functies blijven dan een zuivere woonfunctie. Hiernaast biedt een goed voorzieningenaanbod een degelijke garantie op een brede bevolkingssamenstelling in de kleine dorpskernen.

Beschrijving:

De Plaatselijke Groep hecht veel belang aan materiële en immateriële basisvoorzieningen in de dorpskernen. Het zoeken naar nieuwe en overdraagbare initiatieven die voorzieningen leefbaar houden verdienen dan ook de nodige aandacht. Goede praktijken, kennisoverdracht en –deling mogen niet uit het oog verloren worden. Het is van belang dat er hier dan ook wordt vertrokken van de behoeften die de lokale dorpsgemeenschappen hebben. Duurzame initiatieven die vanuit de lokale gemeenschap ondernomen worden zijn dan ook waardevol. Ook nieuwe ideeën met betrekking tot het bestrijden van leegstand worden aangemoedigd.

Mogelijke voorbeeldprojecten zijn: nieuwe vormen van thuisbrengdiensten, digitale ontsluiting van voorzieningen, nieuwe initiatieven ter leegstandbestrijding, multifunctioneel gebruik van de publieke infrastructuur met aandacht voor een versterkte samenwerking tussen publieke en private diensten...

Begunstigden:

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel ‘uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën’. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen ‘Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland’ en ‘Plattelandsontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving’, aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.
- Dorpskernvernieuwingen zijn niet subsidiabel binnen het PDPO-programma.

Maximale projectkost:

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage:

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan:

- Indicatief: 12,5% - 238 009,79 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- Ondersteuning van basisvoorzieningen in de dorpskernen: 3

3.4.2 Thema 2: Bodem- en waterbeheer

3.4.2.1 Maatregel 1: Verbeteren van de bodemkwaliteit en –beheer

Doel en relatie:

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling “het ondersteunen van een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector”. Door het verbeteren van de bodemkwaliteit en –beheer stimuleert de Plaatselijke Groep de duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector.

Beschrijving:

De Plaatselijke Groep wil met deze maatregel bijdragen aan de duurzame ontwikkeling door in te zetten op de aspecten bodemkwaliteit, koolstofgehalte en erosiebestrijding. Hierbij wordt gedacht aan de demonstratieve voorlichting van innovatieve technieken en machines die een positieve bijdrage leveren aan bodemkwaliteit, koolstofgehalte en erosiebestrijding. In het kader van het nieuwe Vlaamse beleidskader inzake erosiebestrijding wil de Plaatselijke Groep, complementair aan het reeds geplande Vlaamse beleid, bijkomende ondersteuning bieden in zake niet-kerende grondbewerking en teeltrotatie. Daarnaast worden pilootprojecten ondersteund die nieuwe

technieken of machines optimaliseren en introduceren bij de land- en tuinbouwers. De Plaatselijke Groep wil ook in het bijzonder aandacht besteden aan cross-overs tussen de verschillende aspecten, zoals duurzame bodembewerkingsmachines en –technieken die eveneens bijdragen aan de bescherming van de bodem tegen erosie... Om verschillende problemen gestructureerd aan te pakken wil de Plaatselijke Groep ook inzetten op samenwerkingsverbanden die inspelen op de genoemde aspecten van duurzaam bodembeheer. Ook het gegroepeerd beheer en aanpak van problemen komt hier aan bod.

Mogelijke voorbeeldprojecten zijn: demonstratieprojecten bodembeheer (bv. ploegloos telen...), pilootprojecten ter verhoging van het koolstofgehalte, pilootprojecten die de fysische en biologische weerbaarheid van de bodem verhogen, preventiemaatregelen en -technieken inzake erosiebestrijding, samenwerkingsverbanden erosiebestrijding, initiatieven die landbouwers ondersteunen op probleemperecelen voor erosie, verdichting of lage weerbaarheid tegen ziekten, pilootprojecten duurzame bemesting (bv. rijbemesting...), piloot- en demonstratieprojecten innovatieve groenbemesters, innovatieve teeltrotatie...

Begunstigden:

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandsontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.
- Indien er een gelijktijdige thematische projectoproep wordt georganiseerd in het kader van EIP operationele groepen én het project is subsidiabel onder de EIP voorwaarden, kan de desbetreffende promotor niet indienen bij Leader en dient hij/zij doorverwezen te worden naar het EIP-programmasecretariaat.

- Acties ten behoeve van landbouwers ter voorbereiding van een beheerovereenkomst (bijv. Water) of om tegemoet te komen aan de vergroening komen niet in aanmerking voor steun.

Maximale projectkost:

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage:

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan:

- Indicatief 13,33% - 253 877,11 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- Aantal sensibiliseringsacties inzake bodem: 2
- Aantal acties ter verbetering van het bodemleven: 3
- Aantal acties ter verbetering van het koolstofgehalte: 3
- Aantal acties inzake bodemerosie: 3

3.4.2.2 Maatregel 2: Verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit

Doel en relatie

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling “het ondersteunen van een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector”. Door het verbeteren van waterkwaliteit en –kwantiteit ondersteunt de Plaatselijke Groep de duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector .

Beschrijving

De Plaatselijke Groep wil aandacht besteden aan de kwaliteit en kwantiteit van het oppervlakte- en grondwater. Er wordt enerzijds ruimte gemaakt voor piloot- en demonstratieprojecten die de aanwezigheid van nutriënten, gewasbeschermingsmiddelen en andere chemische verontreinigingen in oppervlaktewater en grondwater reduceren. Anderzijds wil de Plaatselijke Groep door middel van gerichte en gestructureerde projecten waterconservering stimuleren als maatregel ter stimulering van duurzaam waterbeheer en ter bestrijding van water- en modderoverlast. De Plaatselijke Groep zet hiermee in op brongerichte maatregelen en niet in op civiele werken ter bestrijding van water- en modderoverlast zoals wachtbekkens tenzij kan aangetoond worden dat deze voor landbouwkundig gebruik zijn. Zowel op vlak van waterkwaliteit als –kwantiteit zijn projecten mogelijk die inspelen op oppervlaktewater dan wel op grondwater. Om verschillende problemen gestructureerd aan te pakken wil de Plaatselijke Groep ook inzetten op samenwerkingsverbanden die inspelen op de genoemde aspecten van duurzaam bodembeheer. Ook het gegroepeerd beheer en aanpak van problemen komt hier aan bod.

*Mogelijke voorbeeldacties zijn: waterconservering, stuwpeilbeheer, beekstructuurherstel en beekrandenbeheer in kader van waterkwaliteit, maatregelen ter bevordering van oppervlaktekwaliteit, maatregelen ter bevordering van grondwaterkwaliteit...

Begunstigden

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, ziekenfondsen, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandsontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.
- Indien er een gelijktijdige thematische projectoproep wordt georganiseerd in het kader van EIP operationele groepen én het project is subsidiabel onder de EIP voorwaarden, kan de desbetreffende promotor niet indienen bij Leader en dient hij/zij doorverwezen te worden naar het EIP-programmasecretariaat.
- Acties ten behoeve van landbouwers ter voorbereiding van een beheerovereenkomst (bijv. Water) of om tegemoet te komen aan de vergroening komen niet in aanmerking voor steun.
- Verenigde landbouwers in een CVBA die voor een voorgestelde actie in aanmerking komen bij de PDPO-maatregel niet-productieve investeringen, kunnen geen beroep doen op subsidie onder de maatregel '2 verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit'.

Maximale projectkost

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan

- Indicatief 13,33% - 253 877,11 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden

- Aantal sensibiliseringsacties inzake water: 2
- Aantal acties ter verbetering van de waterkwaliteit: 5
- Aantal acties ter verbetering van het waterconservering: 3

3.4.2.3 Maatregel 3: Kennisoverdracht ter bevordering van het gebruik van duurzame technieken en processen in het kader van bodem- en waterbeheer

Doel en relatie

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling “het ondersteunen van een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector”. Door het verbeteren van waterkwaliteit en –kwantiteit maakt de Plaatselijke Groep een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector in de regio mogelijk.

Beschrijving

De Plaatselijke Groep wil initiatieven ondersteunen die investeren in kennisoverdracht van duurzame landbouwtechnieken en –processen. In het bijzonder gaat de aandacht naar pilotprojecten die informatie over duurzame innovatieve technieken, teelten en processen overbrengen naar de landbouwsector.

Mogelijke voorbeeldacties zijn: innovatieve kenniscirkels, spin-offtechnieken uit biologische en andere duurzame landbouwvormen, pilotprojecten inzake demonstratie proefveldresultaten, online platformen, demonstratieprojecten duurzame landbouw...

Begunstigden

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.
- Indien er een gelijktijdige thematische projectoproep wordt georganiseerd in het kader van EIP operationele groepen én het project is subsidiabel onder de EIP voorwaarden, kan de desbetreffende promotor niet indienen bij Leader en dient hij/zij doorverwezen te worden naar het EIP-programmasecretariaat.
- Acties ten behoeve van landbouwers ter voorbereiding van een beheerovereenkomst (bijv. Water) of om tegemoet te komen aan de vergroening komen niet in aanmerking voor steun.
- Verenigde landbouwers in een CVBA die voor een voorgestelde actie in aanmerking komen bij de PDPO-maatregel niet-productieve investeringen, kunnen geen beroep doen op subsidie onder de maatregel '2 verbeteren van de waterkwaliteit en -kwantiteit'.
- Begunstigden die een structurele ondersteuning via KRATOS ontvangen komen niet in aanmerking voor subsidie onder maatregel 3 '*Kennisoverdracht ter bevordering van het gebruik van duurzame technieken en processen in het kader van bodem- en waterbeheer*', tenzij de kennisoverdracht geen betrekking heeft op de KRATOS-adviesmodules.

Maximale projectkost

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan

- Indicatief 13,33% - 253 877,11 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- Aantal kennisdelingacties: 5
- Aantal demonstratieacties: 5

3.4.3 Thema 3: Landbouw- en natuureducatie

3.4.3.1 Maatregel 1: Verbeteren van het aanbod landbouw- en natuureducatie

Doel en relatie:

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling 'het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker'. Landbouw- en natuureducatie verkleint de kloof door het informeren en sensibiliseren over landbouw en natuur aan een breed doelpubliek. Een breed en kwalitatief educatief aanbod zorgt dat deze informatie en sensibilisatie op maat van elke doelgroep kan gebeuren.

Beschrijving:

De Plaatselijke Groep ondersteunt het opbouwen van netwerken van aanbieders van educatieve landbouw- en natuuractiviteiten. Ervaring en beleving staan centraal bij het uit te bouwen netwerk. Ook de ondersteuning en begeleiding van reeds actieve en nieuwe aanbieders om hun aanbod te activeren, verbeteren en te optimaliseren krijgt de volledige steun.

De aanmaak van didactisch materiaal, ook in digitale vorm, is eveneens een aandachtspunt, net als het tot stand brengen van educatieve activiteiten en leertrajecten in de nabije omgeving van of in samenwerking met scholen.

Voorbeeldacties: opzetten van een netwerk kijkboerderijen, inschakelen begeleiders bij het aanbieden van activiteiten, educatieve leer- en schooltuinen, creatie lespakketten, online platformen lesvoorbereidingen...

Begunstigden:

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandsontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.

Maximale projectkost:

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage:

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan:

- Indicatief 17,5% - 333 213,71 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- Opzetten educatieve landbouw- en natuurnetwerken: 1
- Begeleidingsacties: 2
- Aanmaak didactisch materiaal: 3

3.4.3.2 Maatregel 2: Het ondersteunen van belevingsvolle en educatieve activiteiten en belevingselementen naar het grote publiek

Doel en relatie:

Deze maatregel geeft uitvoering aan de doelstelling 'het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattlandsgebruiker' door het ondersteunen van belevingsvolle en educatieve activiteiten en belevingselementen naar het grote publiek.

Beschrijving:

De Plaatselijke Groep kiest ervoor om ook belevingsvolle en educatieve activiteiten te ondersteunen die nieuw zijn in het Leader-gebied en zullen voortgezet worden. Het informeren en sensibiliseren van het grote publiek is immers ook van belang om de kloof tussen landbouwer en plattlandsgebruiker te dichten. Ook het aanbrenge van educatieve belevingselementen die openstaan naar het brede publiek zijn van belang, om zo ook een laagdrempelig permanent aanbod te ontwikkelen. Ook gebiedsgerichte geïntegreerde educatieve projecten die de belevingswaarde van het platteland verhogen en die een katalysatoreffect hebben op andere reguliere domeinen kunnen op de steun van de Plaatselijke Groep rekenen.

Voorbeeldacties: leer- en wandelpaden, educatieve vrijetijdsproducten, evenementen...

Begunstigden:

De Plaatselijke Groep heeft volgende categorieën begunstigden bepaald:

- publiekrechtelijke rechtspersonen (gemeenten, openbare instellingen, provincies*...)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de private sector (vzw's, stichtingen)
- non-profitorganisatie met rechtspersoonlijkheid uit de publieke sector (bv. OCMW's, intercommunales, autonome overheidsbedrijven)
- coöperatieve vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (CVBA) met een sociaal oogmerk of actief op vlak van natuur- en landschapszorg
- non-profitorganisaties zonder rechtspersoonlijkheid (feitelijke verenigingen)

*Maximaal 5,00% van de middelen die gedurende de volledige programmaperiode 2014-2020 voorzien zijn voor de betrokken provincies voor de maatregel 'Uitvoering Lokale ontwikkelingsstrategie' kan worden toegekend aan de betrokken provinciale diensten.

*De Vlaamse gemeenschap, het Vlaams Gewest en de respectievelijk verzelfstandigde agentschappen zijn uitgesloten van subsidiëring.

Non-subsidiabel:

- Andere PDPO III-maatregelen zijn prioritair ten opzichte van de maatregel 'uitvoering lokale ontwikkelingsstrategieën'. Indien een promotor steun kan krijgen via een andere PDPO-maatregel (bijv. EIP, VLIF, Bedrijfsadvies, demonstratieprojecten, opleiding in de landbouw...), dient hij/zij het project bij de andere maatregel in te dienen. Deze regel geldt niet ten opzichte van de maatregelen 'Versterken omgevingskwaliteit en vitaliteit van het platteland' en 'Plattelandontwikkeling door samenwerking met de stedelijke omgeving', aangezien de Leader-maatregelen in dit verband als prioritair worden gecategoriseerd.
- Een bedrijf kan maximaal 70 000,00 euro steun ontvangen vanuit Leader.

Maximale projectkost:

- 1 000 000,00 euro voor investeringsprojecten en dienstverleningsprojecten

Cofinancieringspercentage:

- maximaal 65,00% - De Plaatselijke Groep houdt zich het recht voor een lager percentage toe te kennen
- Investerings- en dienstverleningsdossiers die een totale projectkost van 230 769,23 euro overschrijden kunnen slechts een maximumcofinanciering toegekend worden tot 150 000,00 euro
- de promotoren dienen zelf 15,00% eigen financiering te voorzien

Financieringsplan:

- Indicatief 17,5% - 333 213,71 euro cofinanciering

Resultaatsgebieden:

- educatieve evenementen: 2
- belevingselementen: 5

3.5 Samenwerking

Naast de 'bottom-up' werking en de verdere uitwerking van een sterk plaatselijk netwerk, uit de Plaatselijke Groep ook haar geloof in samenwerking met zowel transnationale als interterritoriale plattelandsgebieden.

De Plaatselijke Groep is er van overtuigd dat plattelandsgebieden via samenwerking meer synergie en leereffecten kunnen bereiken voor alle gestelde doelstellingen, namelijk 'inzetten op een warme en veerkrachtige gemeenschap', 'ondersteunen van de duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector' en het 'verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker'. De Plaatselijke Groep zoekt in haar samenwerking binnen deze doelstellingen dan ook naar gezamenlijke actie met concreter resultaten en/of naar de uitwisseling van ervaring met tastbare resultaten.

In de afgelopen programmaperiode (PDPOII 2007-2013) is de Plaatselijk Groep het samenwerkingsproject 'Ontmoet je burens' aangegaan met PG Hageland+ en GAL Culturalité Hesbaye brabançonne. Dit samenwerkingsproject heeft ingezet op ontmoetingen en uitwisseling via projectrealisaties rond de thema's landbouw, biodiversiteit, jeugd, cultuur, hoeve- en streekproducten en toerisme.

Binnen het samenwerkingsverband werden zes projecten gerealiseerd:

1. 'Creatie van een cultureel HHH-netwerk'
2. 'Creatie van een nieuwe toeristisch fietsroute'
3. 'Regiofruit: een variëteitenkeuze voor Haspengouw, Hageland en Hesbaye brabançonne'
4. 'Beekvalleien als dragers van natuur en biodiversiteit in geografisch Haspengouw'
5. 'Uitwisseling van rockartiesten'
6. 'Duurzame bodembeheer in de leemstreek'

Tal van partners werden betrokken bij deze projecten. Een greep uit copromotoren en partners: Kantelink, De Zoutkist, Toerisme Limburg, De Tuinen van Hoegaarden, Boerenbond projecten, FJA, Nationale Boomgaardenstichting, Natuurpunt, Flore&Pomone, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, Regionaal Landschap Zuid Hageland, Rock Landen, Release festival, Inc'Rock...

Naast deze subprojecten werd ook ingezet op de organisatie van streekproductenmarkten in de drie regio's:

1. D.d. 05.08.2012: 'Molendag- en ambachtenmarkt' te Landen
2. D.d. 18.08.2013: 'Fête des épouvantails' in Piètrebais
3. D.d. 15.09.2013: 'Foire aux potirons' in Jodoigne
4. D.d. 29.10.2013: Herdenking van 'De slag om Hoegaarden' in Hoegaarden
5. D.d. 06.07.2014: 'Land- en tuinbouwdagen Alden Biesen' in Bilzen
6. D.d. 14.09.2014: 'De start van de week van de hoeve- en streekproducten' te Herkenrode, Hasselt

Deze markten bouwden een netwerk op van plus minus 50 standhouders en bereikten een publiek van meer dan 40 000 bezoekers.

Als laatste punt werd er ook geïnvesteerd in vier opleidingsdagen voor toeristische ambtenaren uit de drie regio's.

3.6 Doelgroepen

De Plaatselijke Groep wil er in de eerste plaats zijn voor de totale bevolking van het Leader-gebied. Toch legt elk thema nog een bijkomende focus op specifieke doelgroepen.

Binnen de doelstelling 'inzetten op een warme en veerkrachtige gemeenschap' en het thema 'leefbare dorpen' wil de Plaatselijke Groep inzetten op sociale inclusie via ontmoetingen. Hierbij wordt er ook gericht op ouderen, eenpersoonshuishoudens, alleenstaanden, werkloze jongeren en nieuwe bewoners. Deze en potentiële bewoners wil de Plaatselijke Groep ook blijven ondersteunen met het voorzien van een goed voorzieningenaanbod in de kleine kernen.

Binnen de doelstelling 'ondersteunen van de duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector' en het thema 'bodem- en waterbeheer' wil de Plaatselijke Groep zich enerzijds richten naar landbouwers, anderzijds ook naar plattelandsgebruikers en –bewoners. Dit om zowel het bodem- en waterbeheer te verbeteren als om hieromtrent de nodige informatie te verstrekken.

Dit laatste sluit aan bij de doelstelling 'het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker' en het thema 'landbouw- en natuureducatie'. Kinderen en adolescenten vormen de doelgroep in de schoolgerichte educatieve acties, gezinnen, grootouders en plattelandgebruikers zijn de doelgroep in de vrijetijdsgerichte educatieve acties.

3.7 Duurzaam karakter

Bevordering van duurzame ontwikkeling is een doelstelling die maatschappelijk breed wordt gedragen en ondersteund. De Plaatselijke Groep komt in de uitvoering van zijn lokale ontwikkelingsstrategie met nadruk terug op dit aspect. Het probeert duurzame ontwikkeling op zowel programma-, project- als beoordelingsniveau daadwerkelijk te stimuleren zodanig dat de ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generatie, de mogelijkheden voor toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien niet in gevaar brengt.

Het duurzame karakter komt dan ook in de volle breedte van het programma terug. Het streven van de Plaatselijke Groep naar een competitief, duurzaam en veerkrachtig platteland kent hier dan ook zijn vertaalslag in een economische, ecologische en sociale component.

Het inzetten op een warme en veerkrachtige gemeenschap, waarbij de leefbaarheid van het platteland versterkt wordt, is een investering in sociaal weefsel en sociale duurzaamheid. Het ondersteunen van vrijwilligers, het doorbreken van het sociaal isolement en het ondersteunen van basisvoorzieningen in dorpskernen zijn voorbeelden van investeringen in People.

Het ondersteunen van een duurzame ontwikkeling van de land- en tuinbouwsector zoekt innovatieve antwoorden die niet alleen deze generatie dienen, maar ook volgende. Deze aanpak leidt tot meer innovativiteit en biodiversiteit, ook naar een verbetering inzake klimaatverandering en milieu. De Plaatselijke Groep streeft ernaar om een verbetering in ecologische en economische duurzaamheid uit te dragen. Het stimuleren van bodemleven, het verhogen van het koolstofgehalte van de bodem, de vermindering van het gebruik van kunstmest, het verminderen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en aandacht voor niet-kerende grondbewerkingen zijn duidelijke voorbeelden van een duurzame Profit.

Het verkleinen van de kloof tussen landbouwer en plattelandsgebruiker verhoogt bewustzijn, respect en begrip voor omgeving en milieu. Een verhoogd maatschappelijk bewustzijn heeft bijgevolg een belangrijk positief effect op de ecologische duurzaamheid. Het aanmaken van didactisch materiaal, het opzetten van educatieve netwerken, het aanbrenge van belevingsevenementen en het ondersteunen van evenementen zijn goede voorbeelden van investeringen in Planet. Zij dragen bij aan het groeiende bewustzijn in de particuliere professionele omgeving. De Plaatselijke Groep streeft ernaar om maximaal rekening te houden met ecologische voordelen.

Naast de programmatische nadruk, is er ook een projectmatige focus. Duurzaamheid wordt als een horizontaal principe doorgetrokken binnen de lokale ontwikkelingsstrategie en de uitvoering ervan. Promotoren dienen in hun cofinancieringsaanvraag aan te geven op welke manier hun project duurzaam is en hoe deze duurzaamheid bereikt zal worden. Hierna zal ook in de beoordeling van projecten rekening gehouden worden met duurzaamheid aangezien dit een beoordelingscriterium is. Op economisch gebied wordt het criterium 'versterking van werkgelegenheid en lokale economie' tevens meegenomen.

3.8 Innovativiteit

De Plaatselijke Groep moedigt nieuwe en vernieuwende initiatieven aan en bouwt voort op eigen ervaringen en die van andere plattelandsgebieden om nieuwe en vernieuwende initiatieven mogelijk te maken in het eigen Leader-gebied. De Plaatselijke Groep trekt dit door in al haar doelstellingen.

Promotoren dienen in hun projectaanvraag de innovativiteit van hun project te motiveren. Innovativiteit zal ook een beoordelingscriterium zijn bij de goedkeuring van projecten. Bottom-up werking zorgt ervoor dat de uitgevoerde projecten door het gebied en op maat van het gebied zijn, hetgeen een significant verschil vormt met ander beleid en programma's.

3.9 Overdraagbaarheid

Het aspect 'overdraagbaarheid' wordt door de Plaatselijke Groep meegenomen in de volledige breedte van haar lokale ontwikkelingsstrategie. Niet alleen wil het inzetten op het verspreiden van de ontwikkelde plattelandsprocessen en –methodieken binnen de eigen lokale ontwikkelingsstrategie, ook wil het actoren binnen het eigen netwerk de kans geven om ontwikkelde processen en methodieken van andere plattelandsgebieden te piloteren binnen het eigen Leader-gebied. De Plaatselijke Groep zet dan ook in op het opbouwen van netwerken en delen good practices.

Hiernaast is er ook een projectmatige focus. Promotoren dienen in hun cofinancieringsaanvraag aan te geven op welke manier hun project overdraagbaar is en hoe deze overdraagbaarheid bereikt zal worden. Overdraagbaarheid zal bij de toewijzing van cofinanciering van de projecten ook als beoordelingscriterium gebruikt worden.

3.10 Complementariteit

Doelstelling 2

Het Doelstelling 2-programma 2014-2020 is van toepassing op gans Vlaanderen. Het EFRO-budget bedraagt ca. 173,5 miljoen euro, inclusief de extra middelen voor de Geïntegreerde Territoriale Investerings-Limburg (€45,2 miljoen inclusief technische bijstand); verder kan Limburg beroep doen op de algemene middelen in het programma.

Voor het grondgebied Limburg zijn drie prioritaire assen van toepassing:

- prioritaire as 1 – Innovatie, onderzoek en technologische ontwikkeling,
- prioritaire as 2 – Versterken van concurrentievermogen van KMO's en
- prioritaire as 3 - Bevorderen van de overgang naar een koolstofarme economie

Voor de voorbereiding van de operationele programma's (EFRO, ESF, ELFPO, EFZMV) werd telkens een werkgroep voorzien, samengesteld uit de direct betrokken administraties. De trekkers hiervan zijn eveneens vertegenwoordigd in de andere werkgroepen met het oog op de nodige kruisbestuiving en afstemming. De trekkers van deze werkgroepen maken tevens deel uit van de ambtelijke werkgroep, belast met de voorbereiding van de partnerschapsovereenkomst en de algemene coördinatie en geïntegreerde werking tussen de diverse operationele programma's. Deze ambtelijke werkgroep zal tijdens de programmaperiode blijven fungeren als platform voor verdere afstemming tussen de fondsen en OP's (regelgeving, subsidiabiliteit, controle en audit, informatie en communicatie,....)

Wat de afstemming met het ELFPO specifiek betreft, dient opgemerkt dat in het kader van het EFRO - programma geen specifieke plattelandsacties of projecten worden voorzien. Ingeval van twijfel met betrekking tot bepaalde aspecten van ingediende projectvoorstellen, zal afstemming plaats vinden met de bevoegde autoriteiten van de respectievelijke programma's, met het oog op het uitsluiten van dubbele financiering. Dit zal eveneens worden gewaarborgd door het voorzien van een vertegenwoordiging van de minister bevoegd voor Landbouw of van het beleidsdomein bevoegd voor Landbouw en Visserij in het Comité van Toezicht van het EFRO-programma en vice versa.

Interreg IV A-programma van de Euregio Maas-Rijn

Op basis van de kansen en behoeften zoals geschetst in de gebiedsanalyse, hebben de programmapartners in de Grensregio Vlaanderen-Nederland vier thematische doelstellingen geselecteerd. De resultaten van alle te selecteren projecten dragen bij aan de realisatie van de Europa 2020-strategie, zoals de Europese uitdagingen zich in de Grensregio manifesteren. Binnen de (budgettaire) capaciteiten van het programma wordt ingezet op het initiëren en stimuleren om ontwikkeling in de gewenste richtingen aan te wakkeren. Met de focus op specifieke grensoverschrijdende componenten van de geselecteerde investeringsprioriteiten is het programma in beginsel complementair aan andere programma's van de Europese Structuur- en Investeringsfondsen (ESI), in het bijzonder de (regionale) operationele programma's voor EFRO en ELFPO. Ook hier geldt evenwel dat op veel beleidsgebieden meer dan één EU-instrument middelen kan verschaffen ter verwezenlijking van de doelstellingen van de Europa 2020-strategie. De Grensregio erkent het belang om de complementariteit tussen de verschillende EU-instrumenten op nationaal en regionaal niveau in kaart te brengen en te benutten, zowel in de plannings- als in de uitvoeringsfase.

Door verschillende structuren en werkwijzen wordt hier invulling aan gegeven:

- De lidstaten België en Nederland voorzien in structuren voor coördinatie tussen de fondsen, zoals beschreven in hun respectieve partnerschapsovereenkomsten;
- De lidstaten staan eveneens in voor de coördinatie met nationale instrumenten en zien erop toe dat het programma additioneel is aan hun eigen beleid.
- De programmapartners zijn ook betrokken bij andere ESI-programma's in hun gebied. De vertegenwoordigers van deze programmapartners verzorgen binnen hun organisaties verspreiding van informatie en de borging van complementariteit;
- Naast de ESI-programma's is overlap mogelijk met de communautaire programma's. Gezien de thematische keuzes in het OP, zal deze overlap zich vooral voordoen ten aanzien van Horizon2020 en Life+. Vanuit de Grensregio zullen alle oproepen tot projectvoorstellen worden bezorgd aan de nationale contactpunten van deze programma's in België en Nederland. Wanneer een oproep raakt aan een ander communautaire programma, zal deze ook aan het contactpunt van dat programma worden bezorgd.

INTERREG IV A Grensregio Vlaanderen-Nederland

Voor de nieuwe programmaperiode van het INTERREG V A *Grensregio Vlaanderen-Nederland* programma (2014-2020) werden 4 thema's uitgekozen met daarbij 9 verschillende specifieke doelstellingen. Hierbij kan gesteld worden dat complementariteit met het voorgestelde LEADER-programma duidelijk aanwezig is. De Grensregiothema's Innovatie, Energie en Arbeidsmarkt beogen doelstellingen en projectpromotoren die duidelijk afgebakend zijn van de voorgestelde LEADER-thema's en doelgroepen, zoals het stimuleren van industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling (kennisinstellingen), de valorisatie van kennis en innovatie door industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling (bedrijven i.s.m. kennis- en onderzoeksinstellingen), het bevorderen van energie-efficiëntie en hernieuwbare energie (bedrijven, openbare infrastructuur), het promotien van innovatie voor CO₂-arme technologieën en het verbeteren van de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in de grensregio. Het thema Milieu is tevens opgenomen in het Grensregioprogramma en vermeldt ook bodem als sub-thema, maar hierbij dient opgemerkt te worden dat zowel de financiële draagwijdte als het geografische bereik van de grensoverschrijdende Grensregioprojecten, als hefboom voor ontwikkeling binnen deze regio, van een andere grootorde is dan het LEADER-programma. In deze zin kan dus vastgesteld worden dat ook binnen het thema Milieu de complementariteit tussen beide programma's gewaarborgd blijft.

Tabel 35: thema's en doelstellingen INTERREG V A Grensregio Vlaanderen-Nederland (2014-2020)

Thema's	Doelstellingen
Innovatie	<ul style="list-style-type: none"> • Stimuleren van industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling door uitbreiding van onderzoeksinfrastructuur en samenwerking tussen

	<p>kennisinstellingen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Valorisatie van kennis en innovatie door industrieel onderzoek en experimentele ontwikkeling, via samenwerking tussen bedrijven onderling en met kennis- en onderwijsinstellingen
Energie	<ul style="list-style-type: none"> • Bevorderen van energie-efficiëntie en hernieuwbare energie in bedrijven • Bevorderen van energie-efficiëntie en hernieuwbare energie in openbare infrastructuur, inclusief de woningbouwsector • Promotie van innovatie voor CO₂-arme technologieën
Milieu	<ul style="list-style-type: none"> • Beschermen, bevorderen en herstellen van biodiversiteit, bodem en ecosysteemdiensten • Innovatie voor de verbetering van het milieu en een efficiënte omgang met hulpbronnen • Het bevorderen van efficiënte omgang met hulpbronnen in het (industriële) bedrijfsleven door het stimuleren van aanpassing van productieprocessen
Arbeidsmarkt	<ul style="list-style-type: none"> • Verbeteren van de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt in de grensregio

3.11 Gelijke Kansen

Het gelijke kansenprincipe is grondwettelijk verankerd. De Plaatselijke Groep zal dan ook een non-discriminatiebeleid voeren, zowel in haar eigen werking als in de uitvoering van de lokale ontwikkelingsstrategie. Er wordt geen onderscheid gemaakt in gender, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele geaardheid.

Op projectniveau neemt de Plaatselijke Groep de aandacht voor gelijke kansen mee in haar beoordeling.

3.12 Kritische succesfactoren

De uitvoering van een lokale ontwikkelingsstrategie is een traject dat samen met vele publieke én private partners wordt doorlopen.

Enkele belangrijke succesfactoren hierbij zijn:

1. Hefboomprojecten

De Plaatselijke Groep wil sterk inzetten op hefboomprojecten. Deze projecten met een innovatieve inslag slaan bruggen tussen verschillende beleidsdomeinen en getuigen van een lange termijnvisie.

Het Leader-secretariaat begeleidt mee deze projectconcepten en –aanvragen en reikt hierin partners en ideeën aan om breed gedragen hefboomprojecten te realiseren. Ook de Technische Werkgroep neemt hierin, net zoals de Plaatselijke Groep, vanuit haar multidisciplinaire samenstelling, een waardevolle adviserende rol op.

2. Beperkte bestuurskracht

Het Leader-gebied bevat een aantal kleinere lokale besturen waarvan de bestuurskracht als beperkt beschouwd kan worden. Een beperkte schaalgrootte of een kleinere bestuurskracht kan een lokaal bestuur ervan weerhouden projecten op te starten, in te dienen of goed op te volgen.

De provincie Limburg heeft als eerstverantwoordelijke goede contacten met haar lokale besturen en stelt haar expertise ter beschikking van de lokale besturen. Hiernaast vormt de goede samenwerking binnen de gebiedsgerichte werking tussen het provinciaal plattelandsloket en het Leadersecretariaat een meerwaarde om deze lokale besturen met waardevolle projectideeën extra te ondersteunen in het uitwerken van projectaanvraagformulieren en in de uitvoering van de projecten zelf.

3. Financiële en administratieve belasting van promotoren

Projectpromotoren hebben vaak het gevoel te worden geconfronteerd met vele administratieve verplichtingen, die de uitvoering van hun project remmen en bemoeilijken. Voor promotoren met kleinere financiële reserves en middelen kan het voorfinancieren van de projectkosten lastig zijn eens het project in een gevorderd stadium is.

Het Leadersecretariaat probeert alle promotoren daarom zo goed mogelijk bij te staan bij de twejaarlijkse declaratie en biedt hier begeleiding op maat aan. Promotoren met beperkte financiële reserves kunnen, indien zij betalingsmoeilijkheden verwachten, vragen om hun declaratiedossiers versneld te laten behandelen en uitbetalen. Ook is er voor hun de mogelijkheid, om in overleg met de Vlaamse Landmaatschappij, een extra declaratieronde aan te vragen.

4. Gebiedsgerichtheid

Het huidige ontwikkelingsprogramma is algemeen van aard en opgemaakt conform het geldende getrapte beleidskader. De gebiedsgerichte invulling van dit kader met concrete regio-specifieke projectrealisaties die inspelen op de SWOT-analyse opgemaakt in deze lokale ontwikkelingsstrategie is een kritische succesfactor.

De thema's en maatregelen impliceren dan ook een gebiedsgerichte invulling. Aangezien Haspengouw bijvoorbeeld eerder een problematiek inzake bodemerosie kent, zal de invulling van het thema 'bodem- en waterbeheer' zich dus eerder op deze problematiek concentreren en dus een gebiedsgerichte invulling garanderen. Daarnaast is de Plaatselijke Groep samengesteld uit lokale actoren, die het gebied door en door kennen. Aangezien de Plaatselijke Groepen de projectconcepten en projectaanvraagformulieren behandelen waken zij over de gebiedsgerichtheid. Bovendien is 'gebiedsgericht maatwerk' een selectiecriteria. Ook het Leader-secretariaat wendt haar gebiedsexpertise aan om dit selectiecriteria te hanteren.

3.13 Traject

Het publiek-privaat participatief traject in het kader van de opmaak van de lokale ontwikkelingsstrategie is als volgt verlopen:

- D.d. 2014-06-25: Startvergadering grote stuurgroep
- D.d. 2014-07-02: Kleine stuurgroep: planning, aanpak en thematische brainstorm
- D.d. 2014-08-20: Kleine stuurgroep: studie en SWOT
- D.d. 2014-08-28: Kleine stuurgroep: studie en SWOT
- D.d. 2014-08-29: Werkgroep Bodem- en waterbeheer
- D.d. 2014-09-02: Werkgroep Leefbare dorpen
- D.d. 2014-09-02: Werkgroep Landbouw- en natuureducatie
- D.d. 2014-09-29: Kleine stuurgroep: Studie en SWOT, Provinciaal beleid, doelstellingen, maatregelen
- D.d. 2014-12-11: Slotvergadering grote stuurgroep

Voor de startvergadering hebben alle lokale besturen binnen de gebiedsafbakening een uitnodiging ontvangen. Daarnaast zijn volgende publieke en private actoren uitgenodigd:

Stebo vzw, VLM, Provinciaal Steunpunt Land en Water, Studiekring Guvelingen, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, De Winning/Groenwerk vzw, De Wroeter Arbeidscentrum vzw, Pibo, Pibo Campus vzw, PCFruit, ABS, VAC, Innovatiesteunpunt, Eco² Agrobeheercentrum, Boerenbond Limburg, Landelijke Gilden Limburg, KVLV, Kasteel Mariagaarde Hoepertingen, CAW Limburg, RIMO Limburg

Volgende leden hebben zich aangemeld voor de kleine stuurgroep:

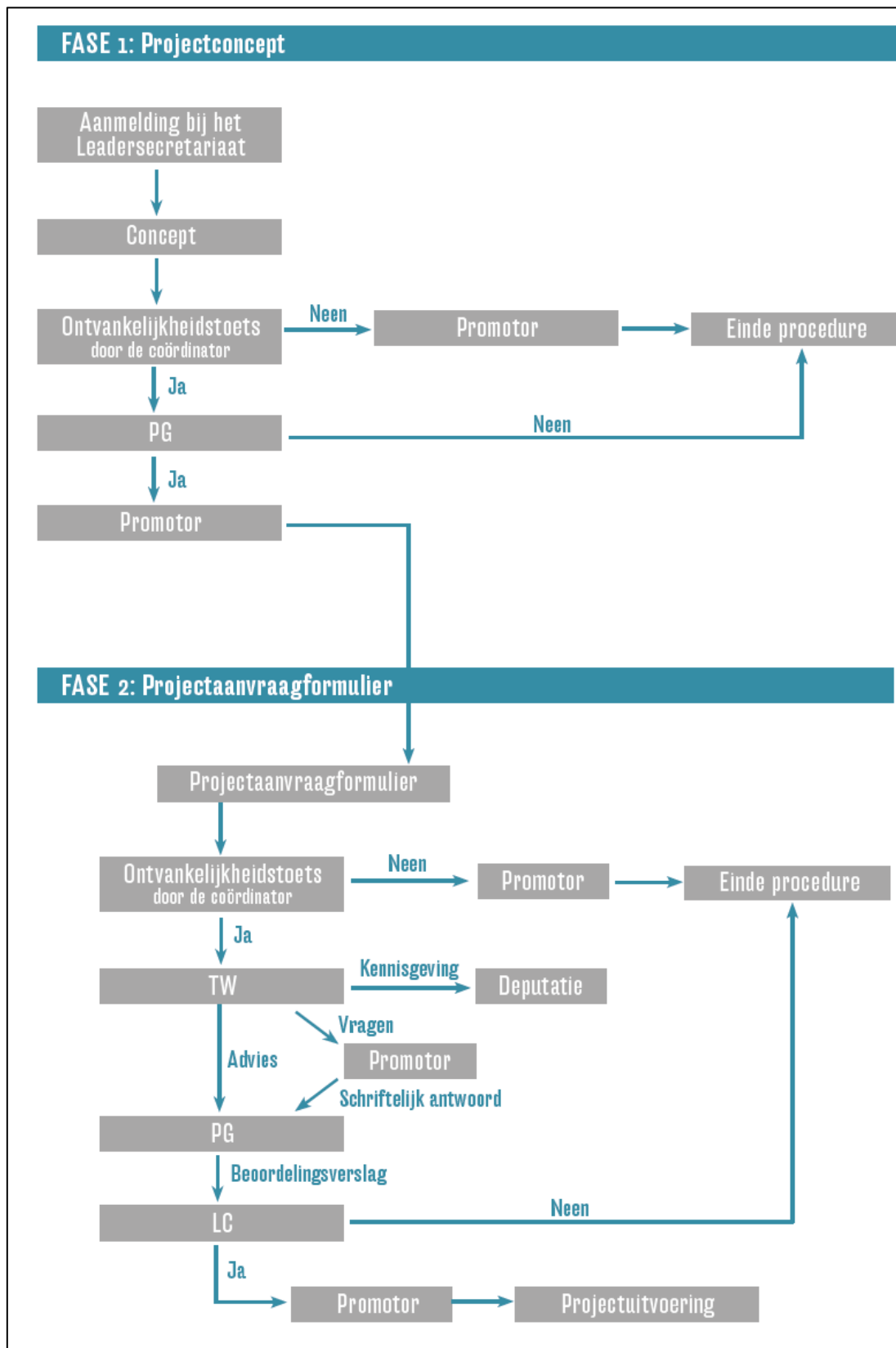
- Vanlangenaeker Márnix: directeur Kasteel Mariagaarde
- Bollen Karel: Rimo
- Digneffe An: RLHV
- Eddy Leclere: Studiekring Guvelingen
- Jeanine Vandormael: KVLV
- Vanmuysen Marilou: Stad Borgloon
- Lathouwers Ludo: De Wroeter Arbeidscentrum
- Verrecht Dorien: Landelijke Gilden
- Bervoets Kathleen: Agrobeheercentrum Eco²
- Pinxten Heidi: Boerenbond Limburg
- Gorissen Annelies: Steunpunt Land en Water
- Boeraeve Katrien: Plattelandsklassen vzw
- Van der Flaas Joris: Dienst Landbouw en Platteland provincie Limburg
- Meykens Geoffrey: Dienst Landbouw en Platteland provincie Limburg

Ook voor de slotvergadering hebben alle lokale besturen binnen de gebiedsafbakening een uitnodiging ontvangen. Voortgaand op de aanwezigheid van de uitgenodigde actoren en op de samenstelling van de reeds bestaande en het voorstel tot nieuwe Plaatselijke Groep, hebben volgende actoren een uitnodiging ontvangen:

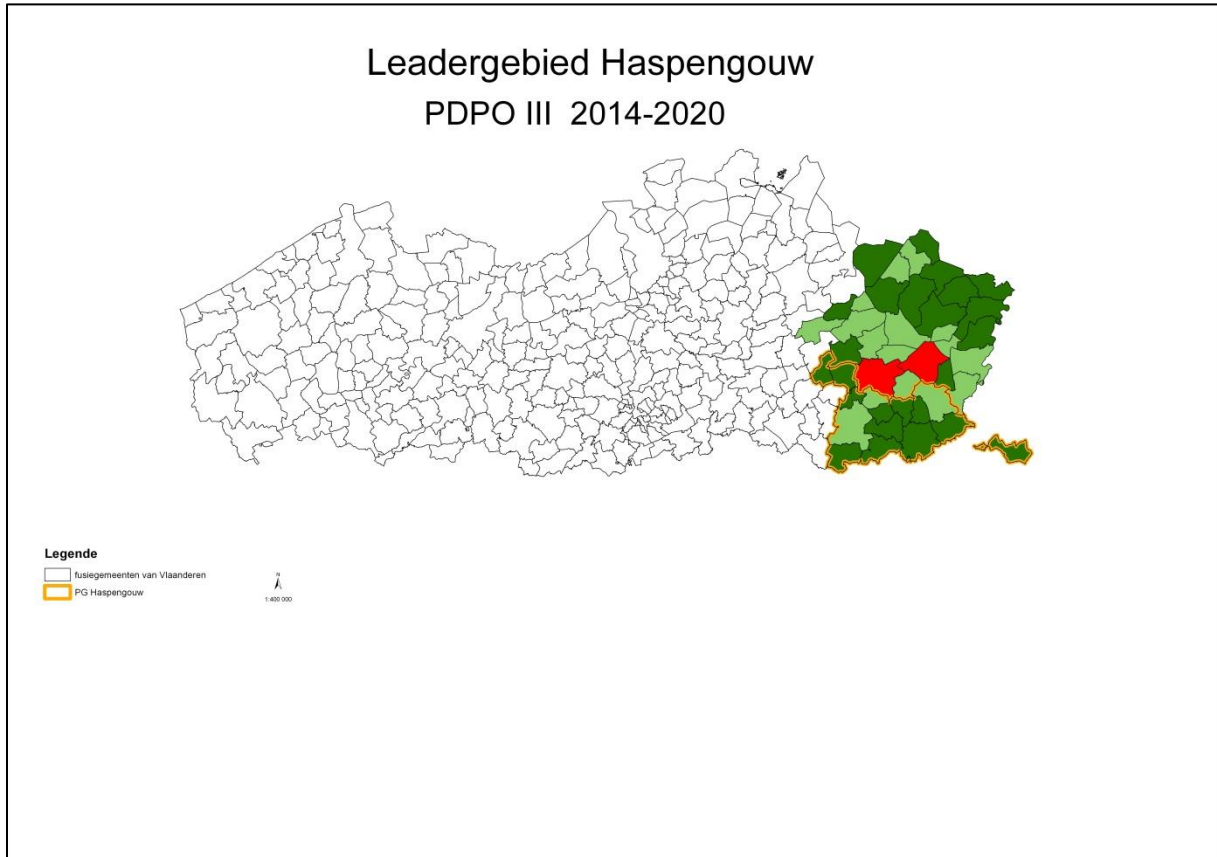
Toerisme Limburg vzw, Nationale Boomgaardenstichting vzw, Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren, VLM Limburg, Cultuur Borgloon vzw, ERSV Limburg vzw, Unizo Limburg, Labor Ter Engelen vzw, Plattelandsklassen vzw, Landelijke Gilden vzw, BB-Consult, KVLV vzw, Steunpunt Groene Zorg vzw, De Wroeter Arbeidscentrum, Rimo Limburg vzw, CAW Limburg vzw, Natuurpunt Limburg vzw, Kasteel Mariagaarde vzw, Con Vivere vzw, Stebo vzw, Groenwerk/De Winning vzw, Natuur- en landschapsbeheer, Eco² Agrobeheercentrum

BIJLAGE

Bijlage 1: Stroomdiagram selectieprocedure



Bijlage 2: kaart met situering van het voorgestelde Leadergebied binnen het Vlaamse Gewest (bron: ADSEI-gegevens 2011/2012)



Bijlage 3: kaart met precisiesituering van het voorgestelde Leadergebied binnen de provincie Limburg

